

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ РЕГІОНАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На правах рукопису

СТОРОНЯНСЬКА ІРИНА ЗЕНОВІЇВНА

УДК 339.924 (477.51)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО
СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ
(на прикладі Західного регіону України)**

Спеціальність 08.10.01 – розміщення продуктивних сил і
регіональна економіка

ДИСЕРТАЦІЯ
на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:
академік НАН України,
доктор економічних наук, професор,
ДОЛІШНІЙ МАР'ЯН ІВАНОВИЧ

Львів – 2002

З М І С Т

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1.	
Теоретико-методологічні засади міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону.....	10
1.1. Теоретичні основи міждержавних інтеграційних процесів на регіональному рівні.....	10
1.2. Міжрегіональне співробітництво як ключовий фактор інтеграції України в ЄС.....	22
1.3. Організаційні форми міжрегіонального співробітництва.....	37
1.4. Міжрегіональні економічні зв'язки та методичні аспекти визначення їх ефективності.....	53
Висновки до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2.	
Організаційні та економічні особливості розвитку міжрегіонального співробітництва Західного регіону України.....	69
2.1. Чинники формування потенціалу Західного регіону України та його роль у міжрегіональному співробітництві.....	69
2.2. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків Західного регіону України.....	86
2.3. Оцінка ефективності міжрегіональних торговельних зв'язків (на прикладі Львівської області).....	107
2.4. Аналіз організаційних форм залучення Західного регіону України до міжрегіонального співробітництва.....	119
Висновки до розділу 2.....	136

РОЗДІЛ 3.

Шляхи та механізми активізації міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону.....	139
3.1. Стратегічні пріоритети зовнішньоекономічної діяльності прикордонного регіону.....	139
3.2. Основні напрямки вдосконалення системи регулювання міжрегіонального співробітництва.....	151
3.3. Шляхи формування раціональної моделі міжрегіональної співпраці Західного регіону України.....	171
Висновки до розділу 3.....	185
ВИСНОВКИ.....	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
ДОДАТКИ.....	214

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Досягнення Україною суверенітету в умовах розвитку глобалізаційних та інтеграційних процесів зумовлює необхідність включення України та її субнаціональних територіальних утворень – регіонів в активну міжнародну діяльність. Дана проблема особливо загострилась у зв'язку з процесами розширення Європейського Союзу (ЄС) та різним ступенем участі у них України та її західних країн-сусідів. Зазначене детермінує необхідність пошуку шляхів реформування економічних зв'язків України з претендентами на вступ до ЄС.

Україна і її найближчі сусіди, країни Центральної та Східної Європи (ЦСЄ), історично опинилися в подібних соціально-економічних умовах. Враховуючи спільне геополітичне положення і напрацьовані протягом тривалого часу економічні зв'язки, міжрегіональне співробітництво надає широкі можливості для співпраці цих країн в різних сферах суспільного життя, і, головне, для апробації і розробки конкретних методів взаємодії, які будуть властиві наступним етапам інтеграції до ЄС. Особливої уваги заслуговує активізація транскордонного співробітництва Західного регіону України, як такого, що матиме безпосередній контакт з ЄС після прийняття до нього нових членів. Дані питання вимагають поглибленого аналізу суті мезорегіональної інтеграції та специфіки форм її втілення.

Теоретичні та практичні аспекти формування глобального економічного середовища досліджувалися Р.Айзенем, В.Будкіним, І.Бураковським, Д.Вайнером, А.Гаасе, О.Озембло, В.Гейцем, Б.Губським, Дж.Даннінга, В.Євстегнеєвим, Г.Клімком, А.Кредісовим, Г.Крьомером, Д.Лук'яненко, К.Міхалопулусом, Ю.Пахомовим, Ф.Перру, А.Рум'янцевим, Є.Савельєвим, П.Уайлзом, А.Філіпенком. Методологічним проблемами регіонального співробітництва та взаємовідносин прикордонних територій присвячені роботи В.Андрійчука, П.Беленького, Л.Вардомського, М.Гонака, М.Долішнього,

Є.Кітовського, П.Луцишина, Ю.Макогона, М.Мальського, Н.Мікули, А.Мокія, О.Оксанича, М.Паламарчука, О.Паламарчука, В.Пили, С.Писаренко, В.Поповкіна, С.Романова, Є.Сича, М.Фащевського, О.Чмир, О.Шаблія, І.Школи, М.Янків та інших. Теоретичний та емпіричний матеріал, нагромаджений цими дослідниками, є достатньо репрезентованим у науковому відношенні як передумова нашого дослідження.

Проте, незважаючи на значний науковий доробок, праці названих вчених та інші публікації й розробки не охоплюють всієї сукупності проблем ефективного залучення прикордонного регіону до міжрегіонального співробітництва і потребують подальшої деталізації на всіх організаційних рівнях зовнішньоекономічної системи регіону, особливо з урахуванням динамічних змін умов входження української економіки у світові господарські зв'язки. Внаслідок цього виникає необхідність розробки організаційних та економічних основ участі прикордонного регіону в процесах мезорегіональної інтеграції, які б забезпечували підвищення ефективності реалізації потенціалу міжрегіонального співробітництва даного регіону. При цьому істотно важливим є вдосконалення механізму регулювання міжрегіонального співробітництва в напрямку надання максимально можливої в існуючих умовах організаційної, фінансової, інформаційної підтримки суб'єктів міжрегіонального співробітництва з боку держави.

Вищеназвані обставини обумовили актуальність обраної тематики дисертаційної роботи, а також визначили коло дослідницьких проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дисертаційного дослідження пов'язаний з науковими темами, які виконувались в Інституті регіональних досліджень НАН України (“Теоретичні основи регіональної політики”, номер державної реєстрації 0197V002572, “Механізм реалізації регіональної політики в умовах формування національної економіки”, номер державної реєстрації 0100V002572).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в науковому обґрунтуванні організаційних засад і економічних пріоритетів міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону в сучасних геополітичних і геоекономічних умовах, а також розробці практичних рекомендацій щодо вдосконалення регулювання процесів міжрегіонального співробітництва.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- виявити системну сутність міжрегіонального співробітництва як процесу взаємодії прикордонних регіонів, який є передумовою розвитку мезорегіональної інтеграції;
- окреслити передумови та фактори, що визначають необхідність залучення прикордонного регіону до міжрегіональних зв'язків;
- обґрунтувати пріоритетність економічного співробітництва прикордонних регіонів України та країн Центральної та Східної Європи як передумови входження України в європейський економічний простір через раціоналізацію та поглиблення міжрегіональних взаємозв'язків із кандидатами на вступ до ЄС;
- визначити галузеві пріоритети та напрями структурної трансформації експортного потенціалу Західного регіону;
- виявити причини недостатньої ефективності функціонування діючих організаційних форм міжрегіонального співробітництва в Західному регіоні України та запропонувати напрями активізації їх діяльності;
- обґрунтувати пріоритетні напрями вдосконалення організації та забезпечення дієвості механізму регулювання міжрегіонального співробітництва з метою ефективного залучення Західного регіону України до процесів мезоінтеграції.

Об'єктом дослідження є міжрегіональні економічні зв'язки Західного регіону України із регіонами сусідніх держав ЦСЄ.

Предметом дослідження є сукупність соціально-економічних відносин, організаційних форм та методів регулювання міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону із регіонами сусідніх держав.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження слугували положення економічної теорії, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, що стосуються проблем міжрегіонального та транскордонного співробітництва, мезорегіональної інтеграції в контексті розвитку глобалізації та регіоналізму.

У процесі дослідження застосовувались системний підхід для обґрунтування закономірностей залучення прикордонного регіону до міжрегіонального співробітництва; структурний аналіз для дослідження ієрархії системи мезоінтеграційних процесів; геоситуаційний підхід для аналізу впливу кордону на соціально-економічний розвиток прикордонного регіону; статистичний метод для виявлення тенденцій розвитку міжрегіонального співробітництва досліджуваного регіону; графічний аналіз для доведення необхідності вирівнювання соціально-економічних станів прикордонних територій; економіко-математичний для розрахунку ефективності торговельних зв'язків прикордонних регіонів.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні наукові результати дисертаційного дослідження полягають в тому, що:

- поглиблено методологічні підходи до дослідження міжрегіонального співробітництва як форми взаємодії прикордонних регіонів, особливості якої пов'язані із залученням їх до мезорегіональної інтеграції. Включення прикордонного регіону в процеси мезоінтеграції відбувається під впливом зовнішньоекономічної та регіональної політики держави, яка в свою чергу окреслює передумови мезоінтеграції регіону, підсилюючи чи послаблюючи конкурентні переваги суб'єкта інтеграційного процесу;

- на основі оцінки ефективності структури міжрегіональних торговельних відносин запропоновано механізми формування раціональних торговельних зв'язків, зокрема розроблено основні вимоги і критерії оптимізації експортно-імпортних операцій та рекомендації щодо покращення умов торговельної співпраці в сфері тарифного й нетарифного регулювання, інституційно-інфраструктурного та інформаційного забезпечення;
- обґрунтовано напрямки міжрегіонального інвестиційно-виробничого співробітництва, орієнтовані на перехід до відтворювальних економічних відносин в умовах зміцнення європейських інтеграційних процесів. Визначені сфери застосування міжрегіонального кооперування і кооперації та їх роль в інтенсифікації економічних відносин з майбутніми членами ЄС;
- запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності системи фінансового забезпечення міжрегіонального співробітництва, який враховує результативність дії окремих складових цієї системи, а саме: залучення недержавних джерел формування фінансових ресурсів, акумуляцію коштів і цільовий розподіл фінансових ресурсів;
- встановлено, що формування цілісної системи регулювання міжрегіонального співробітництва повинно передбачати поступове перенесення основної ваги з центральних органів виконавчої влади на регіони та нижчі ієрархічні рівні, що забезпечить реалізацію стратегічних пріоритетів міжрегіонального співробітництва;
- запропоновано модель регулювання процесів залучення прикордонного регіону до мезорегіональної інтеграції через встановлення міжрегіональних економічних зв'язків, які реалізуються в різних організаційних формах та обмежуються політико-правовими та організаційно-економічними умовами діяльності суб'єктів міжрегіонального співробітництва.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дисертації полягає в тому, що сформульовані в ній теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації щодо вдосконалення форм та

методів залучення прикордонного регіону до процесів мезоінтеграції можуть бути використані при формуванні зовнішньоекономічної політики України, в економіко-аналітичній і прогностичній роботі Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції, управлінні зовнішніх відносин та зовнішньо-економічної діяльності облдержадміністрацій, при вирішенні проблем оптимізації економічних та організаційних форм міжрегіонального співробітництва, вдосконаленні організаційно-економічного механізму управління зовнішньоекономічною діяльністю регіону на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Ряд пропозицій автора використані при розробці “Обґрунтування Концепції генерального плану м. Львова” (довідка про впровадження №139/01 від 07.03. 2002р.). Отримані теоретичні та методичні положення впроваджено у навчальний процес Львівського національного університету імені І.Франка (довідка про впровадження № 45/2 від 15.02.2002р.).

Особистий внесок здобувача. Результати наукового дослідження, викладені у дисертаційній роботі, отримані автором особисто і знайшли своє відображення в опублікованих працях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи апробовано на таких міжнародних науково-практичних конференціях: “Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми” (Львів, 1998 рік), “Človek v súradniciach multidimenzionalnej spolnočnosti I” (Прешув, Словаччина, 2000 рік), “Človek v súradniciach multidimenzionalnej spolnočnosti II” (Прешув, Словаччина, 2001 рік), “Громадянське суспільство і політика органів місцевого самоврядування: проблеми теорії і практики” (Львів, 2002), наукових семінарах Інституту регіональних досліджень НАН України.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження автором одноосібно опубліковано 6 наукових праць загальним обсягом 1,7 друк.арк., в тому числі 4 у фахових виданнях.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні основи міждержавних інтеграційних процесів на регіональному рівні

На сучасному етапі світового розвитку процеси глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграції проникають у всі сфери суспільного життя, відіграють важливу роль у розвитку як окремих країн, так і людства в цілому. Вони впливають на формування світогляду людей, вирішення суспільних та господарських проблем, визначають стиль мислення. Тому вивчення причин і тенденцій розвитку інтеграції, її форм, а також розкриття діалектики інтеграційних процесів є важливим напрямом сучасних наукових досліджень. Особливо важливою є розробка методологічних підходів та визначення практичного спрямування цих досліджень.

Певною мірою можна стверджувати, що інтернаціональні економічні відносини набувають глобального характеру, якщо вкладати в це поняття не лише кількісні масштаби зв'язків, а якісно нові ознаки відносин між національними економіками, зокрема “збільшення обсягів міжнародних торгових, фінансових та інвестиційних потоків при їх зростаючому взаємозв'язку” [169, с.93].

На думку А.Мокія [105, с.36], процеси, які відбуваються у взаємовідносинах між національними економічними системами і які перетворюють їх сукупність у світову економіку точніше характеризуються терміном “інтеграція”. Економічний словник трактує інтеграцію як “об'єднання в ціле будь-яких частин елементів”[11, с.162], а економічну інтеграцію як таку, що “передбачає зближення та взаємоприспособлення окремих національних господарств. Забезпечується концентрацією та

взаємопереплетенням капіталів, проведенням узгодженої міждержавної економічної політики” [11, с.163].

У теоретичному плані навіть сьогодні спостерігається неоднозначність у визначенні суті інтеграції: у широкому розумінні міжнародну економічну інтеграцію визначають і як відносини, і як процес. Інтеграцію в першому розумінні можна тлумачити як відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів у кожній з національних економік. У такому плані міжнародна економічна інтеграція розглядається Ю.Пахомовим та Б.Губським як найвищий рівень розвитку міжнародних економічних відносин [118, с.45]. Як процес інтеграція виявляється в стиранні відмінностей між економічними суб'єктами – представниками різних держав.

Головною ознакою інтеграційних процесів є перетворення, трансформація національних економічних систем у світову економічну систему чи в макрорегіональні економічні системи. Тобто існує єдина мета інтеграційного процесу – прагнення до цілісності. При цьому ступінь цілісності, підпорядкованості цілей окремих національних економік цілям нової системи (макрорегіональної чи світової економіки) залежить від застосовуваних форм та інтенсивності зовнішньоекономічних відносин. У даному трактуванні під “макрорегіональною” розуміється система, що включає економіки декількох країн чи їх складові елементи, при чому ці країни не обов'язково розміщені одна поряд з одною.

В.К.Ломакін визначає міжнародну економічну інтеграцію як “об'єктивний процес розвитку стійких економічних зв'язків і поділу праці національних господарств, які близькі за рівнем економічного розвитку. Охоплюючи зовнішньоекономічний обмін і сферу виробництва, вона приводить до тісного переплетення всіх структур національних господарств, до створення регіональних господарських систем”[87, с.72]. Світовий досвід інтеграційних процесів не підтверджує тезу про обов'язкову близькість за рівнем

економічного розвитку держав, що інтегруються (наприклад, НАФТА – інтеграційне об'єднання США, Канади та Мексики).

Інтеграційні процеси проходять на макро- та мікрорівнях. На *макрорівні* інтеграція виявляється в розширенні та поглибленні світогосподарських зв'язків за рахунок підвищення міжнародної мобільності факторів і результатів виробництва [24, с.16]. Кількісно це характеризується, зокрема, зростанням обсягів міжнародних торгових та фінансових операцій порівняно із збільшенням загальносвітового валового внутрішнього продукту.

У теорії та світогосподарській практиці виділяють такі основні форми міжнародної регіональної економічної інтеграції: (1) зону вільної торгівлі з відміною країнами учасниками митних бар'єрів у взаємній торгівлі; (2) митний союз із вільним переміщенням товарів (послуг), доповнений єдиним митним тарифом по відношенню до третіх країн; (3) спільний ринок, коли ліквідовуються перепони не лише у взаємній торгівлі, а і у переміщенні робочої сили та капіталу; (4) економічний союз, коли вільний рух факторів та результатів виробництва доповнюється гармонізацією внутрішньої та зовнішньої економічної політики та системою міждержавного регулювання соціально-економічних процесів в регіоні [113, с.155]. А.Філіпенко розглядає вказані форми як етапи міжнародної економічної інтеграції, доповнюючи їх поняттям “повна економічна інтеграція”, коли сторони *здійснюють* спільну економічну політику на відміну від економічного союзу, коли сторони лише *узгоджують* її [101, с.216]. І.Бураковський ототожнює вказані форми з рівнями інтеграції [16, с.227-228], хоча відмінність між ними полягає не у рівні управління, а у взаємопогодженні елементів зовнішньоекономічної політики. Б.Губський розглядає вказані форми як модель регіональної економічної інтеграції [24, с.16-17]. Окрім цього, він їх доповнює такою формою як політичний союз, який створюється на основі економічного союзу і в якому поряд з економічною забезпечується й політична інтеграція.

Економічна природа інтеграційних угруповань та взаємовідносини між країнами, що їх утворюють, зумовлюють логіку і послідовність у становленні та розвитку форм міжнародної регіональної економічної інтеграції.

Теоретичні дослідження ефектів від інтеграції були здійснені Дж.Віннером (1959), Р.Ліпсі (1960) та К.Ланкастером (1957) при дослідженні ефектів інтеграційного процесу в формі митного союзу (модель “3x2” – “три країни – два товари”). Загальна модель рівноваги ефектів (субоптимального стану) для митного союзу була розглянута Р.Ліпсі, Я.Ванеком (1965), для зон вільної торгівлі, спрямованих на одностороннє зниження мита, К.Купером і Б.Маселом (1965), Б.Балашою (1974) та Д.Сальваторе (1984, 1987) [189; 214; 215, с.247-265].

У вітчизняній літературі детальний аналіз ефектів інтеграційного процесу наведений у вище згадуваній роботі Бураковського І. [16, с.227-240]. Зокрема, за Дж.Віннером результатами економічної інтеграції є статичні ефекти: ефект розширення торгівлі (*trade creation*) та ефект згортання торгівлі (*trade diversion*) з третіми країнами, що знаходяться за межами інтеграційного об'єднання. Заміна товару національного виробництва аналогічним товаром, імпортованим з іншої країни учасника та виготовленого з меншими затратами ресурсів, потенційно сприяє підвищенню добробуту. З іншої сторони, при нижчих витратах виробництва в третіх країнах і заміною імпорту товарів з цих країн товарами з вищими витратами з країн-учасниць внаслідок протекціонізму щодо третіх країн, результатом буде зменшення добробуту національної економіки. Країна отримує чистий вигравш у випадку, якщо величина ефекту від розширення торгівлі перевищує величину ефекту від згортання торгівлі. До статичних ефектів І.Бураковський відносить також зростання ефективності виробництва, внутрішньо національного споживання [16, с.232-238]. Слід погодитись також з такими проявами ефектів, як економія на видатках переміщення товарів через кордони, покращення умов торгівлі членів угруповання та посилення їх конкурентних позицій у відносинах із третіми

державами. До динамічних ефектів економічної інтеграції відносять зміну умов та параметрів функціонування економічної системи, посилення рівня конкурентності ринкового середовища, розширення ринків збуту та відповідне зростання масштабів виробництва і економії витрат, посилення ділової, в тому числі інвестиційної активності, мобільності руху факторів виробництва.

Інтеграційні процеси на *мікрорівні* розвиваються двома шляхами – екстернальним та інтернальним. Екстернальний шлях характеризується розширенням міжнародної діяльності фірми за рахунок використання конкурентних переваг своїх партнерів на зарубіжних ринках; це динамізує міжнародну торгівлю товарами та послугами в традиційній структурі відповідних національних ринків. Коли такі економічні зв'язки стають стабільними, то говорять про виникнення міжнародних регіональних факторних ринків товарів та послуг. Основою інтерналізації є організація фірмою власних закордонних філій та дочірніх компаній і (або) набуття нею контролю над вже діючими зарубіжними фірмами [24, с.15-16]. Так формуються специфічні внутрішньокорпоративні міжнародні ринки.

На мікрорівні вирізняють горизонтальну та вертикальну інтеграцію [118, с.45-46]. Горизонтальна інтеграція виникає при злитті фірм, які виробляють подібні або однорідні товари, з метою реалізації своїх товарів через спільну систему розподілу і отримання при цьому додаткового прибутку, така інтеграція посилюється через організацію виробництва за кордоном товарів, аналогічних тим, що виробляються в країні базування фірм-засновниць.

Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання фірм, які функціонують у різних виробничих циклах. Розрізняють три форми такої інтеграції:

- інтеграція “вниз” (наприклад, приєднання заводу-виробника сировини чи напівфабрикатів до компанії, яка веде головне виробництво);
- виробнича інтеграція “вгору” (наприклад, придбання сталеплавильною компанією заводу, що виробляє металоконструкції);
- невиробнича інтеграція “вгору” (приєднання сфер розподілу).

На певному рівні розвитку мікроінтеграції виникають транснаціональні корпорації. Під транснаціональною корпорацією (ТНК) розуміється група підприємств, що функціонують у різних країнах, але контролюються штаб-квартирою, що міститься в одній конкретній країні. Саме вони є найбільш інтегрованими мікроструктурами.

Умови розвитку і фактори ефективності корпораційної мікроінтеграції розглядаються в теорії інтернаціоналізації. Концепція інтернаціоналізації запропонована і популяризована П.Баклі і М.Кесоном, а потім значно доповнений А.Ругманом [182, с.926-927]. В цілому концепція відбиває підходи, покладені в основу щойно розглянутих горизонтальної та вертикальної інтеграції.

Докорінна відмінність між мікроінтеграцією та інтернаціоналізацією, на думку Р.Гроса і Д.Куджави [206], полягає ось у чому. Інтернаціоналізація включає операції, що перебувають поза сферами вертикальної чи горизонтальної інтеграції (придбання капіталу, робочої сили, технологій).

Проблему формування багатфакторного підходу щодо інвестиційної поведінки ТНК в умовах глобалізації розв'язав англійський економіст Дж.Данінг у межах розробленої ним еkleктичної теорії міжнародного виробництва [65, с.8-9].

Реальні процеси інтернаціоналізації та глобалізації знаходять своє відображення у економічній думці, що знаходиться у постійному розвитку. Серед сучасних теорій домінує концепція ефективно функціонуючих “відкритих економік”. Для дослідження сучасного глобалізму характерним є те, що взаємодія національних економік аналізується з урахуванням стану, тенденцій і особливостей розвитку не лише міжнародної торгівлі (експорт та імпорт товарів), а й міжнародного руху капіталу та валютних відносин.

Зауважимо, що загальний методологічний підхід до оцінки відкритості економіки, яка виявляється у її міжнародній торговельній, фінансовій та інвестиційній взаємодії, є продуктивним лише відносно розвинених національних економік. При оцінці “відкритості” економік тих країн, що

розвиваються, західна економічна думка орієнтується на обґрунтування “позитивного впливу” інвестиційної експансії розвинених країн. На практичному рівні розробляються масштабні рекомендації щодо лібералізації національних інвестиційних ринків, використання “ефекту присутності” і режиму “національного статусу” для ТНК тощо [24, с.32]. Серед науковців тих країн, що розвиваються, переважають більш критичні теоретичні підходи, доктрини економічного націоналізму та протекціонізму [194, с.203-208].

Проблема “відкритості” вкрай актуальна для країн з перехідними економіками. Західна економічна думка і, особливо, практичні рекомендації МВФ недостатньо враховують не тільки національні особливості багатьох країн цієї групи, але й потенціал їх сукупного впливу на перспективи розвитку світової економіки.

Одночасно вченими східноєвропейських країн робляться спроби сформулювати адекватні як тенденціям світового економічного розвитку, так і потребам конкретних країн концепції “відкритості” національних економік. Увага акцентується на проблематиці геоекономічного визначення нових незалежних держав, на теоретичних та практичних питаннях способів і темпів досягнення оптимальної, з точки зору їх національних інтересів, відкритості економіки. Характерним явищем є багатоваріантність у підходах до аналізу відповідних проблем тієї чи іншої країни. Це зумовлено як об’єктивними факторами (розмір території, населення, ресурсний потенціал), так і відмінностями у стратегіях, масштабах, темпах ринкової трансформації, різними поглядами на сутність та значимість як інтеграційних, так і дезінтеграційних процесів, явищ.

Загальними критеріями відкритості країн з перехідними економіками слід вважати:

- на макрорівні: усталену зовнішньоекономічну спеціалізацію, що реалізується на основі порівняльних переваг країни і еквівалентного обміну; порівнянність пропорцій внутрішніх та світових цін на основні

товари; стабільність валютно-фінансового стану країни; міжнародну конвертованість національної валюти;

- на мікрорівні: вільний вихід підприємств усіх форм власності на зовнішні ринки товарів, послуг та капіталів, включаючи вільний вибір зарубіжних партнерів; можливість перетворення зовнішньоекономічної діяльності в органічну складову господарської діяльності підприємств.

У цьому контексті діяльність держави повинна орієнтуватись на: відкриття внутрішнього ринку для іноземних товарів та вдосконалення системи захисту вітчизняних виробників; забезпечення правових та економічних гарантій нормального функціонування іноземних фізичних та юридичних осіб; зближення вітчизняного господарського права з міжнародним; застосування загальноприйнятих засобів і методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності тощо. В цілому стосовно країн з перехідними економіками мова може йти про координоване, відповідно до темпів структурної перебудови національної економіки, регульоване державою поетапне відкриття внутрішнього ринку.

Отже, під зовнішньоекономічною інтеграцією будемо вважати процес взаємопроникнення економічних систем різних країн та формування на цій основі економічної системи вищого порядку, яка характеризується взаємоузгодженістю цілей розвитку окремих підсистем [105, с.47]. Інтеграційні процеси можуть розглядатись як у функціональному, так і в територіальному аспектах. В територіальному аспекті “об’єктом” інтеграції можуть виступати регіони, які набувають специфічних форм і мають місце на різних рівнях ієрархії. В економічній літературі регіон часто визначається як територія з певними географічними, економічними та іншими ознаками. Таке трактування регіону лежить в основі визначення М.М.Некрасова, який ввів в науковий обіг даний термін, визначивши регіон як “значну територію країни з більш чи менш однорідними умовами, а головним чином, характерною спрямованістю розвитку виробничих сил на основі поєднання комплексу

виробничих ресурсів з відповідною наявною та перспективною матеріально-технічною базою, виробничою та соціальною інфраструктурою” [108, с.21-33]. Дане трактування дозволяє сприймати регіон як неадміністративну одиницю. Необхідно сказати, що існуюча структура обласного поділу не є оптимальною і ефективною та вимагає перегляду зі сторони державних органів управління. Отже, під поняттям “регіон” в даній роботі слід розуміти об’єктивно існуючу значну територію країни, котра має подібні природнокліматичні, етнічні, культурні ознаки, а головне характерну спеціалізацію і структуру виробництва, спільну виробничу та соціальну інфраструктуру.

Зважаючи на об’єкт дослідження вважаємо за доцільне визначитись з тим, що ми розуміємо під категорією прикордонний регіон. Прикордонним можна вважати регіон, який є дотичним до зовнішнього кордону країни, тобто безпосередньо межує з регіонами сусідніх держав.

На основі проведеного теоретико-методологічного дослідження макро- та мікроінтеграції можна сказати, що регіон бере участь у інтеграційних процесах на макрорівні та мікрорівні. Однак, жоден з вказаних рівнів не включає в себе інтегрування регіону в інституції, які територіально локалізуються в межах прикордонних територій суміжних країн. Це вказує на обґрунтованість виділення такого рівня системи інтеграційних процесів як мезоінтеграційного.

Під мезоінтеграцією будемо розуміти процес взаємодії та зближення господарських систем прикордонних регіонів суміжних країн, встановлення між ними сталих цілеорієнтованих взаємовідносин з метою формування і ефективного функціонування мезорегіональної інтеграційної структури за умови максимально можливого узгодження цілей розвитку її складових (регіонів).

Інтеграція є найбільш результативною формою соціально-економічної взаємодії. Однак, є необхідність існування факторів, які б визначали доцільність формування інтеграційних структур в межах прикордонних

регіонів та обґрунтованість взаємопереплетення окремих елементів таких структур. До факторів, що визначають необхідність залучення регіону до процесів мезорегіональної інтеграції¹ слід віднести:

- наявність виробничо-коопераційних зв'язків між підприємствами регіональних господарських систем, яка породжує переплетіння економічних інтересів;
- єдність транспортних мереж і кордонних переходів, що викликає спільні завдання розвитку соціально-економічної інфраструктури;
- спільність проблем природокористування та охорони довкілля;
- високий ступінь демографічного взаємовпливу, який зумовлює щільність соціальних контактів;
- подібність (можливо і єдність) етноісторичних традицій та конфесійної ситуації.

При включенні в мезоінтеграційні процеси кожен регіон характеризується своїм потенціалом, який складають геополітичний, природно-ресурсний та соціально-економічний чинники. Саме ці чинники можна вважати передумовами мезоінтеграції прикордонного регіону, оскільки вони формують наявність відносних, а далі й конкурентних переваг. Визначення останніх особливо важливе, адже при включенні в мезоінтеграційні структури прикордонний регіон одночасно включається в міжнародний поділ праці. На думку зарубіжних дослідників, на початкових етапах входження економіки у світове господарство зовнішньоекономічні зв'язки повинні базуватись на порівняльних перевагах господарської системи регіону, а вже потім конкретизуватись на перспективних видах продукції [204, с.74].

Принципову схему моделі включення прикордонного регіону в процеси мезоінтеграції можна зобразити як зміну під впливом зовнішньоекономічної та регіональної політики держави передумов мезоінтеграції з метою

¹ Терміни “мезоінтеграція” та “мезорегіональна інтеграція” використовуються в роботі як синоніми

забезпечення конкурентоспроможності суб'єкта інтеграційного процесу – прикордонного регіону. Тобто, зовнішньоекономічна та регіональна політика виступає своєрідним фільтром, підсилюючи чи послаблюючи конкурентні переваги об'єкта мезоінтеграції (рис.1.1).

Рис. 1.1. Модель залучення прикордонного регіону до процесів мезоінтеграції

Особливе місце відводиться такому чиннику як конкурентні переваги регіону, оскільки вони визначають його експортний потенціал. Реалізація експортного потенціалу пріоритетних галузей буде одним із чинників, які можуть активно сприяти виходу української економіки з глибокої економічної

кризи і стимулювати її структурну перебудову. Разом з тим це може стати першим етапом інтеграції України в світовий економічний простір.

В процесі розгляду теоретичних засад, які пояснюють або конструюють успішно реалізовані у різних країнах стратегії економічного зростання з використанням потенціалу експортного розширення, привертає увагу теорія “відлітаючого журавлиного ключа” (К.Акамацу, 1943) [185, с.107-108], яка розглядає взаємозв'язки між промисловим розвитком і міжнародною торгівлею у вигляді послідовності V-подібних кривих зростання імпорту, внутрішнього виробництва та наступного експорту. Висновки К.Акамацу знайшли емпіричне підтвердження в процесі зростання економіки і окремих галузей промисловості Японії в 40-60-х рр.

В подальшому дана теорія була розвинена у теорії “доганяючого життєвого циклу продукту” (К.Кодзима, 1973) [185, с.107-108], яка підтверджена результатами економічної політики японського уряду у наступні роки. Теорія “доганяючого життєвого циклу продукту” описує здійснену економічну політику експортної орієнтації конкурентноспроможних на зовнішніх ринках галузей і, на цій основі, нарощування конкурентних позицій інших галузей. Наголосимо, при істотних і дієвих державних інтервенціях (фінансових, директивних, інформаційних). Неважко побачити спільність такої політики з новітньою теорією міжнародної торгівлі “міжнародної конкурентоспроможності націй” М.Портера [185, с.107-108].

Орієнтована на досягнення конкретних результатів за певний проміжок часу, зовнішньоекономічна стратегія нашої країни повинна передбачати визначення експортоорієнтованих галузей, які були б потенційно чи фактично конкурентноспроможними на світових ринках виготовлення продукції чи надання послуг. Постійна активність на міжнародних ринках повинна стати реальною передумовою динамічного розвитку експортоорієнтованих галузей [123, с.6]. В свою чергу створення експортного сектора економіки буде сприяти вирішенню низки істотних макроекономічних проблем.

1.2. Міжрегіональне співробітництво як ключовий фактор інтеграції України в ЄС

Євроінтеграція – один з ключових напрямків зовнішньої політики нашої держави. Інтеграція в ЄС була проголошена головним зовнішньоекономічним пріоритетом в інавгураційній промові Президента України Л.Д.Кучми (листопад 1999р.) і визначена в Програмі уряду стратегічною ціллю держави (березень 2000р.). Про це свідчить Указ Президента України №615 від 11 червня 1998р. “Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу”. Пункт 2 цього Указу передбачав затвердження, до певного терміну, галузевих програм інтеграції України в ЄС, Формування і здійснення регіональних програм співробітництва з ЄС передбачено затвердженою цим Указом Стратегією [163, с.40-52]. Такі програми, на нашу думку, повинні розроблятися не для однієї області, а для крупних нових економічних макрорегіонів України. Вчені Інституту регіональних досліджень НАН України виділяють шість таких регіонів. Їх центрами є міста, в яких розташовані наукові центри НАН України, і саме вони мають взяти на себе наукове супроводження формування і реалізації програм євроінтеграції. Це, в першу чергу, стосується Західного соціально-економічного регіону, як такого, що буде мати безпосередній контакт з ЄС після прийняття до нього нових членів. Дана програма повинна бути невід'ємною частиною Національної програми інтеграції України до Європейського Союзу.²

² Говорячи про Західний соціально-економічний регіон будемо притримуватись думки вчених Інституту регіональних досліджень НАН України і включатимемо в це поняття наступні області України – Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Чернівецьку. Процес формування Західного соціально-економічного регіону підтверджується підписанням в жовтні 2001 року Угоди про організаційні та соціально-економічні засади розвитку співпраці Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької

Розробка такої Програми буде відбуватися на основі затвердженої вищеназваним Указом Стратегії, сьомий розділ якої “Регіональна інтеграція України” зазначає, що “практичне здійснення інтеграційного процесу можливе лише за умови доповнення загальноєвропейського виміру співпраці регіональною інтеграцією... Враховуючи важливу для ЄС тенденцію, висловлену в гаслі “ЄС: від Союзу країн до Союзу регіонів”, даний напрям набуває особливого значення” [163, с.40-52]. І далі “Регіональна інтеграція передбачає встановлення і поглиблення прямих контактів між окремими регіонами України та державами членами і кандидатами у члени ЄС”. Стратегія передбачає “поступове перенесення основної ваги інтеграційного процесу з центральних органів виконавчої влади на регіони, до органів місцевого самоврядування, територіальних громад і, зрештою, якнайширшого залучення громадян України”[163, с.50].

Однак, слід розрізняти зміст понять співробітництво регіонів та інтеграція регіонів. Інтеграція є складнішою формою взаємодії, яка здатна приносити синергійний ефект [20, с.6]. Тобто, міжрегіональне співробітництво слід вважати етапом, що передує зародженню інтеграційних процесів у мезорегіоні.

Міжрегіональне співробітництво – це взаємовідносини, які виникають між регіонами в сферах економіки, політики, культури, освіти, охорони природи тощо. Оскільки розглядається зовнішньоекономічна діяльність регіону, то учасниками міжрегіонального співробітництва виступають регіони, які є частинами різних країн.

В даному дисертаційному дослідженні основна увага приділяється зовнішньоекономічним зв'язкам прикордонного регіону, тому часто прикордонний регіон розглядатиметься як функціональна одиниця

областей в галузях господарського комплексу Західного регіону України на основі використання сучасних досягнень науки і техніки, взаємовигідної кооперації [168].

зовнішньоекономічної діяльності держави чи світової економічної системи загалом. Під такою одиницею розуміємо конкретну територію з ознаками регіонального управління, яка фактично інтегрує зовнішньоекономічний потенціал своїх структурних елементів, утворюючи функціональну одиницю. Він характеризується ознаками самоуправління та відносної економічної самостійності, хоча, перебуваючи у складі держави, спрямовується нею у своїх діях.

Активність вищеназваних функцій та реальна транскордонна соціально-економічна взаємодія на окремих ділянках кордону поширюється на різну “глибину” території суміжних країн. Найбільша глибина цієї взаємодії закономірно спостерігається вздовж транспортних коридорів, які перетинають кордон. Крім цього можна говорити про ієрархію населених пунктів та окремих підприємств регіону (як окремих зовнішніх функціональних пунктів) відповідно до їх зовнішньоекономічного потенціалу. При ознайомленні із статистичними даними з експортно-імпортних операцій у розрізі окремих підприємств та населених пунктів виявляється, що при рівномірному розподілі експортних ресурсів по території прикордонного регіону найбільша кількість зовнішньоторговельних угод здійснюється за участю підприємств найбільших поселень, імпорт товарів та послуг розподіляється так само. Отже, доходи від зовнішньоекономічних операцій йдуть, здебільшо, на відтворення виробництва, в тому числі й експортного, переважно великих міст. Ієрархічність проявляється у “відтягуванні” зовнішньоекспортного потенціалу певними пунктами завдяки позитивному впливу ряду чинників (вигідності економіко-географічного розташування, демографічним особливостям території).

Але, не зважаючи на існування ієрархічності, можна стверджувати, що існує зовнішньоекономічна система регіону, яка включає в себе всі зовнішні функціональні пункти і їх зовнішньоекономічні зв'язки. Ця система є сукупністю пов'язаних елементів, до яких відносяться передусім суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності (це незалежні або підпорядковані підприємства і організації, інші юридичні та фізичні особи), які представляють

різні галузі регіональної господарської системи і безпосередньо здійснюють торговельні та інші зовнішньоекономічні зв'язки. Реалізацію цих зв'язків забезпечують так звані функціональні підрозділи зовнішньоекономічної системи регіону: органи митного, правового, екологічного контролю, інформаційного забезпечення тощо. Загальна координація функціонального процесу забезпечується інформаційно-координаційним центром зовнішньоекономічної системи регіону, ядром якого є відповідний відділ обласної держадміністрації. Концептуальне спрямування зовнішньоекономічної системи відбувається на національному рівні [98, с.182-194].

Поняття “транскордонне співробітництво” включається автором в поняття “міжрегіональне співробітництво” і розглядається як його вид. Необхідними передумовами існування транскордонного співробітництва є наявність державного кордону в регіоні та прагнення держав-сусідів до співпраці на регіональному рівні, адже транскордонне співробітництво – це спільні дії територіальних органів влади держав-сусідів, спрямовані на посилення та розвиток добросусідських відносин між ними, які реалізуються шляхом укладення міжрегіональних угод та домовленостей [6, с.4-13]. В результаті таких спільних дій виникають транскордонні зв'язки в галузях політики, економіки, охорони навколишнього середовища, освіти, культури, демографічного регулювання, інших сферах в межах визначеного транскордонного простору – території, яка охоплює два, або більше регіони прикордонних держав і об'єднує їх за певними економіко-географічними або соціально-історичними ознаками.

В сучасній науковій літературі та практиці міжнародних відносин поняття “транскордонне співробітництво” тісно пов'язане із поняттям “прикордонне співробітництво”, але має більше геополітичне значення. В науковій економічній літературі англійською мовою терміни “транскордонний”, “прикордонний” вживаються як “*transfrontier*”, або “*transborder*” [191, с.595; 196; 199; 200; 203].

Узагальнюючи визначення подані вітчизняними вченими під транскордонним співробітництвом пропонуємо розуміти специфічну сферу реалізації міжнародних відносин на регіональному рівні, яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю і можливістю більш активного їх використання, а також наявністю спільного кордону, необхідністю його облаштування і, відповідно, потребою спільного вирішення проблем екологічної безпеки, більш широкого взаємного спілкування населення сусідніх держав та значно вищим навантаженням на соціально-економічну інфраструктуру [6, с.4-13; 33, с.55-59; 35]. За визначенням Комісії Європейського Союзу (ЄС) з питань регіональної політики, транскордонне співробітництво – це спільні дії, спрямовані на посилення та розвиток добросусідських відносин між територіальними органами влади через укладення відповідних угод та домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних органів влади, які здійснюють свої функції в межах визначеної території та внутрішнього законодавства кожної держави. Суб'єктами транскордонного співробітництва є органи територіальної влади, галузеві департаменти, громадські організації, господарські формування та громадяни регіонів транскордонного простору [210, с.2-4].

Однак, проаналізувавши зміст Угоди про співробітництво між Україною і ЄС (набула чинності з 1 березня 1998р.) і розроблених сторонами для її реалізації Спільної стратегії європейського Союзу щодо України (бачення шляхів партнерства з Україною з боку ЄС) [153, с.30-35] та Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу (затвердженої Указом Президента України №615/98 від 11.06.98р. та змінами №587/2000 від 14.04.2000р.) [163, с.40-52], можна помітити деяку різницю у розуміння суті “регіонального та транскордонного співробітництва” ЄС та українською стороною.

Поняття “регіонального та транскордонного співробітництва”, про яке йде мова в п.65 Спільної стратегії ЄС щодо України [153, с.30-35], звалось з

української сторони до діяльності Підкомітету з питань митниці, транскордонного співробітництва, боротьби з “відмиванням” грошей та наркобізнесом, що надто звужує його суть. Слід зазначити, що в матеріалах Стратегії, у п.7, де йде мова про регіональну інтеграцію, взагалі не вживається термін транскордонної співпраці, а в матеріалах, підготовлених експертами МЗС України, транскордонне співробітництво трактується як таке, що “...конкретизує окремі положення Угоди про співпрацю між Україною і ЄС, говорить про конкретні проекти щодо технічної модернізації пунктів перетину кордону та модернізації транспортної мережі між Україною, країнами-кандидатами та ЄС”. Як наслідок, керівництво областей не приймає участь у діяльності Підкомітету з транскордонної співпраці в схемі співробітництва між Україною та ЄС, значний напрямок європейської інтеграції України, у якому ведучу роль повинні відігравати області, випущений з уваги і не опрацьовується.

Загалом слід сказати, що транскордонне співробітництво виступає сьогодні як один з пріоритетів Ради Європи і його метою є подолання державного кордону як соціального, господарського, інфраструктурного та культурного бар'єрів. Тобто, транскордонне співробітництво є засобом, за допомогою якого прикордонні регіони чи органи територіального самоврядування об'єднують свої зусилля з метою розв'язання спільних проблем.

Як відомо, існує чотири рівні управління транскордонною співпрацею:

- міжнародний (реалізується політика загальноєвропейських інтересів);
- міждержавний (узгоджуються національні інтереси з загальноєвропейськими);
- регіональний (реалізується національна політика транскордонного співробітництва з врахуванням інтересів регіону);
- локальний (конкретні відносини між суб'єктами прикордонних територій) [103, с.547].

Основні положення транскордонного співробітництва обумовлюються в різноманітних правових документах, прийнятих Радою Європи, а саме [90, с.25-30]:

- a) Європейська конвенція загальних принципів транскордонного співробітництва різних об'єднань та органів територіальної влади (Мадрид, 21 травня 1980р.);
- b) Європейське положення про територіальне самоврядування (Страсбург, 15 листопада 1985р.);
- c) Декларації про транскордонне співробітництво, прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 6 листопада 1989р.;
- d) Додатковий протокол до Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва (9 листопада 1995р.).

14 липня 1993 року Верховна Рада України ухвалила приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року [128, с.370]. У відповідності до Конвенції основними суб'єктами транскордонного співробітництва є органи самоврядування і місцевої державної адміністрації двох чи більше сусідніх держав. Укладаючи між собою регіональні угоди, вони намагаються створити сприятливі умови для використання всіх потенційних можливостей прискорення соціально-економічного розвитку своїх територій .

Правове поле передбачає такі умови укладання міжрегіональних угод: по-перше, локальні об'єднання можуть укладати угоди про транскордонне співробітництво виключно в межах повноважень, які закріплені за ними внутрішнім правовим законодавством (транскордонне співробітництво не надає їм компетенцій. Яких би вони не мали у внутрішньому праві); по-друге, повага до демократичних процедур локального об'єднання; по-третє, угода про прикордонне співробітництво не може порушувати норм державного

законодавства (поважання права держави); по-четверте, поважання міжнародних зобов'язань держави.

Варто наголосити на особливій ролі прикордонних регіонів відкритих демократичних країн. Пов'язано це з тим, що саме вони характеризуються більш високою активністю у міжнародному поділі праці, ніж внутрішні регіони. Це проявляється, передусім, в різних видах транскордонного співробітництва, яке детермінується багатьма чинниками, найголовнішими із яких є: геополітичний, транспортно-географічний, економічний, соціальний та етнокультурний, природно-рекреаційний, екологічний.

Дія цих чинників визначає специфічні особливості та функції, які притаманні прикордонним регіонам. Основними із них є такі:

1. Функція забезпечення національної безпеки. Мається на увазі не лише військово-політичний аспект національної безпеки, а й економічний, екологічний, санітарний та інші. Реалізація цієї функції в прикордонному регіоні здійснюється через діяльність військової, прикордонної, митної, карантинної та інших державних служб.
2. Транзитна функція пов'язана із особливим економіко-географічним положенням прикордонного регіону. Вона реалізується, як правило, в транспортних вузлах і полягає в управлінні та технічному обслуговуванні транзитних пасажиро - та вантажопотоків, що перетинають кордон, а також у наданні послуг по зберіганню та переробці експортно-імпортних вантажів, їх обробці, сортуванню упаковці тощо.
3. Компенсаційна функція базується на використанні різниці у структурі, напрямках і рівні розвитку природо-ресурсного і демографічного потенціалів та господарства прикордонного регіону. Проявляється у переміщенні робочої сили, певних товарів та послуг між цими регіонами. В результаті взаємного задоволення нереалізованих потреб і досягається компенсаційний ефект.

4. Адаптаційна функція полягає в більш активному порівняно з іншими типами регіонів запровадженні технологічних, організаційних та інших інновацій, що зумовлено безпосередніми контактами прикордонного регіону із зарубіжжям. Найбільш ефективно ця функція реалізується у регіонах які межують із більш розвинутими країнами.
5. Проблемно-реалізаційна функція полягає у суспільному, скоординованому вирішенні економічних, екологічних, етнокультурних та інших проблем, що притаманні прикордонним регіонам суміжних країн [125, с.215-216].

У концепції транскордонного співробітництва варто звернути увагу на роль кордону. Адже тут чітко проглядається дуалізм дії кордону: одночасно він розглядається і як роз'єднуюча лінія (регіони, що співпрацюють, є частинами різних держав, і кордон розділяє ці країни), і як контактна зона (саме наявність кордону визначає необхідність спільних дій, спрямованих на його облаштування).

З початку розглянемо кордон як розмежовуючий фактор – демаркаційну лінію між різними політико-інституційними системами. У цьому випадку кордонний ефект проявляє себе у таких трьох функціях (Guichonnet and Raffestin, 1974):

- a) юридична функція, коли лінія кордону чітко делімітує територіальні суб'єкти до юридичних контактів і до державного законодавства;
- b) контрольна функція, коли кожний перетин кордону пов'язаний, в принципі, з контролем держави;
- c) монетарна функція, коли контрольна функція поєднується з прийняттям митних правил, що забезпечують адаптацію діючих монетарних правил у країні в'їзду [89, с.196].

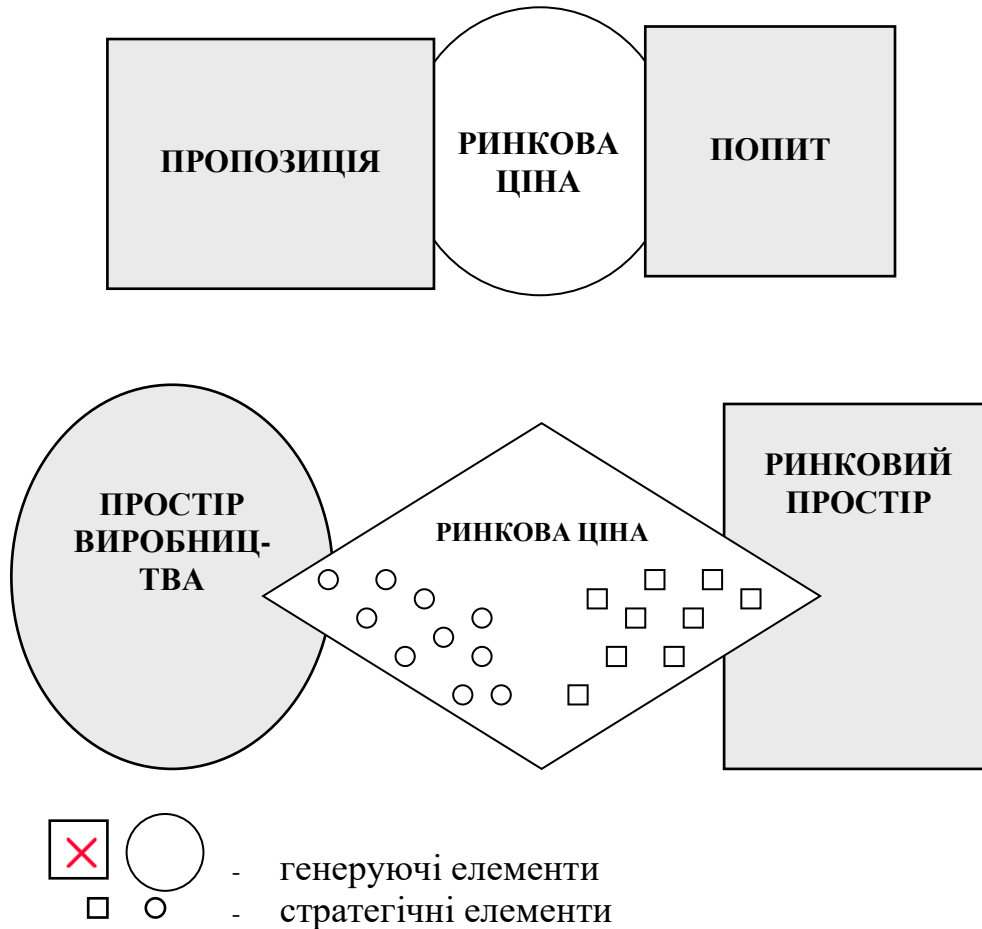
Природа цих функцій, які повністю залежать від центрального уряду, має важливі передумови для влади регіону щодо управління своїми внутрішніми та зовнішніми зв'язками (House, 1980). Насправді, концепція кордону як лінії розмежування є, по суті, результатом стурбованості національним порядком і

міжнародною політикою. І це виправдовує периферійний і залежний характер прикордонного регіону.

З іншого боку, кордон може розглядатись як фактор взаємодії. У цьому розумінні він не є лінією, а функціональним простором, посередницьким елементом між різними суспільними групами. Тоді, за цим визначенням, можна говорити про транскордонні регіони (Biuschi and Gaudard, 1981). Цей другий підхід стосується організації простору і глобального управління, враховуючи соціокультурні та інші фактори. Виходячи з дуалізму кордонної концепції, можна зробити наступні висновки [89, с.197]:

- 1) подвійні властивості кордону, як лінії розмежування і як контактної смуги, реально дуже часто переплітаються, а їх значення змінюється в залежності від конкретних історичних обставин;
- 2) ефекти тієї чи іншої концепції визначає специфічні умови у просторовій організації прикордонних територій ;
- 3) аналіз динамічного розвитку прикордонних регіонів вимагає багатогалузевого системного підходу.

В аналітичному і історичному підході еволюція концепції кордону простежується в трьох наступних фазах. Традиційний підхід бачить кордон як розмежовуючу лінію. Це тісно пов'язано із відповідним періодом історії. Наприклад, властивість кордону як бар'єру була історично обумовлена з 18-го століття утворенням національних держав. Другий підхід розглядає кордон як фільтр, що є посередником між багатьма політичними та економічними системами. Третій підхід – це відкритий кордон з характерним функціональним домінуванням зв'язків, а не розмежуванням між чисельними політичними та інституційними системами. Саме ця модель втілена у проекті Європи без кордонів. Відкритий кордон змінює розуміння прикордонного господарства. У цій ситуації виникає стратегія, яка направлена на подолання кордонних бар'єрів та співробітництво прикордонних регіонів.

**Рис.1.2. Економіко-функціональний стратегічний простір фірми
(а) традиційна модель (відкрита ціна - домінуючий ринок);
(б) економіко-функціональна модель з доконкурентними альянсами**

Отже, підґрунтям концепції транскордонного співробітництва можна вважати концепцію кордону як контактної смуги. З цього приводу варто сформулювати теоретичні гіпотези, націлені на подолання кордонів через систему контактних ареалів (Ratti and Reichman, 1993) [213], що дозволяють розвивати міжрегіональне співробітництво. Існує два підходи щодо подолання існуючих бар'єрів та кордонних ефектів, які ґрунтуються на теорії міжнародної мікро- та макроінтеграції. Перший, мікроекономічний підхід, вивчає кордон через аналіз стратегічної поведінки суб'єктів господарювання і базується на теорії промислової організації (Ratti, 1992); другий підхід має мезоекономічний характер і розуміє роль кордону через специфічний підтримуючий простір чи середовище.

Розглянемо докладніше інтерпретацію функції кордону через просторовий аналіз, тобто на мезорівні. Р.Ратті стратегію “життєвого” простору підприємства визначає трьома функціональними вимірами:

- 1) “Простір для виробництва” фірми визначається територіальним поділом праці (на основі теорії сегментації). Підприємство, що бере участь у виробничій кооперації, організовує своє виробництво, зберігаючи технологічні, економічні та соціокультурні характеристики, які є специфічними для даної галузі та регіону.
- 2) “Ринковий простір” визначається місцем, яке займає дане підприємство на різних ринках. Його характеристиками виступають кількість, інтенсивність та структура поставок на ці ринки [212].

Однак, Н.Луцишин вважає, що недостатньо мати справу лише із внутрішніми чи зовнішніми стратегічними аспектами розвитку підприємства.

Тому пропонує третій функціональний простір:

- 3) “Сприятливе середовище” описує три етапи доконкурентних відносин: привілейовані відносини на організаційному рівні факторів виробництва (капіталу, інформації, технології, трудових ресурсів тощо); стратегічні відносини підприємства з його партнерами, постачальниками чи клієнтами (привілейований обмін інформацією, співпраця, партнерство, альянс, часткова інтеграція); стратегічні відносини з громадськими організаціями, політичними партіями, іншими товариствами [89, с.201-203].

На рис. 1.2. представлені характерні риси просторово-функціональних відносин підприємства, слідуючи традиційній непросторовій моделі. З цієї моделі стратегічний простір підприємства є визначальним [89, с.201-203].

Виходячи з даної точки зору, можна виявити ряд взаємозалежностей:

- дві характеристики кордону (бар'єр чи контакт) впливають у визначальний спосіб на стратегічний простір підприємства, особливо його сприятливе середовище;

- переважання сепараційного фактора зменшує можливість формування реального сприятливого середовища у прикордонному регіоні. Часто існування цього типу середовища сильно залежить від політики національних держав;
- при домінуванні факторів економічної, соціальної чи культурної близькості кордон може служити корисним фактором формування сприятливого середовища.

Стає очевидним, з економічною та політичною необхідністю, пов'язаною із створенням реального простору ЄС, що “відкритий кордон” - це перехід від концепції прикордонної території до концепції транскордонної економіки. Тому, стратегія в рамках співробітництва є найбільш ефективним шляхом до подолання перешкод та невизначеності, типових для прикордонних територій. Але все це повинно бути підтримане стратегією функціональних утворень в просторі всього транскордонного регіону. Так, кордон у функції контакту повинен розглядатись позитивно, як передумова для його відкриття.

У концепції транскордонного співробітництва важливо визначитись з поняттям транскордонного мезорегіону. За М.Максимчуком, транскордонний регіон – це сукупність адміністративно територіальних утворень, що тяжіють до кордону між державами і мають вигідні умови для розвитку транскордонного співробітництва [93, с.3-4]. Однак, обов'язковою ознакою транскордонного мезорегіону слід визначити системну цілісність. Адже інтеграційні процеси можуть отримати розвиток лише в середовищі, що володіє ознаками системної цілісності. Саме фактори мезорегіональної цілісності (просторової, історичної та соціально-економічної) і становлять внутрішню необхідність підтримки зв'язків між прикордонними регіонами. Соціально-економічна цілісність є лише частковою, оскільки регіони-складові все таки входять до складу різних країн.

Головними передумовами соціально-економічного розвитку транскордонного мезорегіону є положення його адміністративно-

територіальних компонентів у системі прикордонних територій держав-учасниць транскордонного співробітництва із відповідним рівнем соціально-економічного розвитку та ступенем розвиненості прикордонної інфраструктури і місця, яке займає регіон в цілому серед показників соціального і економічного розвитку цих держав. Разом з цим, слід враховувати такі засадничі передумови:

- a) історично-географічні – спільна історична спадщина часто супроводжується подібністю географічних передумов;
- b) політичні – транскордонне співробітництво є суттєвою складовою частиною європейської політичної інтеграції;
- c) господарські – необхідність економічної активізації прикордонних регіонів разом з очікуваними економічними вигодами;
- d) соціальні передумови – налагодження автентичних міжособистих стосунків разом з повагою та збереженням культурних відмінностей взаємодіючих прикордонних регіонів.

Виділяють чотири етапи розвитку транскордонного співробітництва на регіональному рівні [90, с.25-30]. На першому етапі (ознайомлення і встановлення існуючих зв'язків) партнери досліджують прикордонні регіони, зближуються з інституційними структурами в межах обох країн, визначають переваги та напрями співробітництва.

На другому етапі (визначення стратегії розвитку) визначають сильні і слабкі сторони в можливостях співробітництва і окреслюють території для діяльності.

Третій етап (розробка і забезпечення програм транскордонного розвитку) вимагає формальних інституційних структур, які організовуватимуть співробітництво на локальному чи регіональному рівнях своїх країн, а також в інтересах субрегіонального об'єднання. Нерідко створюються секретаріати, які виконують координуючі і виконавчі функції.

Четвертий етап – наставництво і оцінка.

У дисертації досліджуються міжрегіональні зв'язки Західного регіону України із країнами Центральної та Східної Європи. Важливість обраного спрямування дослідження визначається тим, що країни знаходяться в єдиному геоeкономічному та геополітичному ареалі. А необхідність поглиблення співробітництва між даними країнами визначається двома групами чинників:

1. зовнішніми: геополітичними (загроза виникнення лінії поділу в Європі в наслідок розширення ЄС), геоeкономічними (прискорення процесів глобалізації і регіоналізації, реалізація трансєвропейських проектів);
2. внутрішніми: політико-економічними (зміна сценарію економічних реформ в напрямку наближення до членства в ЄС, демонополізація зовнішньоекономічної сфери, збільшення тиску конукурентного середовища); соціальними (зміна суспільної думки і стандартів життя населення).

Дія цих чинників детермінує двовекторну спрямованість зовнішньоекономічної діяльності країн Центральної та Східної Європи: по-перше, орієнтація на вступ до ЄС, по-друге, поглиблення співпраці в регіоні Центральної та Східної Європи. Разом з цим повинен відбуватись перехід від імпортозаміщувальної до експортоорієнтованої стратегії з переважанням інвестиційної форми співробітництва.

На сучасному етапі розвитку інтеграції в Європі важко переоцінити значення міжрегіонального та транскордонного співробітництва. Із вступом Польщі, Угорщини та Чеської Республіки до Європейського Союзу, західний кордон України стане зовнішнім кордоном ЄС. І саме участь Західного регіону України в ряді форм співробітництва на регіональному рівні дозволить їй бути залученою, хоча й опосередковано, до європейських інтеграційних процесів.

1.3. Організаційні форми міжрегіонального співробітництва

Світова практика міжрегіонального співробітництва виділяє ряд форм залучення регіонів держави до участі у процесах мезоінтеграції. Серед найбільш поширених організаційних форм міжрегіональних зв'язків, в яких регіони виступають як повноправні суб'єкти, можна виділити:

- формування мезоінтеграційних об'єднань – єврорегіонів;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (ТПР) у прикордонних регіонах;
- міжнародні транспортні коридори, розвиток яких на сьогодні в Україні визнано загальнонаціональним пріоритетом.

Термін “єврорегіон” використовується для позначення територій, де розгортаються інтенсивні процеси добровільного транскордонного співробітництва у різних галузях діяльності (економічній, культурній, соціальній, екологічній) [66, с.1]. Процеси ці охоплюють прикордонні території двох або більше країн, і, що особливо важливо, спираються на співпрацю місцевих органів влади та локальні ініціативи.

Часто в економічній літературі поняття транскордонне співробітництво та єврорегіон використовуються як синоніми. З цим не можна погодитись, оскільки єврорегіони можна визначити формою концентрації транскордонних ініціатив, тобто вони є вищою організаційною формою. За П.Беленьким, єврорегіон – це одна з організаційних форм транскордонних відносин [6, с.10]. Практично єврорегіони – це юридично оформлені (за нормами, відповідними до вимог Ради Європи) регіони інтенсивного міжрегіонального співробітництва. Такі норми закодифіковані в “Європейській конвенції з транскордонного співробітництва”.

Започаткування єврорегіонів відбулося з ініціативи місцевих органів влади прикордонних територій Італії та Австрії. Протягом останніх тридцяти років спостерігається динамічне зростання такого типу транскордонних

об'єднань. Тепер їх нараховується близько 60 [210, с.2]. Однак, ефективність функціонування євро регіонів різна і залежить від ідеї і мети їх створення.

Основною передумовою створення євро регіонів (починаючи з 1958 року), як організаційної форми транскордонного співробітництва було прагнення подолати напруження між європейськими державами, що сформувалося історично, і відіграло суттєву роль у розв'язанні обох світових воєн. Головним чином співробітництво здійснювалось у сферах економіки, зокрема енергетики та транспорту, охорони навколишнього середовища та культури. Суперечності, що мали місце у кожній з цих сфер, улагоджувалися робочими групами, які регулярно збиралися протягом року.

Першим прикладом євро регіону став “Регіо-Базелієнсіс”. Метою цієї організації стало сприяння розвитку регіону Верхнього Рейну в рамках Європейського регіонального прикордонного співробітництва. Євро регіон було створено у 1963 році за участю сусідніх прикордонних районів Німеччини (Баден), Франції (Ельзас) та Швейцарії (район Базеля). На сьогоднішній день регіон розширив свої кордони до Страсбурга, Карлсруе та Південного Пфальца. Загальна кількість населення в регіоні становить близько 4,6 млн. чоловік [175, с.85].

На думку науковців [25, с.10-24], структура управління в “Регіо Базелієнсіс” є класичним взірцем, придатним для трансформації у країнах Центральної та Східної Європи:

- Асамблея як законодавчий орган;
- Секретаріат, як виконавчий орган;
- Комісії (з питань економіки, інфраструктури, прикордонних переходів, освіти та культури).

З огляду на позитивний досвід функціонування євро регіону “Базелієнсіс” міжрегіональні угруповування почали створюватись на усьому європейському просторі, більшість на сході та північному заході. Яскравим прикладом цього є прикордоння Німеччини, де утворено євро регіони за участю територій Данії,

Нідерландів, Бельгії, Франції, Швейцарії, Австрії, Чехії та Польщі. Так, території Німеччини залучені до єврорегіонів “Емс-Долларт”, “Гронау”, “Рейн-Вааль”, “Рейн-Маас-Північ”, “Маас-Рейн”, “ПАМІНА”, “Середній / Північний Верхній Рейн”, “Верхній Рейн-Бодензее”, “Арж Альп” інші.

В період з 1958 по 1978 рік вздовж кордону землі Північний Рейн – Вестфалія з Бельгією та Нідерландами були створені чотири регіональних інституції: єврорегіон з центром у Гронау, єврорегіон “Рейн-Вааль”, єврорегіон “Рейн-Маас-Норд” та єврорегіон “Маас-Рейн”. Останній створено в 1976 році для співпраці між бельгійськими провінціями Люттих та Лімбург, нідерландською провінцією Лімбург та адміністративним округом Кельн (ФРН). З 1991 року регіон отримав статус “Спілка міжнародного транскордонного співробітництва”, на його територію поширила дію спеціальна програма ЄС “ІНТЕРРЕГ” .

Сфери діяльності в регіоні – економічна, впровадження та розробка новітніх технологій, охорона навколишнього середовища, природо-користування, ринок праці тощо.

З огляду на ефективність функціонування єврорегіонів у ЄС, а також в зв'язку із включенням у європейські інтеграційні процеси постсоціалістичних країн Європи, що розпочалось в 90их роках, концепція єврорегіоналізму почала поширюватись і в країнах Центральної та Східної Європи . Так, на сьогоднішній день прикордонні території Польщі беруть участь у 9 єврорегіонах з участю земель Німеччини, Чехії, Словаччини, України, Угорщини, Беларусі та Литви: “Померанія”, “Про Європа Віадрина”, “Шпрева-Ниса-Бубр”, “Ниса”, “Союз гмін Верхньої Селезії та Північної Моравії”, “Татри”, “Карпатський єврорегіон”, “Буг”, “Неман”.

Приєднання Польщі до Європейської Рамкової Конвенції з транскордонного співробітництва між адміністративно-територіальними одиницями та органами влади створило можливості для визначення правових умов та обов'язків з проблем розвитку співробітництва в її прикордонних

регіонах. За допомогою численних форм прикордонного співробітництва Польща здійснює активну державну політику щодо включення в процеси європейської інтеграції, розвитку прикордонних територій тощо.

Вздовж усього кордону Польщі відбувається реалізація спільних проєктів з країнами-сусідами в галузях економіки, інфраструктури, інформації освіти, культури тощо. На особливу увагу заслуговують ініціативи в галузі економіки. Тут передбачається реалізація довгострокових програм та угод, зокрема створення інституцій з питань економічного розвитку та партнерства, спільних підприємств, компаній, регіональних ділових установ в рамках існуючих єврорегіонів. Важливою сферою співробітництва, яку слід розвивати, є боротьба з організованою злочинністю, контрабандою, використанням фальшивих документів.

Досвід транскордонного співробітництва у єврорегіонах Центральної та Східної Європи дещо відрізняється від західноєвропейського через різні рівні економічного розвитку територій межуючих держав, слабкий розвиток інфраструктури, неврегульованістю правових відносин.

Слід виділити ряд позитивних результатів, отриманих європейськими регіональними транскордонними утвореннями.

По-перше, розвиток співробітництва в рамках єврорегіонів відбувається одночасно зі всіх сторін і на всіх рівнях: між керівництвом ЄС та урядами безпосередньо зацікавлених держав, а також між комунами та регіональними владами (що є дуже цінним та важливим).

По-друге, це співробітництво розвивається чітко на основі конкретних проєктів, у здійсненні яких зацікавлені всі суміжні країни, провінції, міста та общини. На місцевому рівні, як правило, забезпечується не менш як 1/5 фінансування, решту надається відповідними інституціями та програмами ЄС, федеральними та провінційними владами. Важливим, також, є те, що повноправними партнерами в рамках єврорегіонів виступають не держави, а управлінські структури відповідних провінцій та земель. Серед переваг цієї

системи виділяється правило обов'язкового врахування інтересів регіону в цілому та незавдання будь-якого збитку партнерам по регіону.

По-третє, заслуговує на увагу досвід розвитку економічних зв'язків між територіальними одиницями та господарськими суб'єктами регіону. Вони, в основному, здійснюються не через адміністративні органи, а за участю торгово-промислових палат, в які об'єднуються підприємства регіону, та напряду між ними.

Дієвими формами міжрегіональної співпраці є спеціальні (вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку. Стрімке зростання кількості СЕЗ – одне з найхарактерніших явищ, які одержали інтенсивний розвиток у світовій економіці за минулу чверть століття. В умовах глобалізації економіки СЕЗ – один з апробованих у світовій практиці ефективних інструментів активізації зовнішньоекономічної діяльності і залучення у процес міжнародної інтеграції окремих регіонів та держави в цілому шляхом включення їх у міжнародний поділ праці.

На думку А.Мокія, саме така специфічна форма міжнародних економічних відносин, як спеціальні (вільні) економічні зони на сьогодні є найбільш відповідною параметрам доцільної моделі імпорту капіталів в Україну. Цю модель він зображає у вигляді тріади: “територія – галузь – ввіз(вивіз) капіталів” [105, с.164]. Однак, не можна цілком погодитись з даною думкою, оскільки залучений капітал може бути навіть в своїй більшості національним.

У сучасній економічній літературі для означення одного поняття вживають поряд (або одночасно) терміни “вільна” та “спеціальна” економічна зона. Однак, характеристика особливих, відмінних від діючих в позазональній економіці умов господарювання як “спеціальних” видається нам більш вдалою, оскільки вона охоплює ширше коло умов, орієнтоване на досягнення певних цілей, а не лише усунення протекціоністських обмежень на шляху потоків товарів, капіталів, трудових ресурсів тощо.

Згідно статті 24 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність”, передбачається існування в Україні спеціальних правових режимів. Зокрема на території України можуть запроваджуватись спеціальні (вільні) економічні зони різного типу. Статус та територія зазначених зон встановлюються шляхом прийняття окремих законів України для кожної з таких зон [54, с.377-385].

СЕЗ є формою розвитку економічної системи (технологічного способу виробництва, економічної власності та господарського механізму) та організації господарської діяльності на певній частині території країни з допомогою пільгового оподаткування, створення сприятливих митних, валютно-фінансових та інших умов діяльності як для національних, так і для іноземних суб'єктів підприємництва [138, с.163]. Отже, дані території мають розширену самостійність у вирішенні господарських питань, особливий режим керування та преференційні умови економічної діяльності для іноземних та національних підприємців. Існує більше тридцяти дефініцій, які дають різну назву таким зональним утворенням, зокрема, експортно-виробничі, вільні торговельні, технологічні зони, зони спільного підприємництва, зони сприяння інвестиціям тощо. Ця різноманітність визначень зумовлена еволюцією зон, які з розширенням функцій набирали нових відмінних особливостей (Додаток А).

З огляду перспективних завдань розвитку економіки і зовнішньоекономічних зв'язків окремих регіонів найбільший інтерес представляють комплексні економічні зони, у яких створюються нові виробництва для випуску продукції як на внутрішній ринок, так і на експорт.

Вважаємо, що слід погодитись із важливим висновком Б.В. Губського щодо спеціальних економічних зон, що досягнення сприятливого клімату для інвестицій і його підтримання на належному рівні для перехідної економіки у масштабах всієї країни практично неможливе. Навіть при створенні таких умов, що для нестабільної, перехідної економіки є нереальними в тривалому періоді, забезпечити залучення “якісного” капіталу в розумінні його

довготривалої орієнтації, високого рівня технологічності, неризикового та неспекулятивного характеру не вдасться, враховуючи значно вищий рівень інвестиційної привабливості промислово розвинених країн. Тим більше це стосується обсягів іноземного інвестування, суттєво значимих для економіки приймаючої країни, - для значних інвестицій стабільна, хоч і не висока норма прибутку, є пріоритетнішою ніж ризикові капіталовкладення з високою прибутковістю.

У той же час, навіть і для перехідної економіки видається можливим створення привабливого інвестиційного клімату внаслідок територіально-галузевої концентрації організаційних, економічних, в тому числі фінансових ресурсів у конкретному періоді часу. Підкреслимо, що успіх подібної концентрації повинен базуватись на вже існуючих факторних перевагах території (галузі) і посилювати їх. Власне цим пояснюється поширення спеціальних режимів господарської, особливо інвестиційної діяльності у формі вільних економічних зон у світі: з кількістю зайнятих біля 4 млн. осіб, обсягом експорту – 20 млрд. дол. США за рік та часткою в світовому торговельному обороті – 8-10% [24, с.164-172]. Наголосимо, що 75% експорту та зайнятих припадає на зональні утворення в країнах, що розвиваються (спеціальні режими в розвинених країнах застосовуються в дещо інших цілях – вирівнювання міжрегіональних відмінностей соціально-економічного розвитку територій).

Практика показала, що між завданнями, що ставляться перед СЕЗ, та реалізацією їх на практиці є певні розбіжності. Так, незважаючи на численні контакти іноземних представників з підприємствами зони, реальні іноземні інвестиції надходять від небагатьох фірм. Як правило, великий інтерес існує лише до отримання складських, експедиторських та інших послуг, а не до розвитку виробничої діяльності.

Тому сьогодні СЕЗ розглядаються Україною як один з інструментів досягнення відкритості національної економіки світові та стимулювання

міжнародного регіонального співробітництва. До цілей, які держава ставить при створенні СЕЗ та ТПР, належать:

- стимулювання структурних перетворень в економіці шляхом залучення іноземних інвестицій;
- активізації спільної з інвесторами підприємницької діяльності для нарощування експорту товарів та послуг;
- збільшення постачань на внутрішній ринок високоякісних товарів та послуг, в тому числі розвиток імпортозаміщення;
- активізації науково-технічного обміну, залучення та впровадження нових технологій, тобто досягнення нової інноваційної якості економіки;
- збільшення обсягів зовнішніх надходжень та покращення платіжного балансу;
- створення сучасної ринкової інфраструктури, поліпшення використання природних та трудових ресурсів;
- розв'язання проблем зайнятості та формування нових робочих місць;
- запозичення передового організаційного та управлінського досвіду ринкових методів господарювання;
- прискорення соціально-економічного розвитку окремих регіонів та України в цілому, підвищення життєвого рівня населення [109; 122, с.26-34].

Одночасно, формування СЕЗ та ТПР може розглядатися в Україні як засіб розв'язання проблем депресивних або слабозаселених районів з низьким рівнем економічного розвитку.

Розглядаючи переваги локальних зон для створення сприятливого інвестиційного клімату Б.Губський [24, с.164-172] правильно визначає їх як:

- вичерпність потенціалу преференційного режиму для іноземних інвесторів, відсутність прямої залежності між посиленням стимулюючих заходів та масштабами та результативністю інвестиційної діяльності;

- негативний вплив на мотивацію інвесторів практики змін у загальному правовому регулюванні;
- необхідність ефективного використання реального залученого в економіку іноземного капіталу;
- наявність першочергових і практично важливих національних пріоритетів іноземного інвестування.

Проте дещо звужене розуміння змісту зональних утворень із позицій лише інвестиційної привабливості певною мірою звужує і коло аргументів щодо їх необхідності. Трактуючи ж сутність спеціальної економічних зон в ширшому сенсі, як створення особливих, відмінних від існуючих у позазональній економіці, умов діяльності на певній території, або щодо певної галузі, виду міжнародних економічних відносин, в контексті інтеграції економіки чи окремих її секторів з зовнішнім середовищем дозволяє віднести до аргументів доцільності створення СЕЗ наступні:

- забезпечення вищого рівня керованості процесу трансформування існуючої соціально-економічної системи у проектовану в порівнянні з масштабами всієї економіки;
- дотримання безпеки економіки чи її секторів шляхом поетапного “відкривання” регіональних господарських систем, галузей, видів зовнішньоекономічної діяльності у зовнішнє середовище;
- формування конкурентноздатної ринкової інфраструктури, окремих галузей, сфер діяльності, факторів виробництва і підтримка з боку держави раціонального рівня конкурентноздатності у зовнішньому ринковому середовищі;
- мінімізацію вірогідних витрат внаслідок масштабів “відкривання” економіки і обумовлені цим чіткість цілей, пріоритетів, дієвість організаційно-економічних заходів, прогнозованість результатів, ефективність контролю і коригування завдань [105, с.166-167].

Починаючи з 1992 р. в Україні послідовно створювалась нормативно-правова база діяльності СЕЗ. Сьогодні її складають Закон України “Про загальні засади створенні та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” (1992), ще 15 законів щодо окремих зон та майже 30 інших нормативних актів. Але спеціального законодавства, яке б визначало загальні питання створення і функціонування ТПР із спеціальним режимом інвестиційної діяльності, у нас досі не існує. В Законі України “Про зайнятість населення” від 1 березня 1998 р. лише запроваджено поняття “територія пріоритетного розвитку”. Нині прийнято 12 законів і близько 30 підзаконних актів, які регламентують конкретні питання діяльності ТПР.

Державну стратегію і тактику в розбудові СЕЗ і ТПР визначають два основоположних документи – Постанови Кабінету Міністрів України “Про концепцію створення спеціальних (вільних) економічних зон в Україні” від 14 березня 1994р. та “Про заходи щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій пріоритетного розвитку із спеціальним режимом інвестиційної діяльності від 24 вересня 1999р.

Територія пріоритетного розвитку – це спеціально визначена частина території держави, яка найчастіше збігається з межами існуючих адміністративно-територіальних утворень і на якій запроваджується особливий (пільговий) режим інвестиційної діяльності, спрямований на залучення інвестицій та забезпечення соціально-економічного розвитку регіону [132, с.6]. ТПР створюється для: подолання депресивного характеру господарства; зміни національної галузевої структури; вирішення проблем зайнятості; збереження і відтворення науково-технічного потенціалу; подолання наслідків техногенних і природних катастроф.

Важливу роль відіграють СЕЗ у господарстві країн Центральної та Східної Європи. Піонером серед постсоціалістичних країн по практиці застосування СЕЗ була Югославія. Перша СЕЗ на її території була створена в 1963 році. Однак, маючи добрі передумови для їх розвитку (вигідне географічне

розташування, розвинуте транспортне сполучення, низька вартість робочої сили) так і не досягла успіху у цій справі. Причинами цього стала нечітка законодавча база по СЕЗ, частий перегляд її окремих положень, складність адміністративних процедур для підприємців.

Досить позитивним можна вважати досвід іншої постсоціалістичної країни – Болгарії. СЕЗ засновані на її території витримали конкуренцію в країні та за її межами, сформували позитивний імідж на світовому ринку та нагромадили чималий досвід, який особливо корисний для врахування для зовнішньоекономічної стратегії України.

Виходячи з того, що СЕЗ в Болгарії є безмитними, основний акцент у їх діяльності ставиться на торгівлю. На думку деяких керівників зон, їх створення, взагалі, необхідно починати саме з торгівлі. Одночасно вони створюють можливості і для виробництва товарів та послуг за допомогою сучасної техніки і досягнень найновіших технологій; транспортування не обкладених митом товарів, що їх ввозять в зону з метою подальшого вивезення; складування та збереження цих товарів, надання банківських, кредитних та інших фінансових послуг, зокрема страхування капіталу. Зокрема, Балбанк Відін має у СЕЗ своє бюро, що володіє ліцензією і виконує всі види банківських послуг, включаючи міжнародні платежі через систему SWIFT.

Діяльність СЕЗ в Болгарії не забезпечує однозначно позитивний результат і, в першу чергу, через нестабільність законодавства. Досить сказати, що укази про їхнє створення спочатку критикували, а тепер вони видаються навіть прогресивними. Найважливішими питаннями щодо функціонування СЕЗ і залучення інвесторів є розвиток інфраструктури. Хоча, на думку окремих керівників СЕЗ, основні кошти повинна вкладати держава. В цьому контексті для української економіки вартий уваги підхід до створення СЕЗ в Болгарії у формі акціонерних товариств, в яких контрольний пакет акцій належить державі [81].

Особливу увагу слід приділити досвіду реалізації механізму СЕЗ в сусідній державі – Польщі. Як і всесвітньо відома зона “Шенон” в Ірландії, СЕЗ “Мелецький європарк” розташувалась на території колишнього аеродрому, зайнявши його 350га та 150 га промислової зони. Однак, аналіз перших років діяльності даної економічної зони довели, що блискавичних результатів у цій справі очікувати не потрібно. В Мелецькій спеціальній зоні виявився комплекс промислових, соціальних та інших проблем, пов'язаний з різким зменшенням обсягів виробництва та інше. Згідно з оцінкою агенції розвитку Мелецької зони забезпечення ефективного функціонування спеціальної зони є процесом досить інерційним. На початку було підготовлено пакет пропозицій-запрошень до інвесторів і розповсюджено 30 тисяч каталогів з детальним описом майна зони і пропонованими пільгами. Було проведено кілька десятків презентацій для зацікавлених фірм. Видатки в розмірі 500 тисяч доларів США дали змогу залучити вісім фірм, які передбачають інвестувати в зону 12 млн. доларів США на протязі 2-3 років та працевлаштувати 700 осіб.

При створенні інша СЕЗ – “Катовіцька спеціальна економічна зона” – в Катовіцькому воєводстві Польщі організатори врахували помилки зроблені своїми попередниками. Одним з основних мотивів під час прийняття рішення про утворення Катовіцької вільної економічної зони була підтримка реструктуризаційних процесів у вугільній промисловості. Для її управління засноване акціонерне товариство.

Процес створення СЕЗ продовжується в Жарновці та Сувалках. В цілому досвід вільних економічних зон Польщі, а також в інших країнах, свідчить, що солідні інвестори та перші відчутні результати, як правило, приходять лише через кілька років після створення зони. При чому, цьому передує копітка щоденна робота [130].

Що стосується результатів функціонування СЕЗ, що діють у світі, то досить успішно функціонує лише близько 5% від їх загальної кількості. Це

означає, що при створенні спеціальних (вільних) економічних зон потрібна обережність та проведення ґрунтовних попередніх економічних розрахунків [97, с.29-35].

Розглянувши досвід створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон в різних країнах світу, варто зауважити, що:

- не слід розглядати їх як ключовий фактор економічного реформування та залучення інвестицій; на нашу думку, СЕЗ, робота над організацією яких ведеться в ряді регіонів України, можуть відігравати роль лише додаткового інструменту економічного оновлення, який знаходиться на перетині внутрішньої та зовнішньої політики держави;
- основна маса стратегічних інвесторів, як підтверджує досвід Польщі, Чехії, Болгарії та Угорщини, дуже часто реагують не на податкові пільги, а насамперед, на основні макроекономічні показники господарської стабільності держави; тому важливим для України є показники зростання валового національного продукту та рівня інфляції, які гарантують прогнозованість стратегії іноземного інвестора на ринку;
- основною передумовою ефективного функціонування спеціальної економічної зони є їх створення на підставі проектів, які пройшли глибоку, всебічну, висококваліфіковану та незалежну експертизу;
- досвід постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи (вивчення якого особливо цінне для України) вказує на швидкий вихід на проектну потужність і окупність капіталовкладень, що свідчить в цілому про позитивні результати діяльності СЕЗ і можливість їх органічного поєднання із загальнодержавною економічною політикою.

Вивчення світового досвіду доцільне для застосування в межах Західного регіону України ще й тому, що за підсумками фахівців [106, с.31-39], всі області даного регіону відповідають визначеним критеріям створення та розташування СЕЗ:

- для зовнішньоторговельних – Закарпатська, Волинська, Львівська;

- для виробничих – Львівська, Закарпатська області;
- для науково-технічних – Львів та прилеглі території;
- для туристично-рекреаційних – Закарпатська, Львівська, Чернівецька та Івано-Франківська області.

Відомо, що транспорт поєднує простір і час, які розділяють виробників, покупців і продавців. В економічному плані він послаблює часовий та просторовий розриви між виробництвом і споживанням. Транспортний фактор займає важливе місце в теорії розміщення продуктивних сил, в регіональній економіці, у міжнародній економіці та теорії зовнішньої торгівлі.

Тому, важливим напрямком активізації міжрегіонального співробітництва та комплексного розвитку території регіону є його участь у формуванні системи міжнародних транспортних коридорів (МТК). Розвиток таких коридорів стає характерною ознакою європейської інтеграції. Система МТК включає в себе автодорожню, залізничну, водну та комбіновану транспортні інфраструктури (шляхи сполучення, прикордонні переходи, вантажні і пасажирські термінали та інші об'єкти).

На прискорення інтеграційних процесів транспортної системи Європи спрямований документ “Декларація про транспортну політику”, що був прийнятий ще на третій Європейській конференції по транспорту, згідно якого всі учасники погодились підтримувати ефективне функціонування своїх транспортних систем в економічному, соціальному, екологічному аспектах, сприяти прийняттю і реалізації законів по транспорту, які б базувались на загальних принципах і стандартах, а також сприяти зменшенню регіональних відмінностей для успішної конкуренції на світовому ринку.

В Україні також реалізується Програма створення та функціонування національної мережі транспортних коридорів. Їх позитивний ефект (пожвавлення економічної активності в регіоні, створення нових робочих місць, розвиток туризму тощо) у максимальній мірі повинен проявитись у прикордонних регіонах з їх специфічними особливостями.

Україна має реальні перспективи щодо посилення своєї ролі як транзитної держави. Цьому сприяє геополітичне становище нашої країни. За даними англійського інституту “Рендел”, за коефіцієнтом транзитності (тобто за розвиненістю усіх видів транспортних зв'язків та відповідної інфраструктури) Україна посідає перше місце в Європі [124]. Проте перспективи інтеграції нашої країни у світове господарство і посилення транзитних функцій держави вимагають високої якості, регулярності і надійності транспортних зв'язків, збереження вантажів і безпеки перевезень пасажирів, зростання швидкості та зменшення вартості доставки, тобто високого рівня функціонування українського транспортного комплексу, який за обсягами і тоннажем пасажирських і вантажних перевезень, пропуском і оформленням транзитних вантажів, а також за наявністю великих магістральних газо - і нафтопроводів, міжнародних енергосистем є одним з провідних в Європі [174, с.27].

Використання зручностей транзитного транспортно-географічного положення Західного регіону України зумовлює необхідність розробки програми з метою адаптації транспорту до вимог ринкової економіки і нових умов економічного співробітництва в Європі. Через своє вигідне прикордонне і транзитне положення регіон претендує на важливу роль у галузі транзиту як одного з видів експортних послуг, а транспортна мережа регіону може стати важливою складовою частиною європейської системи комунікацій.

В країнах ЄС велике значення для створення та функціонування транскордонного співробітництва мають програми ІНТЕРРЕГ (з 2000 року вступила в дію програма ІНТЕРРЕГ III). В рамках програми ІНТЕРРЕГ ЄС проводиться ряд програм , котрі відіграють величезне значення у координації та розвитку транскордонного співробітництва. Серед них програми – ECOS-Ouverture, PHARE-CBC, CENTURIO, CREDO, TACIS (Додаток Б).

Тільки протягом 1999 року від програми PHARE ЄС Польща отримала близько 300 млн. екю, що були призначені на вдосконалення та технічне переоснащення пунктів пропуску через кордон та прикордонної інфраструктури.

Надходження чергових траншів від цього фонду, а також Уряду Німеччини, заплановане і на поточний рік. Так, за розрахунками фахівців, на 2000-2002 роки Польщі на прикордонні потреби на східній ділянці кордону потрібно виділити близько 1 млрд. екю [195]. Що стосується України, то за програмою технічної допомоги TACIS вона отримала в 10 разів менший обсяг інвестування, причому більша частина коштів виплачена на оплату послуг іноземних консультантів.

Фінансові проекти програми PHARE здійснюються з врахуванням структурної політики ЄС в рамках програми ІНТЕРРЕГ на кордоні ЄС з наступними країнами-кандидатами: Болгарією, Чехією, Естонією, Угорщиною, Латвією, Литвою, Польщею, Румунією, Словаччиною та Словенією. Розподіл асигнувань між країнами-учасниками проводиться з врахуванням кількості населення та території прикордонних регіонів, яких це стосується.

Виходячи з глобальних інтересів України, направлених на послідовну економічну інтеграцію у світове господарство, суттєво визнати формування ефективного транскордонного середовища основною зовнішньоекономічною ціллю на рівні прикордонних областей України. Разом з тим, міжрегіональне співробітництво повинно сприяти реалізації стратегічних інтересів України, спрямованих на інтеграцію у світову економіку, збільшення ступеня відкритості національної економіки, перебудову товарної структури експортно-імпортних операцій на наближення її структурних співвідношень до показників, притаманних розвинутим країнам. Досягненню даних завдань повинно сприяти залучення Західного регіону України до участі у таких формах міжрегіонального співробітництва як формування субрегіональних об'єднань – єврорегіонів; створення спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (ТПР) у прикордонних регіонах; міжнародні транспортні коридори, розвиток яких на сьогодні в Україні визнано загальнонаціональним пріоритетом.

1.4. Міжрегіональні економічні зв'язки та методичні аспекти визначення їх ефективності

В даному дисертаційному дослідженні, виходячи з його мети та завдань, докладно розглядаються економічні аспекти міжрегіональної співпраці через введення поняття міжрегіональне економічне співробітництво.

В нашому розумінні, це частина міжрегіональних зв'язків, яка визначається дією економічних законів, нормативно-правовою базою та соціально-економічним середовищем регіонів співпрацюючих держав.

Міжрегіональні економічні зв'язки є системою економічних відносин та інтересів на регіональному рівні, що формуються і розвиваються у процесі функціонування регіональних господарських систем та зумовлені територіальним поділом праці, наявністю конкурентних переваг та прородно-географічними умовами. Економічні зв'язки такого типу охоплюють дуже широке коло економічних явищ, які можна класифікувати за наступними видовими групами:

- торговельно-посередницькі;
- кредитно-інвестиційні;
- валютно-фінансові;
- науково-технічні;
- трудова міграція.

Суть міжрегіональних торговельно-посередницьких зв'язків полягає у взаємному міжрегіональному експорті-імпорті товарів та послуг. Міжрегіональний експорт та імпорт товарів та послуг є складовими частинами міжрегіональної торгівлі. Цей вид міжрегіонального співробітництва включає взаємозв'язки у системі зовнішньоторговельної інфраструктури, а також формування експортно-імпортової спеціалізації регіонів учасників міжрегіонального співробітництва через:

- збільшення обсягу зовнішньоторговельних операцій між суб'єктами міжрегіонального співробітництва;
- взаємне інформування про експортно-імпортні потреби та зміни у чинному законодавстві кожної країни, що може вплинути на стратегію міжрегіонального розвитку, створення відповідної інформаційної мережі;
- формування мережі митних, ліцензійних та консигнаційних складів у прикордонних територіях;
- організацію страхування зовнішньоторговельних операцій на спільних засадах;
- організацію форумів, виставок, презентацій і т.п.

Відомо, що міжнародний обмін товарами економічно ефективний лише тоді, коли вона затрачає на виробництво експортованих товарів менше суспільної праці та матеріальних ресурсів, ніж на придбання імпортованих товарів. Отже, товарообмін теоретично має бути вигідним усім країнам при умові правильного формування структури експорту та імпорту. В цьому випадку експорт виступає первинним, оскільки країна повинна, отримавши за експортований товар валюту, забезпечити собі можливість імпорту товарів. Для досягнення найбільшого ефекту від участі у міжнародному поділі праці слід розвивати виробництво експортної продукції, яка б забезпечувала отримання найбільшої валютної виручки на одиницю затрат суспільної праці, і давала можливість імпортувати товари, власне виробництво яких вимагало б більших затрат суспільної праці на одиницю коштів, які затрачаються на її виробництво. Саме тому в роботі більш детальному аналізу ефективності піддається експорт регіону. Таким чином, ми можемо дати оцінку ефективності зовнішньоекономічної спеціалізації регіону.

Визначити ефективність міжрегіональних торговельних зв'язків можна на основі розрахунку показників ефективності торгівлі окремими товарами (чи їх однорідними групами). В практиці використовуються показники валютної ефективності експорту (імпорту) товарів, котрі базуються на співставленні

величини валютної виручки (витрат) і внутрішньої вартості товарів, що експортуються (імпортуються); показники абсолютної ефективності, які визначають чистий дохід від ведення експортно-імпортних операцій.

В практиці економічного аналізу зовнішньоекономічних зв'язків широко використовується показник валютної ефективності. Саме він показує відносну оцінку ефективності експорту того чи іншого товару шляхом порівняння валютної ефективності всього ряду експортованих товарів. Для розрахунку показника валютної ефективності експорту використовується формула [180, с.180]:

$$X_{ej} = \frac{B_{ej}}{Z_{ej}} \quad (1.1),$$

де X_{ej} - коефіцієнт валютної ефективності товару;

B_{ej} - зовнішньоторговельна ціна j -го товару, валютних одиниць;

Z_{ej} - дисконтовані витрати на виробництво та реалізацію j -го товару.

В даному показнику знаходить кількісне вираження величина валютного доходу, яку отримує експортер в розрахунку на одиницю затрат при експорті конкретного товару. Валютна ефективність є тим вищою, чим вище числове значення показника X_{ej} .

Розрахунок показників валютної ефективності по всіх товарах, що експортуються дозволяє побудувати таблицю відносної ефективності, в якій товари розміщуються у відповідності з показниками ефективності (від найвищих до найнижчих чи навпаки). Така таблиця дає необхідний вихідний матеріал для вдосконалення структури експорту регіону. На її основі можна здійснити внутрішньогалузеві та міжгалузеві порівняння, отримати важливі критерії для визначення найбільш доцільних для регіону, що вивчається напрямків міжнародної спеціалізації.

Існує також ряд обмежень, на які наштовхується показник валютної ефективності експорту, і найвагомим є те, що він не дає відповіді на питання про абсолютну величину прибутку (чи збитку) в результаті ведення

зовнішньоторгових операцій. Тому, доцільно доповнювати відносні показники ефективності експорту показниками абсолютними.

Для забезпечення співставності показників ефективності експорту по різних товарах зовнішньоторговельна ціна на них приводиться до єдиного фрахтового базису *FOB* або франко-сухопутний кордон країни.

Для визначення абсолютної ефективності експорту використаємо наступну формулу [180, с.182]:

$$X_{ej} = \frac{B_{ej}}{Z_{ej}} \times V \quad (1.2),$$

де V – показник валютного курсу, тобто показник співвідношення іноземної валюти та гривні.

Валютний курс характеризує реальну вартість валюти, а тому розрахунок за даною формулою абсолютної ефективності експорту показує співвідношення ефекту від продажу товару на зовнішньому ринку в гривнях до внутрішньої ціни товару. Очевидно, що якщо величина показника $X_{ej} > 1$, то експорт товару є економічно вигідним, а якщо $X_{ej} < 1$, експорт товару приведе не до одержання прибутку, а до втрат в порівнянні із внутрішньою ціною товару.

Розширення та стимулювання експорту товарів, що мають низький рівень ефективності доцільно здійснювати лише у тому випадку, якщо проведення експортної операції приносить достатньо високий ефект. Для розрахунку показника абсолютного ефекту експорту одиниці товару j -го виду (E_{ej}) в економічній літературі використовується наступна формула [180, с.184]:

$$E_{ej} = B_{ej} V - Z_{ej} \quad (1.3).$$

Тобто, показник абсолютного ефекту експорту одиниці продукту показує різницю між його зовнішньою ціною та дисконтованими витратами на його виробництво та реалізацію.

Крім цього, вважаємо за доцільне розрахувати абсолютний ефект від експорту загальної кількості товарів j -го виду. Для цього слід помножити

отриманий ефект від експорту одиниці товару на загальну кількість експортованого товару [180, с.185]:

$$E_{ej} = (B_{ej} V - Z_{ej}) \times N_{ej} \quad (1.4),$$

де N_{ej} – кількість експортованого товару j -ї групи.

Кредитно-інвестиційні міжрегіональні зв'язки – це зв'язки, які виникають з приводу ввезення, або вивезення капіталу у будь-якій формі (валютних коштів, продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших немайнових прав) з метою отримання прибутків від виробничих та інших форм господарської діяльності в рамках міжрегіонального співробітництва. Типовими формами реалізації кредитно-інвестиційних зв'язків є наступні:

- коопераційні зв'язки, в тому числі:
 - створення спільних підприємств (СП) у будь-якій організаційно-правовій формі;
 - підрядна кооперація;
 - поставки в межах ліцензійних угод;
 - доповнення виробничих потужностей партнера;
 - розподіл виробничих програм (спеціалізація) [120];
- відкриття представництв іноземних фірм та представництв, що належать повністю іноземному інвестору;
- інвестиційна діяльність на підставі договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність тощо.

Даний вид міжрегіональних зв'язків знаходить свою реалізацію у формі взаємного інвестування. В цьому контексті іноземні інвестиції розглядаються, як володіння власністю за кордоном, як правило в межах будь-якої компанії, з метою отримання прибутку.

Розвиток світового господарства в умовах поглибленої спеціалізації та міжнародного поділу праці супроводжується розширенням кооперації його учасників як на міждержавному, та і на міжрегіональному рівні. В рамках

міжрегіонального співробітництва коопераційні зв'язки можуть охоплювати різні види господарської діяльності: виробничу, науково-технічну, збутову, а також управлінську.

В умовах виробничої кооперації предметом співробітництва сторін є спільне виготовлення виробів на базі предметної, подетальної, або післяопераційної виробничої спеціалізації учасників, а також спільне будівництво об'єктів.

Створення СП – один з основних способів коопераційної діяльності. В залежності від цільових настанов партнерів розрізняють такі типи СП: виробничі, науково-дослідні, закупівельні, збутові, комплексні [114].

Процес розвитку нових форм інтернаціоналізації господарської діяльності виявляє, що міжнародні торгові стосунки все більше заміщуються міжнародними виробничими відносинами. Особливо в цьому плані виділяються спільні виробничі і збутові підприємства. Їх економічні ознаки, які носять принциповий характер, - виробництво товарів на базі об'єднаної власності, спільне управління виробництвом, розподіл партнерами виробничого і комерційного ризику та узгоджений розподіл прибутку дають такі економічні стимули: підвищена відповідальність партнерів за ефективність виробництва і реалізацію продукції; вища зацікавленість у розвитку масштабів виробництва і в послідовній модернізації виробничого циклу СП; прагнення до об'єднання зусиль і ресурсів не лише на стадії безпосередньо виробництва, а й на передвиробничій стадії (дослідження, проектно-конструкторська підготовка виробництва, маркетинг), а також під час збуту і післяреалізаційного обслуговування) [74, с.121-122].

При розгляді питання українсько-зарубіжного спільного підприємництва варто звернути увагу на неспівпадіння маркетингових інтересів сторін даного виду співробітництва. Багато українських підприємств, які неконкурентноспроможні на світових ринках, розглядають СП як спосіб одержання доступу до каналів збуту своїх закордонних партнерів. Деяким

підприємствам, які мають науково-дослідні заділи, потрібен початковий капітал або управлінський досвід, щоб вийти на світові ринки та успішно там працювати. Тому, маркетингова зовнішньоекономічна мотивація українських партнерів СП виражена чіткіше, ніж в іноземних. З огляду на вимоги валютної самоокупності, що орієнтують українсько-зарубіжні СП на зовнішній ринок, виникає певна суперечність у маркетинговій мотивації партнерів. Зарубіжні підприємці розраховують на конкурентноспроможність продукції СП на світових ринках, в першу чергу, за рахунок порівняно низьких витрат на робочу силу, сировину та енергоресурси [24, с.108-109].

Крім загальних суперечностей у мотивації партнерів українсько-зарубіжних СП, пов'язаних із проблемами вибору ринків та валютної самоокупності, виникають і специфічні суперечності, наприклад, інноваційного характеру. Україна прагне одержати через СП доступ до сучасних технологій, проте західні фірми намагаються реалізувати насамперед технології, що знаходяться на низхідній гілці свого життєвого циклу і не приносять прибутків на світових ринках. Не слід також ігнорувати мотивацію багатьох іноземних фірм на комерційне використання саме вітчизняної науково-технічної бази.

В міру поглиблення міжфірмових зв'язків виробничого та науково-технічного характеру все більший розвиток одержує кооперація суб'єктів підприємництва з виконання промислових проектів на замовлення третіх осіб. На рівні прикордонного регіону такими замовниками можуть виступати органи влади даного регіону або спеціальний орган, створений з метою координації транскордонного співробітництва в регіоні.

В аспекті транскордонного співробітництва можна розглядати коопераційне здійснення робіт, які виконуються партнерами в третій країні. Таке співробітництво доцільне з метою реалізації в інтересах всіх учасників крупномасштабних проектів, коли з виробничих, фінансових, технічних чи інших причин вимагається об'єднання зусиль кількох прикордонних регіонів суміжних країн.

В рамках науково-технічної кооперації до предмету співробітництва відноситься розробка науково-технічних продуктів (конструкторських або технологічних) на основі проведення спільних науково-дослідних або проектно-конструкторських і експериментальних робіт.

Одним з прогресивних методів інвестування виступає лізинг, тобто довгострокові оренди машин, обладнання, транспортних засобів та іншого рухомого та нерухомого майна виробничого призначення. Завдяки застосуванню лізингу активізується інвестиційний процес на підприємстві, прискорюється оновлення техніки та технології виробництва, покращується фінансове становище господарюючого суб'єкта та конкурентоспроможність його продукції.

Інвестиційна суть лізингу полягає у вкладенні засобів виробництва в основні фонди підприємства на тривалій, платній та поворотній основі. Лізинг є доповненням до традиційних джерел фінансування інвестиційних проектів підприємства, обсяг яких в сучасних умовах незначний. В останні роки лізинг набуває широкого поширення в країнах Центральної та Східної Європи. Характерною є тенденція до збільшення частки витрат підприємств на лізингові операції в загальних капіталовкладеннях в основні фонди.

Особливо доцільним є використання лізингу на малих, середніх, новостворюваних підприємствах, та таких, що мають нестійке фінансове становище. За допомогою лізингу вони отримують можливість в стислий термін налагодити виробництво конкурентноздатної продукції, обладнати виробництво або провести його реконструкцію без залучення значних інвестиційних ресурсів.

Сферою впливу валютно-фінансових міжрегіональних зв'язків відноситься вся сукупність зв'язків, що виникають у фінансово-банківській сфері і відповідній інфраструктурі [28]:

- створення фінансово-інвестиційних установ, кредитних бірж тощо;
- залучення фінансово-кредитних ресурсів і допомоги третіх держав;
- участь іноземного капіталу в приватизації;

– розвиток міжбанківської співпраці, модернізація системи міжбанківських розрахунків, в тому числі: збільшення кількості послуг, які пропонують міжнародні банки, серед яких фінансування експортно-імпортних операцій, купівля-продаж іноземної валюти, кредитне і акціонерне фінансування на внутрішньому та зовнішньому ринках, управління міжнародними потоками руху готівки, в тому числі електронний переказ коштів через національні кордони (система SWIFT), проектування фінансових схем для клієнтів.

Необхідним атрибутом розвитку міжрегіонального, в тому числі транскордонного, співробітництва є фінансово-банківська інфраструктура. Результати багатьох опитувань іноземних підприємців, які працюють в Україні, вказують на те, що саме недосконалість фінансово-банківської структури в нашій країні є однією з найвагоміших перепон на шляху впровадження тут цивілізованого підприємництва. Так, респонденти опитування Гарвардського університету в рамках Проекту економічної реформи в Україні двома найбільшими перепонами для залучення іноземних інвестицій в Україну визначають постійну зміну законів та положень (71,3% опитаних) та фінансово-банківську систему, що на відповідає загально прийнятим в світі вимогам [186, с.4-8].

Існуюча в регіонах банківська мережа явно недостатня для функціонування господарських суб'єктів прикордонних регіонів. Так, на один банк Львівської області припадає 30 тис.чол., у Львові – 20 тис.чол. , а в середньому по Україні – 60тис. чол.. В той же час, у західноєвропейських країнах на 10 тис.чол. функціонує від 1 до 4 банків [119, с.10].

Хоча наявні комерційні, акціонерні та приватні банки надають широкий перелік послуг юридичним та фізичним особам, все ж недостатньою мірою використовуються поширені в розвинутих країнах методи фінансування експортно-імпортних операцій, таких як овердрафт, факторинг, форфейтинг.

Основою міжрегіональних науково-технічних зв'язків є рух технологій. В міжнародній економіці поняття “технологія” трактується як сукупність

науково-технічних знань, які можна використовувати при виробництві товарів та послуг [111, с.351]. Ринок технологій сегментований. В тій його частині, де здійснюється торгівля ліцензіями, патентами тощо, технологія виступає як самостійний фактор виробництва. Саме цю частину ринку технологій ми відносимо до науково-технічних зв'язків. В інших сегментах ринку, де технології матеріалізовані в технологічно ємних видах продукції, кваліфікованих працівниках, високотехнологічному капіталі, міжнародний рух технологій переходить в рух товарів, робочої сили, капіталу.

Найважливішою передумовою виникнення науково-технічних зв'язків є правовий захист науково-технічних знань та інтелектуальної власності. Найбільш розповсюдженими інструментами правового захисту технологій є патенти, ліцензії, копірайт, товарний знак чи марка.

Основними формами міжнародної передачі технологій є:

- ліцензійна торгівля;
- франчайзинг;
- інжиніринг;
- контракти на управління;
- міжнародне технічне сприяння [111, с.351-385].

Ліцензійна торгівля здійснюється на основі ліцензійної угоди. При заключенні ліцензійної угоди власник передає права на нематеріальні активи покупцю на визначений час за певну плату. Провідною тенденцією на світовому ринку є інтенсифікація взаємного обміну технологіями. При кооперуванні на основі ліцензійних угод між партнерами встановлюється більш тісний і довготривалий зв'язок, ніж при звичайному продажу ліцензій, оскільки в цьому випадку передбачається ряд операцій з реалізації технічної новизни, включаючи поставку обладнання, представлення документації, підготовку спеціалістів тощо. Серед угод цього типу переважають обмін не лише технологіями, а й обладнанням і його компонентами, деталями і комп'ютерними програмами. Тим самим для компаній-учасників обміну

створюються умови взаємозалежності, що спонукають їх прагнути до покращення фінансового положення партнера шляхом зниження власних витрат на кооперативну продукцію, а також розподіл ризику. Позитивним моментом є і те, що оформляючи передачу технологій в рамках спільного підприємства як ліцензійну угоду, ліцензіант забезпечує інтенсивне використання нового виробничого досвіду і знань одночасно із збереженням прав власності на них [43].

Багато країн світу та різноманітні товари втягнуті у франчайзинг, який являє собою контракт на передачу торгової марки. По суті, продавець і покупець в даному випадку діють як вертикально інтегрована фірма, філіали якої взаємопов'язані і виготовляють для споживача частину товарів та послуг. Найпоширеніший франчайзинг в таких сферах – ресторанний бізнес, продукти харчування, продаж автомобілів, бензоколонки, розлив безалкогольних напоїв тощо.

Класичним прикладом схеми дії франчайзингу може слугувати компанія “Макдональдс”, котра працює в 118 країнах світу і лише в 1999 році відкрила 2110 нових ресторанів. Чистий дохід цієї компанії в 1999 році виріс на 7% і досяг 1952,2 млн.дол.США, а об'єм міжнародного продажу склав в 1999 році 35628,1 млн.дол.США [225, с.27].

Важливою формою передачі технологій є інжиніринг, який охоплює широку сукупність видів технічної діяльності, направлену на підвищення ефективності зарубіжних інвестицій, мінімізацію витрат на реалізацію проектів різноманітного призначення.

В рамках інжинірингу можуть надаватись послуги, перш за все, по підготовці нового виробництва. В їх число входять складання техніко-економічного обґрунтування проекту, розробка генеральних планів і креслень, управління і нагляд за будівництвом. Після закінчення будівництва нового об'єкту і здачі в експлуатацію інжиніринг зводиться до надання послуг по організації процесу виробництва і управлінню підприємством. Іноді він поширюється на сферу збуту продукції, що випускається.

Контракти на управління є специфічною формою передачі технологій, суть якої полягає в тому, що фірма однієї країни направляє своїх менеджерів в закордонну фірму для виконання управлінських функцій на визначений термін і за певну плату.

З кінця 70-х років світовим співтовариством широко реалізуються програми міжнародного технічного сприяння. Вони здійснюються на двох - чи багатосторонній основі з метою надання технічної допомоги країнам, що розвиваються чи країнам з перехідною економікою в галузі технологічних процесів, продуктів і управління. Програми технічного сприяння реалізуються ООН, МВФ, Світовим банком, іншими міжнародними організаціями. Технічне сприяння визначається як передача “ноу-хау” через такі види діяльності як професійна підготовка спеціалістів, консультації, партнерство, дослідження. Воно надається в формі технологічних грантів і проектів спільного фінансування розвитку технологій [111, с.379-385].

На міжрегіональному рівні повинні вирішуватись такі питання трудової міграції: регулювання ринку робочої сили, міграції та еміграції населення, боротьба з безробіттям, недопущення відтоку кваліфікованих працівників за межі регіону.

Причинами трудової міграції є економічні фактори, які криються в різному рівні економічного розвитку окремих країн. Робоча сила переміщується з країн, що мають низький рівень життя, в країни з більш високим рівнем. Насамперед, це пояснюється різницею в заробітній платі. Суттєвим економічним фактором є також безробіття.

Перевагами для країн-експортерів робочої сили можна вважати:

- експорт робочої сили є важливим джерелом валютних надходжень в країну, валютні надходження від емігрантів у вигляді переказів обчислюються мільярдами доларів США;
- при несприятливій економічній ситуації в країні, зростанні безробіття трудова міграція “розсіює” соціальну напругу в суспільстві;

- безплатне для країни-експортера навчання робітників новим професіям, знайомство з сучасними методами господарювання та управління. Результати досліджень Міжнародної організації праці [110, с.62-63] свідчать, що, повернувшись в свою країну, іммігранти беруть активну участь у розвитку нових форм економіки, стають більш підприємливими, частіше відкривають власні підприємства.

Водночас країни-експортери потерпають від того, що від'їжджає молода робоча сила, на яку покладалися великі надії, а також інтелектуальна еліта суспільства. Щорічно Україна втрачає внаслідок міграції понад десять тисяч талановитих вчених, викладачів висококваліфікованих спеціалістів. За підрахунками ООН підготовка спеціаліста з вищою освітою та вченим ступенем плюс утрчена вигода від використання такого спеціаліста становлять для держави 300 тис. дол. Якщо помножити цю цифру на 10 тисяч, то матимемо 3 млрд.дол.США. Такі приблизно наші щорічні збитки на ринку інтелектуальної праці [110, с.63].

Загальним показником залучення регіону до міжрегіональних економічних зв'язків може слугувати коефіцієнт відкритості регіональної економіки ($K_{вр}$), здійснений за формулою [20, с.8]:

$$K_{вр} = \frac{0,5 \times (ЗОТ + ЗОП + ОИ)}{ВВП_{рег}} \times 100\%, \quad (1.5.)$$

де $ЗОТ$ – зовнішній оборот товарів,

$ЗОП$ – зовнішній оборот послуг,

$ОИ$ – оборот довгострокових іноземних інвестицій,

$ВВП_{рег}$ – валовий внутрішній продукт регіону.

Розрахунки коефіцієнту відкритості регіональної економіки є важливими й для виявлення специфіки впливу прикордонного розташування на інтенсивність залучення регіону до міжрегіонального співробітництва із сусідніми країнами.

Висновки до розділу 1

На сучасному етапі розвитку інтеграційних процесів в Європі особливого значення набуває регіональна інтеграція. Явище регіональної інтеграції недостатньо повно досліджене як у теорії продуктивних сил, так і в теорії міжнародних економічних відносин.

У відкритих демократичних країнах прикордонні регіони відіграють особливу роль, виконуючи такі функції: функцію забезпечення національної безпеки, транзитну, компенсаційну, адаптаційну, проблемно-реалізаційну функції.

На основі проведеного теоретико-методологічного дослідження макрота мікроінтеграції можна сказати, що регіон бере участь у інтеграційних процесах на макрорівні та мікрорівні. Однак, жоден з вказаних рівнів не включає в себе інтегрування регіону в інституції, які територіально локалізуються в межах прикордонних територій суміжних країн. Це вказує на обґрунтованість виділення такого рівня системи інтеграційних процесів як мезоінтеграційного.

Мезоінтеграція – це процес взаємодії та зближення господарських систем прикордонних регіонів суміжних країн, встановлення між ними сталих цілеорієнтованих взаємовідносин з метою формування і ефективного функціонування мезорегіональної інтеграційної структури за умови максимально можливого узгодження цілей розвитку її складових (регіонів).

Інтеграція є найбільш результативною формою соціально-економічної взаємодії. Однак, є необхідність існування факторів, які б визначали доцільність формування інтеграційних структур в межах прикордонних регіонів та обґрунтованість взаємопереплетення окремих елементів таких структур.

При залученні прикордонного регіону до процесів мезоінтеграції особливе місце відводиться такому чиннику як конкурентні переваги регіону,

оскільки вони визначають його експортний потенціал. Реалізація експортного потенціалу пріоритетних галузей буде одним із чинників, які можуть активно сприяти виходу української економіки з глибокої економічної кризи і стимулювати її структурну перебудову. Разом з тим це може стати першим етапом інтеграції України в світовий економічний простір.

Теоретичною основою експортного розширення є теорії “відлітаючого журавлиного ключа” (К.Акамацу, 1943), “доганяючого життєвого циклу продукту” (К.Кодзима, 1973), “міжнародної конкурентоспроможності націй” М.Портера.

Слід розрізняти зміст понять співробітництво регіонів та інтеграція регіонів. Інтеграція є складнішою формою взаємодії, яка здатна приносити синергійний ефект. Тобто, міжрегіональне співробітництво слід вважати етапом, що передуює зародженню інтеграційних процесів у мезорегіоні.

Видом міжрегіонального співробітництва є транскордонне співробітництво. Узагальнюючи визначення подані вітчизняними вченими під транскордонним співробітництвом пропонуємо розуміти специфічну сферу реалізації міжнародних відносин на регіональному рівні, яка, охоплюючи всі загальні їхні форми, відрізняється необхідністю і можливістю більш активного їх використання, а також наявністю спільного кордону, необхідністю його облаштування і, відповідно, потребою спільного вирішення проблем екологічної безпеки, більш широкого взаємного спілкування населення сусідніх держав та значно вищим навантаженням на соціально-економічну інфраструктуру.

У концепції транскордонного співробітництва варто звернути увагу на роль кордону. Адже тут чітко проглядається дуалізм дії кордону: одночасно він розглядається і як роз'єднуюча лінія (регіони, що співпрацюють, є частинами різних держав, і кордон розділяє ці країни), і як контактна зона (саме наявність кордону визначає необхідність спільних дій, спрямованих на його облаштування).

Серед найбільш поширених організаційних форм міжрегіональних зв'язків, в яких регіони виступають як повноправні суб'єкти, можна виділити:

- формування мезоінтеграційних об'єднань – єврорегіонів;
- створення спеціальних (вільних) економічних зон (СЕЗ) та територій пріоритетного розвитку (ТПР) у прикордонних регіонах;
- міжнародні транспортні коридори, розвиток яких на сьогодні в Україні визнано загальнонаціональним пріоритетом.

Міжрегіональні економічні зв'язки є системою економічних відносин та інтересів на регіональному рівні, що формуються і розвиваються у процесі функціонування регіональних господарських систем та зумовлені територіальним поділом праці, наявністю конкурентних переваг та прородно-географічними умовами. Економічні зв'язки такого типу охоплюють дуже широке коло економічних явищ, які можна класифікувати за наступними видовими групами: торговельно-посередницькі; кредитно-інвестиційні; валютно-фінансові; науково-технічні; трудова міграція.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

2.1. Чинники формування потенціалу Західного регіону України та його роль у міжрегіональному співробітництві

Для вирішення задачі визначення місця Західного регіону України в міжрегіональній співпраці, яка поставлена в даному дисертаційному дослідженні, вважаємо за доцільне проаналізувати чинники формування та ефективної реалізації потенціалу, яким володіє даний регіон і з яким він включається в міжрегіональне співробітництво. Адже, саме потенціал, хоча й опосередковано, визначає напрями міжрегіональних економічних зв'язків, до яких регіон залучатиметься.

Формування та ефективну реалізацію стратегії міжнародного регіонального співробітництва прикордонних регіонів необхідно розглядати в поєднанні із загальнодержавною зовнішньоекономічною політикою. В Посланні Президента України Л.Кучми до Верховної Ради України [82, с.6-12] основою зовнішньоекономічної політики країни визначено перехід до активної експортоорієнтованої стратегії на базі формування та ефективної реалізації експортного потенціалу в пріоритетних галузях економіки України.

Отже, найбільш детально слід підійти до вивчення експортного потенціалу областей Західного регіону України зважаючи на можливості його використання в міжрегіональному співробітництві та транскордонній співпраці зокрема. Чинниками формування потенціалу міжрегіонального співробітництва визначимо наступні:

- геополітичний;
- природно-ресурсний;
- трудовий,

- промисловий,
- сільськогосподарський,
- науково-технічний,
- рекреаційний,
- інфраструктурний.

Західний регіон України охоплює територію семи прикордонних областей – Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Чернівецьку та Волинську – виходячи широким фронтом до державного кордону України з шістьма державами Центрально-Східної Європи. Територія досліджуваного регіону – 109,8 тис. квадратних кілометрів, що складає 18,2% загальної території нашої держави.³ Загальна довжина державних кордонів у межах регіону з Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією, Молдовою та Білоруссю становить понад 1300 км [27, с.147].

Регіональна політика щодо областей Західного регіону України в жодному разі не може вважатися правильною, якщо не буде враховано такого геополітичного чинника, як їх розташування в зоні контакту національних господарств одночасно шістьох держав – Молдови, Білорусі, Польщі, Словаччини, Угорщини та Румунії. Адже, саме це визначає особливості господарського розвитку цього регіону як прикордонного.

Кордон між цими країнами і зона прикордоння – це своєрідна зона, що розділяє Європу на дві політичні полоси – Західну – з давніми демократичними традиціями, та Східну, де три четверті століття панувала комуністична соціально-економічна система, яку прогресивне суспільство новостворених демократичних держав намагається викоринити і запровадити демократичні принципи у всіх сферах життя. Важливим є те, що Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина чи Румунія не є класичною Західною Європою, а лише вищою сходинкою на висхідному шляху до Європейського Союзу для України, яка активно запроваджує демократичні принципи управління

державою. Саме тому, можна вважати, що лінія кордону не розділяє дві політично та економічно різні системи, а виконує інтеграційну функцію між Заходом та Сходом континенту.

Геополітичне розміщення регіону характеризується прикордонністю та транзитністю. Специфічною особливістю прикордонного розміщення, що зумовлює певні відмінності від світової практики, є те, що регіон не інтегрований в економіку держав-сусідів так, як прикордонні регіони ЄС, Північної Америки тощо. За винятком транспортної інфраструктури, у межах колишнього РЕВ не були створені взаємопов'язані господарські комплекси. За останнє десятиліття посилюються неконтрольовані державою процеси міграції робочої сили, експорту-імпорту капіталів у ВКВ, експорту-імпорту дрібногуртових партій у формі так званого “комерційно-валютного” туризму. Загалом, георозміщення регіону у поєднанні з відносно розвинутою транспортно-складською інфраструктурою можна вважати за своєрідний виробничий фактор або ресурс.

Для регіону важливе не тільки прикордонне положення само по собі, а положення різних ареалів господарського життя в ньому відносно шляхів сполучення, районів зосередження різних видів ресурсів, промислових, науково-освітніх та інноваційних центрів, ринків сировини і збуту продукції, сільськогосподарської і рекреаційної діяльності. З політико - і економіко-географічної точки зору, істотне значення має місцезположення на прикордонних територіях адміністративних центрів різного ієрархічного рівня, великих індустріальних районів, центрів управління [85, с.268].

Важливим чинником формування експортного потенціалу є поєднання природних умов та ресурсів регіону. Саме вони виступають об'єктивними факторами територіальної організації господарської системи регіону, до певної міри визначають можливий обсяг використання місцевої сировини різними галузями промисловості, структуру агропромислового комплексу.

³ Розраховано за даними Державного комітету статистики України.

Таблиця 2.1.

Місце Західного регіону в соціально-економічній системі України (2000р.) *

(у %)

Регіони	Частка за територією	Частка за населенням	Частка за інвестиціями	Частка за створеними основними фондами	Частка за виробленим національним доходом	Частка за основними виробничими фондами
УКРАЇНА	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Західний регіон в цілому	18,2	18,9	15,4	14,6	17,7	14,5
Волинська	3,3	2,1	1,6	1,6	1,9	1,7
Закарпатська	2,1	2,4	1,7	1,6	1,9	1,6
Івано-Франківська	2,3	2,8	2,3	2,2	2,6	2,3
Львівська	3,6	5,3	4,6	4,3	5,8	4,0
Рівненська	3,3	2,3	2,2	2,0	1,9	2,1
Тернопільська	2,3	2,3	1,7	1,8	1,9	1,7
Чернівецька	1,3	1,8	1,3	1,2	1,6	1,1

*Розраховано за: [160].

Території Західного регіону багаті на поклади газу, нафти, бурого вугілля, торфу, глини, будівельних та скляних пісків, гіпсу, крейди, калійної та кухонної солей, мінелітових сланців, озокериту. Регіон добре забезпечений сировиною для розвитку будівельної індустрії, сірчаної та вугледобувної галузей, частково нафтопереробки та хімічної промисловості (виробництво мінеральних добрив). Проте, в регіоні спостерігається брак певних рудних мінералів. Проблему становить забезпеченість великих міст регіону водними ресурсами.

Проаналізувавши дані таблиці 2.1. можна стверджувати, що найвагоміше місце серед областей регіону в соціально-економічній системі регіону належить Львівській області. На неї припадає майже 30% усіх створених в регіоні основних фондів, в тому числі майже 28% основних виробничих

фондів. Тут у 2000 році було вироблено 31,7% усього національного доходу регіону. Промисловий чинник зосереджено передусім у Львівській області, де виробляється понад 38% валової продукції промисловості регіону. В кожній з таких областей як Волинська, Закарпатська та Чернівецька було вироблено менше 2% загальнодержавної продукції промисловості. Це помітно менше від їх територіального та демографічного потенціалів.

В розвитку промисловості існують відчутні диспропорції, які проявляються в гіпертрофованому розвитку рівнинної частини регіону і соціально-економічній відсталості його гірських районів. Машинобудування, як одна з профільюючих галузей, є високомілітаризованою і, через переважно складальний тип виробництва, має слабкі внутрішньо регіональні кооперативні зв'язки, що робить її вкрай вразливою в кризові періоди функціонування економіки.

Промисловість досліджуваного регіону виробляє близько 16% всієї промислової продукції України, причому, питома вага виробленої тут продукції машинобудування і металообробки становить 10,9%, електроенергетики – 7,1%, хімічної та нафтохімічної промисловості – 13%, лісової, деревообробної та целюлозно-паперової промисловості – 32,7%, промисловості будівельних матеріалів – 10,3% [75, с.16]. За випуском окремих видів промислової продукції (автобуси, телевізори, автотранспортувачі, алмазний інструмент, сірка, калійні добрива, гумове взуття) регіон є монополістом на українському ринку.

Однак, промисловість Західного регіону України є екологонебезпечною, а окремі виробництва та галузі з відсталими технологіями – взагалі шкідливими для довкілля. Орієнтація деяких галузей промисловості (особливо машинобудування) на привізні сировину та комплектуючі вироби та прискорені темпи розвитку природоексплуатуючих галузей (лісництва, видобування сірки, калійних солей, нафти, газу, вугілля) зробили регіональну економічну систему малоприсадибною до виживання в критичних ситуаціях.

Таблиця 2.2.

**Територіальна структура валового продукту
виробництва Західного регіону України (2000р.) ***

(у %)

Регіони	Матеріаль- не вироб- ництво	Промис- ловість	Будів- ництво	Сільське господар- ство	Транспорт, зв'язок	Торгівля, громадське харчування, заготівлі
УКРАЇНА	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Західний регіон в цілому	16,4	15,3	16,4	19,3	15,8	19,0
Волинська	1,7	1,2	1,6	3,1	1,8	1,7
Закарпатська	1,8	1,7	1,7	1,6	2,1	3,6
Івано- Франківська	2,3	2,3	2,2	2,4	2,5	2,6
Львівська	5,3	5,8	4,7	4,5	4,2	5,4
Рівненська	1,9	1,5	2,6	2,9	1,9	2,0
Тернопільська	1,9	1,5	2,1	3,1	2,1	1,9
Чернівецька	1,5	1,4	1,4	1,8	1,3	1,6

*Розраховано за: [160].

Визначальною особливістю промисловості є низький рівень конкурентно спроможності продукції на світових ринках. Єдиним ринком продукції даної галузі залишається ринок СНД, причому, в останній період обсяги його стрімко звужуються. Поряд з цим зберігається певний рівень конкурентоспроможності окремих видів продукції (підйомно-транспортного устаткування, верстатів, інструментального та електротехнічного обладнання тощо) на ринках Східної Європи і навіть промислово розвинених країн.

До 1998 року в регіоні продовжувався спад виробництва. Найбільший спад виробництва за ці роки спостерігався в промисловості будівельних матеріалів та машинобудуванні. Однак, на підприємствах легкої промисловості виробництво продукції почало збільшуватись із 1997 року (на

11,5% в порівнянні з 1996 роком [155, с.157]. Чисельність підприємств промисловості (без малих) збільшилась за цей період в 1,5 рази.

Аналіз зміни структури власності у промисловості за останнє десятиліття показує, що домінуюче становище займає колективна форма власності, яка в досліджуваному періоді збільшилась з 10,2% до 79,3%, в той час, як частка державного промислового виробництва з 89,8% зменшилась до 19% [159].

В останні роки поряд з продовженням дії тенденцій кризового характеру в промисловості областей регіону спостерігаються певні позитивні зрушення. В 1996 та 1997 роках відбувається скорочення темпів падіння промислового виробництва (відповідно 22,4% та 5,9%). А в 1998-2000 роках можна говорити про певну стабілізацію та навіть підвищення (12,4% зростання в 2000р. в порівнянні з 1999 роком) [160, с.31] обсягів виробництва промислових товарів.

Певний брак промисловості області Західного регіону України почасти компенсують виробництвом сільськогосподарської продукції. Сільське господарство розміщено по території регіону більш рівномірно. Останнє має в основному м'ясо-молочну спеціалізацію в поєднанні з вирощуванням цукрового буряка та льону при меншій частці зернового господарства. Природні ресурси сільського господарства регіону є гіршим, ніж в цілому по країні. Найменш забезпеченими природними сільськогосподарськими ресурсами є Закарпатська та Івано-Франківська області. Внаслідок цього регіон не можна віднести до регіонів з самозабезпеченням продуктами харчування. Втім, порівняння продуктивності сільськогосподарського виробництва з показниками аналогічних за природнокліматичними умовами держав-сусідів дозволяє стверджувати про значні потенційні можливості розвитку агропромислового комплексу. Особливо це стосується переробки сільськогосподарської продукції.

Щодо Волинської області, то вона вирізняється відносно високою часткою у валовому продукті сільського господарства порівняно із її часткою в промисловості.

Однак, структура аграрних районів Карпат страждає однобокiстю, внутрішньою незбалансованiстю, з одного боку між галузями сiльського господарства, а з iншого – між виробництвом сировини та можливостями її глибокої промислової переробки i зберiгання, розвитком виробничої, ринкової та соцiальної iнфраструктури у сiльській мiсцевостi.

Критична ситуацiя в сiльському господарствi рeгiону вiдповiдає тенденцiям розвитку даної галузi в Україні в цiлому. Але, на нашу думку, ця галузь має кращi перспективи як у забезпеченнi потреб внутрішнього ринку, так i в експортi продукцiї. Так, iснують сприятливі тенденцiї в кон'юнктурi зовнішнього ринку на такі товари, як зерно, м'ясо та м'ясопродукти, льон, вовна, масло тваринне та iнші. Природно-ресурсний чинник гiрських районiв створює сприятливі умови для розвитку бджолярства та вирощування i збирання лiкарських рослин. При цьому можна використати як цiновий фактор конкурентоспроможностi, так i якiсні параметри, зокрема екологiчну чистоту продукцiї, виробленої в областях рeгiону. Агропромислова галузь бiльш приваблива i з огляду на термiни окупностi iнвестицiй та мобiльнiсть iнвестованого капiталу. Останнє особливо важливо для потенцiйних iнвесторiв СЕЗ.

Сприятливі ґрунтові та агроклiматичні умови, наявнiсть потужностей по переробцi сiльськогосподарської сировини, близькiсть до ринкiв її збуту в сукупностi з дiєю переваг сусiдського положення з рeгiонами iз подiбною спецiалiзацiєю сiльського господарства сприяють розвиткови агропромислового комплексу рeгiону та налагодженню ефективних i стiйких зв'язкiв з переробки сiльськогосподарської сировини та напiвфабрикатiв.

Наукою та практикою доведено, що суттєвим чинником формування потенцiалу є економiчна активнiсть населення. Це пов'язано з тим, що структура населення за вiковим складом та станом здоров'я є умовою формування зайнятостi, тому що демографiчний розвиток визначає наявнiсть трудових ресурсiв, а зайнятiсть показує їх фактичне використання. За цими параметрами прикордоннi області Захiдного рeгiону суттєво вiдрiзняються.

Таблиця 2.3.

**Кількість наявного населення по
областях Західного регіону на 1.01.2000 року***

Регіони	Кількість населення, тис.чол.	% міського населення	Щільність населення на кв.км
Україна	49 291,2	68,0	82
Західний регіон в цілому	9 668,5	47,6	94
Волинська	1055,9	52,1	69
Закарпатська	1277,3	39,0	101
Івано-Франківська	1446,5	43,4	105
Львівська	2696,3	60,8	125
Рівненська	1122,6	47,6	59
Тернопільська	1134,5	44,0	84
Чернівецька	935,4	42,7	115

*Розраховано за: [160, с.28].

Як бачимо із таблиці 2.3. кількість населення на 1.01.2000 року в областях досліджуваного регіону становила 9 668,5 тис. чоловік, що складає 19,5 % загальної кількості населення нашої держави. Як в регіоні, так і в Україні в цілому існує негативна тенденція до зменшення кількості населення, однак при цьому постійно зростає частка міського населення. Загалом по регіону, що досліджується, відсоток міського населення є нижчим, ніж по Україні. Найбільш урбанізованою є Львівська область, де міське населення становить 60,8% від загальної кількості. Що ж до щільності населення, то цей показник по регіону перевищує середнє значення по Україні. Волинська, Тернопільська та Рівненська області мають щільність населення менше 100 чоловік на кв.км. В решті областей цей показник перевищує 100 чол. на кв.км.

Активним агентом зайнятості є населення у працездатному віці, тому цікаво відстежити зміни співвідношення між віковими групами у регіоні. Ці пропорції в цілому по регіону на 1.01.2001 року склали: група у віці молодше

за працездатний становила 21,2%, частка населення працездатного віку – 56,6%, старше працездатного віку – 23,2% [160, с.319-321].

Існує тенденція до зростання рівня безробіття в цілому по Україні та в областях Західного регіону України зокрема. В досліджуваному регіоні сформувались значні контингенти тимчасово незайнятого працездатного населення. За кількістю безробітних всі області регіону перевищують середній показник по Україні в цілому. Найвищий рівень безробіття у Чернівецькій та Тернопільській областях – відповідно 17,3% та 14,2% до кількості економічно активного населення, що більше за середній показник по Україні [160, с.348]. При цьому названі області є своєрідними лідерами і за навантаженням на одне вільне робоче місце: Волинська область – 55 осіб, Івано-Франківська – 46, Львівська – 74, Рівненська – 91, Тернопільська – 87 (на 1.01.2001р.) [160, с.356]. Гострота проблеми посилюється для Львівщини в 2-3 рази більшою кількістю працездатного населення, ніж у інших областях Західного регіону, та відсутністю конкурентноспроможних працемістких промислових виробництв хоча б сировинно-орієнтованого характеру на даний час.

Таке становище пояснюється падінням обсягів виробництва, в зв'язку з чим особи, які раніше займали робочі місця, були зареєстровані як безробітні. Зростання безробіття сформувалось під впливом скорочення попиту підприємств на робочу силу внаслідок падіння виробництва та структурних зрушень.

З метою порівняння стану людського розвитку в Україні та її регіонах з іншими країнами світу та країнами Центральної та Східної Європи зокрема, вважаємо за доцільне привести розраховані фахівцями Національного інституту стратегічних досліджень індекси людського розвитку (ІЛР). Розрахунки проводились згідно з методикою, наведеною в звіті ПРООН “Human Development Report, 1993”.

Досить високий середній рівень людського розвитку в Україні в цілому (45-те місце в світі по класифікації ПРООН) не виключає його певної диверсифікації за регіонами. Тому значний інтерес викликає оцінка

регіональних рівнів людського розвитку в Україні, що дає змогу провести їх порівняльний аналіз та слугує підґрунтям для вироблення ефективної регіональної політики.

Звернемо особливу увагу на індекси людського розвитку областей Західної України в порівнянні з рівнями людського розвитку ряду країн світу, включаючи країни Центральної та Східної Європи. Інформація щодо розрахунків ІЛР для областей Західного регіону, а також їх співставлення з аналогічними світовими показниками наведені у таблиці 2.4.

Як бачимо, існує відмінність між визначенням місця України за рівнем людського розвитку. Спеціалісти НІСД вважають, що у одному з трьох головних інгредієнтів, за яким розраховується цей індекс, допущена суттєва помилка. Так, за середню кількість років навчання дорослого населення (25 років і більше) по Україні за 1990 рік взято 6 років, тоді як згідно з даними перепису населення України за 1989 рік та іншими розрахунками середня кількість років навчання дорослого населення становить 9,1 року. Враховуючи це, уточнений ІЛР для України становив 0,885, і серед 173 країн світу вона за його значенням повинна була б посісти 29-те (а не 45-те) місце [19, с.4].

За результатами розрахунків можна зробити наступні висновки: ІЛР для всіх областей Західного регіону варіюється від 0,836 (Закарпатська область) до 0,899 (Львівська область). При співставленні з ІЛР країн світового співтовариства всі області регіону за даним показником попадають у групу країн з високим рівнем людського розвитку.

Найнижчий рівень людського розвитку у Закарпатській області пояснюється тим, що виробництво валового національного продукту тут на душу населення найнижче серед усіх областей України і реальна купівельна спроможність населення становить 4272\$. Крім того, середня очікувана тривалість життя у Закарпатській області теж невисока і становить 70,1 року.

Незважаючи на відносно високі обласні ІЛР, про однорідність областей регіону за цим показником говорити не можна. Так, дані таблиці 2.4. свідчать

Таблиця 2.4.

**Місце областей Західного регіону України
серед країн світу за ІЛР (розрахунки фахівців
Інституту стратегічних досліджень за даними 1990р.)***

№*	Області України серед 173 країн світу	Очікувана тривалість життя (років)	Письменність (%)	Строк навчання в школі (років)	Індекс письменності	Індекс освіченості	Освіченість населення	ВНП на душу населення (PPP\$)	Приведений ВНП на душу населення	ІЛР
25	Греція	76,1	93,2	6,9	0,93	0,56	2,41	7366	4930	0,902
	Львівська	72,0	99	9,17	1,0	0,75	2,75	5218	4894	0,899
26	Чехословаччина	71,8	97	9,0	0,98	0,73	2,68	5900	4928	0,892
27	Кіпр	76,2	87	7,0	0,85	0,57	2,27	9953	4988	0,890
	Івано-Франківська	71,7	99	8,44	1,0	0,69	2,69	5170	4866	0,888
28	Угорщина	70,9	97	9,6	0,98	0,78	2,73	6116	4901	0,887
	Україна**	70,7	99	9,1	1,0	0,74	2,74	5433	4878	0,885
	Волинська	71,7	99	8,29	1,0	0,67	2,67	5055	4859	0,885
	Чернівецька	71,5	99	8,35	1,0	0,68	2,68	4833	4872	0,883
34	Естонія	70,0	96	9,0	0,96	0,73	2,66	6438	4909	0,872
	Рівненська	71,7	99	8,26	1,0	0,67	2,67	4671	4671	0,872
37	Росія	69,3	94	9,0	0,94	0,73	2,617	7968	4941	0,862
	Тернопільська	71,9	99	8,15	1,0	0,66	2,66	4522	4521	0,862
38	Білорусь	71,3	95	7,0	0,95	0,57	2,47	5727	4889	0,861
40	Болгарія	72,6	93	7,0	0,93	0,57	2,42	4700	4700	0,854
45	Україна***	70,7	95	6,0	0,96	0,48	2,38	5433	4878	0,844
	Закарпатська	70,1	99	9,02	1,0	0,73	2,73	4272	4272	0,836

* Дані по розрахунках ІЛР та порядкові номери для зарубіжних країн взяті із розрахунків ПРООН.

** За переоцінкою Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД).

*** За розрахунками ПРООН.

*Джерело: [19, с.4-7].

про те, що за рівнем людського розвитку між Львівською та Закарпатською областями розмістилось принаймні 20 країн світового співтовариства.

Однак, варто зазначити, що наведені в таблиці розрахунки та співставлення проводились за даними 1990 року. За останнє десятиліття ситуація в Україні значно погіршилась: скоротилась очікувана тривалість життя, катастрофічно впав рівень виробництва та реальна купівельна спроможність населення. Як результат - переміщення України за індексом людського розвитку до групи країн з середнім значенням цього показника (табл. 2.5.).

ІЛР є також індикатором глибини проблеми входження України в європейський соціальний простір. Адже відставання за рівнем людського розвитку – це і відставання стосовно здатності витримувати жорстокі умови міжнародної конкуренції – що прямо входить в коло критеріїв придатності до членства в ЄС у відповідності з Копенгагенськими критеріями.

Вигідно відрізняє області Західного регіону України від більшості регіонів держави рекреаційний чинник. Враховуючи сумарний потенціал природних рекреаційних ресурсів, історико-культурний потенціал, наукову базу лікувально-фармацевтичного комплексу, можна стверджувати, що інтегральна оцінка потенціалу рекреації, лікування та туризму є однією з найвищих в Україні.

Разом з тим, використання цього чинника, за деякими оцінками, складає в даний час від 15% до 20% і поступається за розвитком туристично-рекреаційній інфраструктурі, обсягам туристичних послуг країн Центральної та Східної Європи в 2-3 рази [50, с.124].

Важливим чинником господарської системи є регіональна загальноекономічна та соціальна інфраструктура. Ступінь її розвитку в порівнянні з іншими державами відіграє вирішальну роль у прийнятті рішень про здійснення капіталовкладень потенційними інвесторами. Найбільш

Таблиця 2.5.

**ІЛР країн-членів ЄС, країн-претендентів на членство в ЄС та України
(розрахунки в рамках Програми Розвитку ООН за даними 2000р.)**

Країна	Рівень ІЛР ПРООН	Показник ІЛР ПРООН	Місце країни в світі за ІЛР
Австрія	високий	0,908	16
Бельгія	високий	0,925	7
Греція	високий	0,875	25
Велика Британія	високий	0,918	10
Данія	високий	0,911	15
Іспанія	високий	0,899	21
Ірландія	високий	0,907	18
Італія	високий	0,903	19
Люксембург	високий	0,908	17
Нідерланди	високий	0,925	8
Німеччина	високий	0,911	14
Португалія	високий	0,864	28
Фінляндія	високий	0,917	11
Франція	високий	0,917	12
Швеція	високий	0,926	6
Болгарія	середній	0,772	60
Естонія	високий	0,801	46
Кіпр	високий	0,886	22
Латвія	середній	0,771	63
Литва	середній	0,789	52
Мальта	високий	0,865	27
Польща	високий	0,814	44
Румунія	середній	0,770	78
Словацька Республіка	високий	0,825	40
Словенія	високий	0,861	29
Туреччина	середній	0,732	85
Угорщина	високий	0,817	43
Чеська Республіка	високий	0,843	34
Україна	середній	0,744	78
Для порівняння Російська Федерація	середній	0,771	62

Джерело: [223, с.127].

важливими компонентами загальноекономічної інфраструктури вважаються автошляхова, зв'язок, готельне та комунальне господарство, сфера послуг. Мережа автошляхів регіону відносно інших регіонів України знаходиться на

досить високому рівні (близько 30 км на 100 кв.км території) [164, с.37-38], хоча й поступається на 35-40% державам-сусідам. Виняткова транзитоорієнтованість автошляхів в різних географічних напрямках забезпечує вищий рівень цього показника ніж в деяких європейських державах (Греція – 23 км, Іспанія – 28,3 км, Португалія – 30,9 км) [134]. Але актуальним залишається завдання поліпшення якості автошляхів, будівництва об'їзних доріг, зв'язок, усунення диспропорції в розвитку шляхів, особливо в прикордонних районах.

Загалом, необхідно зрозуміти, що в Україні не має можливості здійснити економічний ривок по всіх галузях економічного комплексу країни. Тому, нагальним завданням є забезпечення прискореного розвитку передусім в ряді профільних науко- і техноємких галузей, які вже здатні до ефективної міжнародної конкуренції, а отже, можуть стати “локомотивами” високотехнологічного зростання.

Отже, з урахуванням геополітичного, природно-ресурсного, соціально-економічного чинників, історичних особливостей регіону пріоритетами щодо формування експортного потенціалу в досліджуваному регіоні повинні стати галузі і сфери: сільськогосподарське машинобудування, фармацевтична, легка та харчова промисловість, промисловість будівельних матеріалів, рекреаційно-туристичні та лікувально-оздоровчі комплекси (рис.2.1.).

Дані напрямки повинні розвиватись обов'язково із урахуванням фактору близького розташування до західного кордону України. Безпосередня близькість до господарських та торгових партнерів із країн-сусідів зводить до мінімуму витрати на подолання простору, забезпечує найкоротший термін реалізації зовнішньоторговельних угод. Сусідство з ринковими економічними системами, безсумнівно, сприяє поступу господарського комплексу регіону, відкриває нові перспективи розвитку прикордонних територій. Положення регіону в зоні транскордонної взаємодії дає сприятливі

Рис. 2.1. Галузеві пріоритети і напрями структурної трансформації експортного потенціалу міжрегіонального співробітництва Західного регіону України

перспективи для участі в міжнародному поділі праці, транзитному обслуговуванні експортно-імпортних перевезень, адже тут здійснюється взаємодія територіально-господарських структур сусідніх територій і держав, реалізуючи різні форми міжрегіонального економічного співробітництва.

Водночас сусідство з рядом держав вимагає вирішення проблем спільного використання водних, мінерально-сировинних, рекреаційних ресурсів, об'єктів транспортної та невиробничої інфраструктури та інше.

2.2. Сучасні тенденції розвитку зовнішньоекономічних міжрегіональних зв'язків Західного регіону України

Досліджені вище негативні та позитивні тенденції, які простежуються в економіці держави, мають безпосередній вплив на формування потенціалу міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону і, відповідно, знаходять своє відображення в зовнішньоекономічних зв'язках регіону.

В таблиці 2.6 наведені основні показники розвитку зовнішньої торгівлі України в цілому. Їх аналіз дозволяє зробити ряд висновків і щодо економічної ситуації, в якій доводиться вести міжрегіональне співробітництво регіону, що підлягає аналізу.

Протягом останнього десятиліття розвиток зовнішньоекономічної діяльності України відбувався в принципово нових умовах господарювання, які характеризувались лібералізацією державного регулювання, зростанням підприємницької активності широкого кола суб'єктів зовнішньоекономічних відносин різних форм власності. Аналізуючи результати процесу становлення економіки та інтеграції незалежної України, слід враховувати, що він відбувався паралельно з формуванням системи управління зовнішньоекономічною сферою економіки, включаючи такі її складові як організаційну структуру, правове та кадрове забезпечення, інформаційну базу.

Певною мірою позитивним явищем слід вважати зменшення частки експорту товарів в країни СНД з 90,4% в 1987 році до 34,4% в 2000 році та частки імпорту з 75,4% в 1987 році до 44,8% в 2000 році.⁴ Одночасно відбувається збільшення питомої ваги в зовнішньоторговельному обороті країн Центральної та Східної Європи.

Як видно з таблиці 2.7. та рисунка 2.2., протягом 1993-2000 років загальногруповий показник питомої ваги зріс з 6,36% до 11,52%.

⁴ Розраховано за даними Державного комітету статистики України.

Найбільшими торговими партнерами України серед країни Центральної та Східної Європи є Угорщина та Польща.

Таблиця 2.6.

**Основні показники розвитку зовнішньоекономічної діяльності
України в 1991-2000 роках***

Показники	Один. виміру	Роки									
		1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Показник росту обсягів зовнішньої торгівлі порівнянні попереднім роком		-	-	-	1,21	1,09	1,44	0,96	0,84	0,98	1,22
Експорт (товари, послуги)	млрд. дол.США	5,0- 8,5	4,0- 5,0	10,8	16,6	17,1	20,3	20,4	17,6	16,4	18,0
Імпорт (товари, послуги)	млрд. дол.США	6,7- 11,3	3,3- 6,0	12,7	18,0	18,3	21,4	21,9	18,8	16,9	15,1
Баланс (товари, послуги)	млрд. дол.США		-	- 1,9	-1,4	-1,2	-1,1	-1,5	-1,2	-0,5	2,9
Рахунок поточних операцій	млрд. дол.США	-	-0,6	-0,8	-1,2	-1,2	-1,2	-1,3	-1,2	1,2	1,4
Прямі іноземні інвестиції	млн. дол.США	-	-	-	483,5	896,9	1438,2	2063,6	2810,7	3281,9	3865,5
Портфельні інвестиції	млн. дол.США	-	-	-	-	16	199	160	47	92	-
Валові міжнародні резерви НБУ	млрд. дол.США	10	108	206	470	906	1893	2270	685	900	-
Обсяг зовнішнього боргу	млрд. дол.США	-	3,5	4,2	7,2	8,2	8,8	9,6	11,0	11,3	11,8
Обслуговування зовнішнього боргу	% до обсягу експорту	-	0,1	1,2	1,2	8,0	6,6	7,5	-	-	9,8
Офіційний обмінний курс на кінець року	крб./грн. до дол. США	6,0	200	4796	31699	1,79	1,89	1,90	3,43	5,08	5,44

*Розраховано за: [12, с.298; 160; 165, с.67; 166, с.75; 167, с.24].

Таблиця 2.7.

**Питома вага країн Центральної та Східної Європи в
зовнішньоторговельному обороті України ***

(у %)

Країна	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Польща	1,48	1,10	2,57	2,63	2,97	3,01	2,82	2,94
Румунія	0,82	0,27	1,90	0,72	1,07	1,23	1,65	1,64
Словаччина	0,84	0,74	1,26	1,25	1,54	1,62	2,63	2,21
Чеська Республіка	1,02	0,93	1,28	1,34	1,76	1,75	1,82	1,98
Угорщина	2,19	1,00	1,60	1,84	1,65	1,92	2,18	2,75
Всього по групі країн	6,35	3,95	7,51	7,77	8,99	9,53	11,10	11,52

* Розраховано за: [160, с.276].

На кінець 2000 року зовнішньоторговельний оборот України мав позитивне сальдо, що склало 7638 млн.грн. За результатами обміну товарами та послугами із всіма країнами досліджуваної групи країн сальдо було позитивним. Наведені вище дані, на нашу думку, свідчать про можливість та доцільність укладення персоніфікованих угод про вільну торгівлю з даними державами, що дасть можливість розширити міжрегіональне співробітництво та прискорити включення України в європейські мезоінтеграційні процеси.

У зовнішній торгівлі в умовах жорсткої конкурентної боротьби на світових ринках, українські товари все частіше стають об'єктами антидемпінгових розслідувань, що призводить до закриття для вітчизняних виробників найбільш привабливих ринків збуту. Особливо це стосується продукції металургійної та хімічної промисловості. З іншого боку – вітчизняний ринок потребує захисту від недобросовісного імпорту. Для розвитку зовнішньоекономічних відносин на цивілізованих і взаємовигідних

засадах важливого значення набуває прискорення вступу України до Світової Організації Торгівлі.

З метою комплексної оцінки визначення ефективності міжрегіонального співробітництва далі розглянемо динаміку та структуру зовнішньоторговельних операцій областей Західного регіону України, звертаючи особливу увагу на економічні зв'язки із країнами Центральної та Східної Європи.

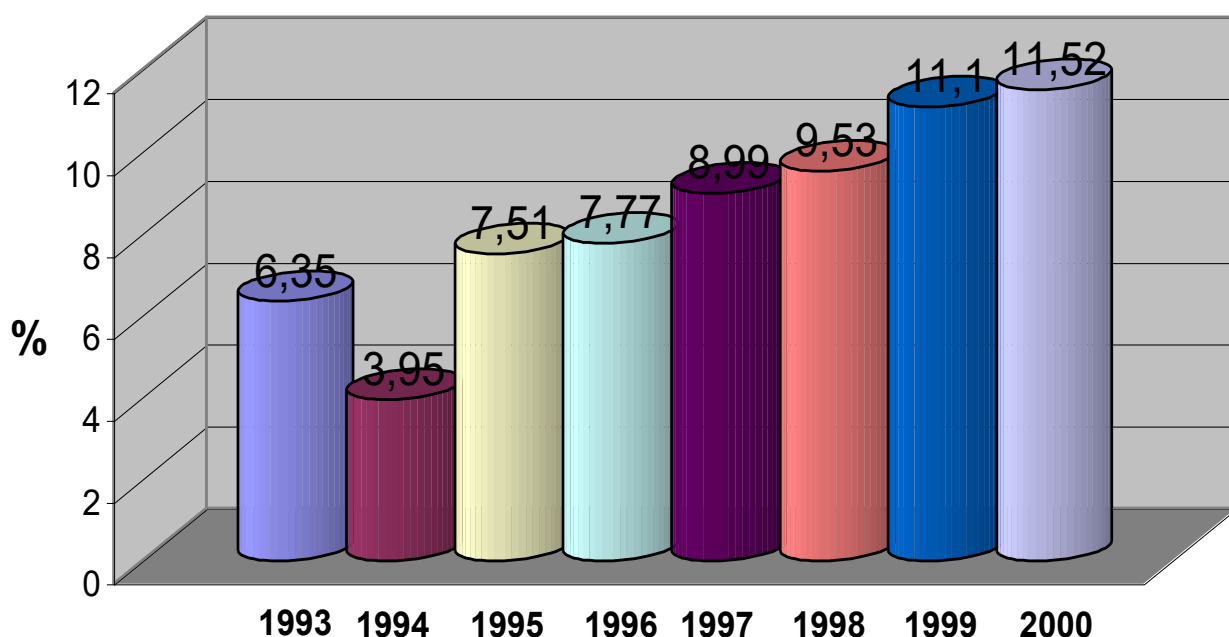

Рис. 2.2. Динаміка зовнішньоторговельного обороту групи країн Центральної та Східної Європи в ЗТО України за 1993-2000 роки

Питома вага областей Західного регіону України є досить невисокою в загальному обсязі зовнішньої торгівлі держави в цілому – близько 7%.⁵ Однак, в зовнішньоекономічних зв'язках досліджуваного регіону існує тенденція до відносного збільшення обсягів зовнішньоторговельних операцій. Так, за даними таблиці 2.8. сукупний обсяг зовнішньої торгівлі Волинської,

⁵ Розраховано за: [155, с.269].

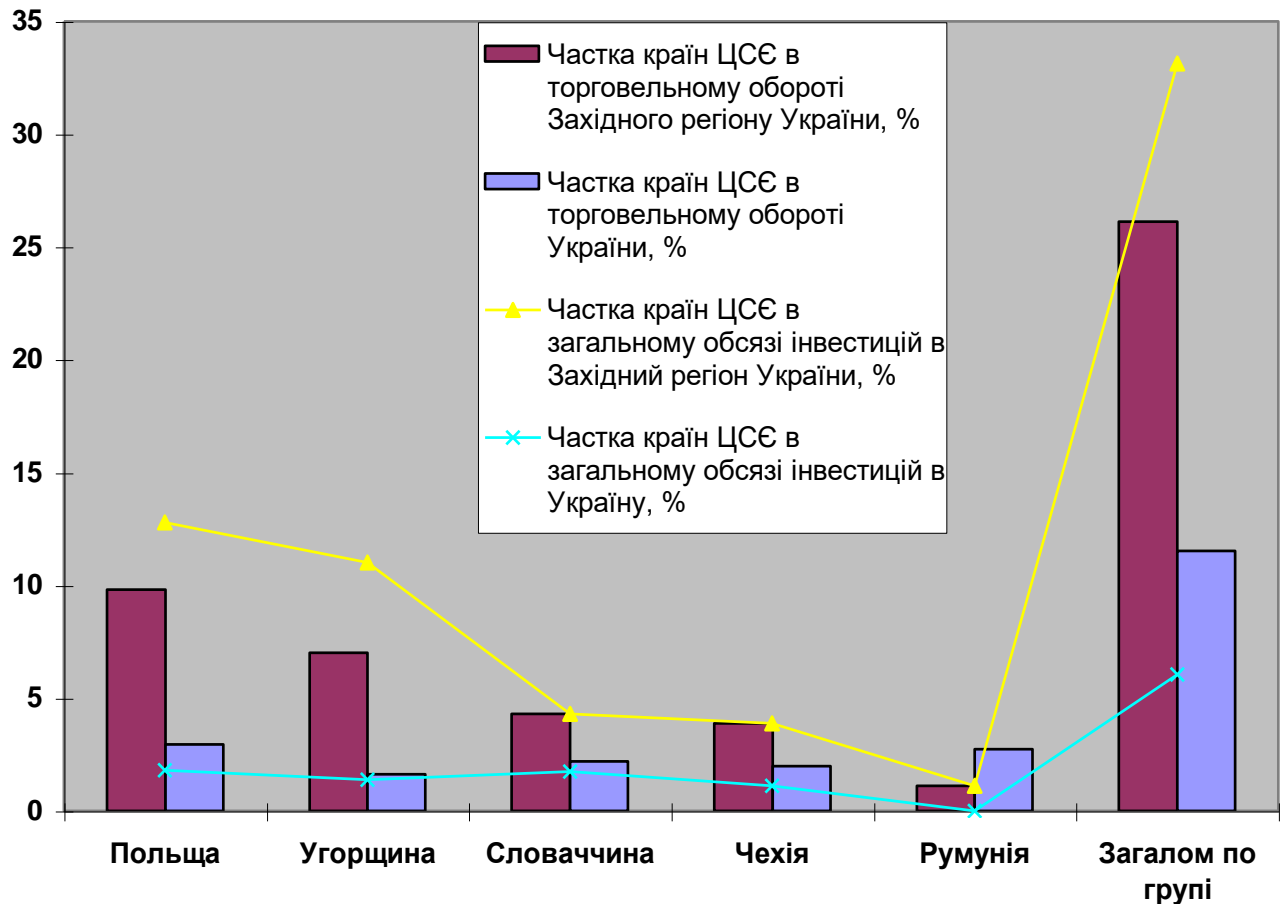

Рис. 2.3. Питома вага країн ЦСЄ у торговельному та інвестиційному обороті Західного регіону та України в цілому в 2000 році

Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей збільшився за період з 1993 по 2000 рік майже в 3 рази, при чому цей показник є істотно вищим за середньоукраїнський (1,97 раза).⁶ Дана тенденція є позитивною і спричинена, на нашу думку, в першу чергу, лібералізацією державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, надання більших повноважень в даній галузі місцевим владам та прикордонним розташуванням даних областей.

⁶ Розраховано за: [160, с. 275-278].

**Обсяг та динаміка експорту-імпорту товарів областей
Західного регіону України у 2000р.***

	Обсяг зовнішньої торгівлі в 2000 році, млн.дол.США	Питома вага в зовнішньоторговельному обороті України, %	Динаміка обороту 2000року до 1999 року	Динаміка обороту 2000 року до 1993 року
Україна	28 528,5	100	1,22	2,17
Західний регіон	2227,0	7,8	1,17	3,14
Волинська	515,0	1,8	1,12	3,01
Закарпатська	400,0	1,5	1,05	11,6
Івано-Франківська	324,3	1,1	1,19	2,97
Львівська	656,3	2,4	1,21	1,36
Рівненська	169,6	0,5	1,16	2,6
Тернопільська	69,3	0,2	1,02	1,4
Чернівецька	92,5	0,3	0,98	5,5

*Розраховано за: [155, с.269].

Важливо, що дуже швидкими темпами включились в міжрегіональне співробітництво та зовнішньоекономічну діяльність такі області як Закарпатська та Чернівецька. Показник динаміки зовнішньоторговельного обороту цих областей складає відповідно 11,63 та 5,45 раза за період 1993-2000 років. Це свідчить про необхідність подальшого розвитку зовнішньоекономічного потенціалу даних областей та їх включення в транскордонне співробітництво.

Аналізуючи обсяги експорту-імпорту областей Західного регіону України, слід зазначити, що імпортні операції переважають експортні, в результаті чого негативне сальдо зовнішньоторговельного балансу склало на кінець 2000 року –140,8 млн.дол.США. Найбільшим імпортером товарів виступає Волинська область. Обсяги її імпорту в 2000 році в 2,3 раза

перевищили обсяги експорту. Львівська область є найпотужнішим експортером товарів.

Результатом прикордонного розташування Західного регіону стала географічна переорієнтація їх зовнішньої торгівлі із країн колишнього СРСР на країни Центральної та Східної Європи. При цьому простежується посилення експортної, а не лише імпоротної, орієнтації в напрямку країн Європи. Однак, рівень концентрації зовнішньої торгівлі з країнами СНД все ж залишається надмірно високим – так за 1998, 1999, 2000 року питома вага цієї групи країн в зовнішньоторговому обороті склала 42,2% [166, с.24].

В даному параграфі регіони країн Центральної та Східної Європи розглядаються як їх частини. Тому, вважаємо за можливе поширити висновки про тенденції економічних зв'язків між Західним регіоном України і цими країнами і на міжрегіональне співробітництво. В даному випадку використовується метод перенесення знань про ціле на його частини. Причиною є брак необхідної для аналізу статистичної інформації безпосередньо про економічні зв'язки між регіонами країн Центральної та Східної Європи та Західним регіоном України.

Ефективність міжрегіональних зовнішньоторговельних зв'язків в значній мірі визначається структурою експортно-імпортних поставок, яка опосередковано свідчить про ефективність всієї економіки, її спеціалізацію, рівень технічного розвитку виробництва та експортні можливості. Значний вплив зовнішньоторгові зв'язки Західного регіону України мають і на формування територіальних пропорцій і внутрішньої збалансованості економіки досліджуваного регіону. Завдяки розвитку зовнішньоторговельних господарства, формування спеціалізації регіону, підвищення ефективності його ресурсного потенціалу.

Таблиця 2.9.

**Обсяги експорту-імпорту товарів в розрізі
областей Західного регіону України за 2000 рік***

	Експорт		Імпорт		Сальдо млн.дол.США
	млн.дол. США	В% до загального бсягу експорту	млн.дол. США	В% до загального бсягу імпорту	
Україна	14572,5	100	13956,0	100	+616,5
Західний регіон	1043,7	7,2	1183,3	8,1	-140,4
Волинська	147,7	1,0	367,3	2,6	-220,4
Закарпатська	215,6	1,5	184,4	1,3	+31,2
Івано-Франківська	191,5	1,3	132,8	1,0	+58,7
Львівська	303,1	2,1	353,2	2,5	-50,1
Рівненська	85,1	0,6	84,5	0,6	+0,6
Тернопільська	42,8	0,3	26,5	0,2	+16,3
Чернівецька	57,9	0,4	34,6	0,2	+23,3

* Розраховано за:[155; 160, с.280].

В товарній структурі експорту областей Західного регіону України в країни Центральної та Східної Європи в 1993-2000 роках зберігається висока частка машинотехнічної продукції (30,7%), хоча цей показник значно зменшився в порівнянні з попередніми роками. За досліджуваний період відбулось зменшення експортних поставок тютюнових виробів (в 5,2 раза), фармацевтичної продукції (в 3,7 раза), паперу та картону (в 3,2 рази). У 1998 році питома вага харчових продуктів в експорті Західного регіону знизилась до 22,4%. За період 1993-2000 років зменшився експорт всіх продовольчих груп товарів за винятком м'яса та харчових субпродуктів. При цьому обсяги експорту алкогольних та безалкогольних напоїв зменшились в 7,5 раза.

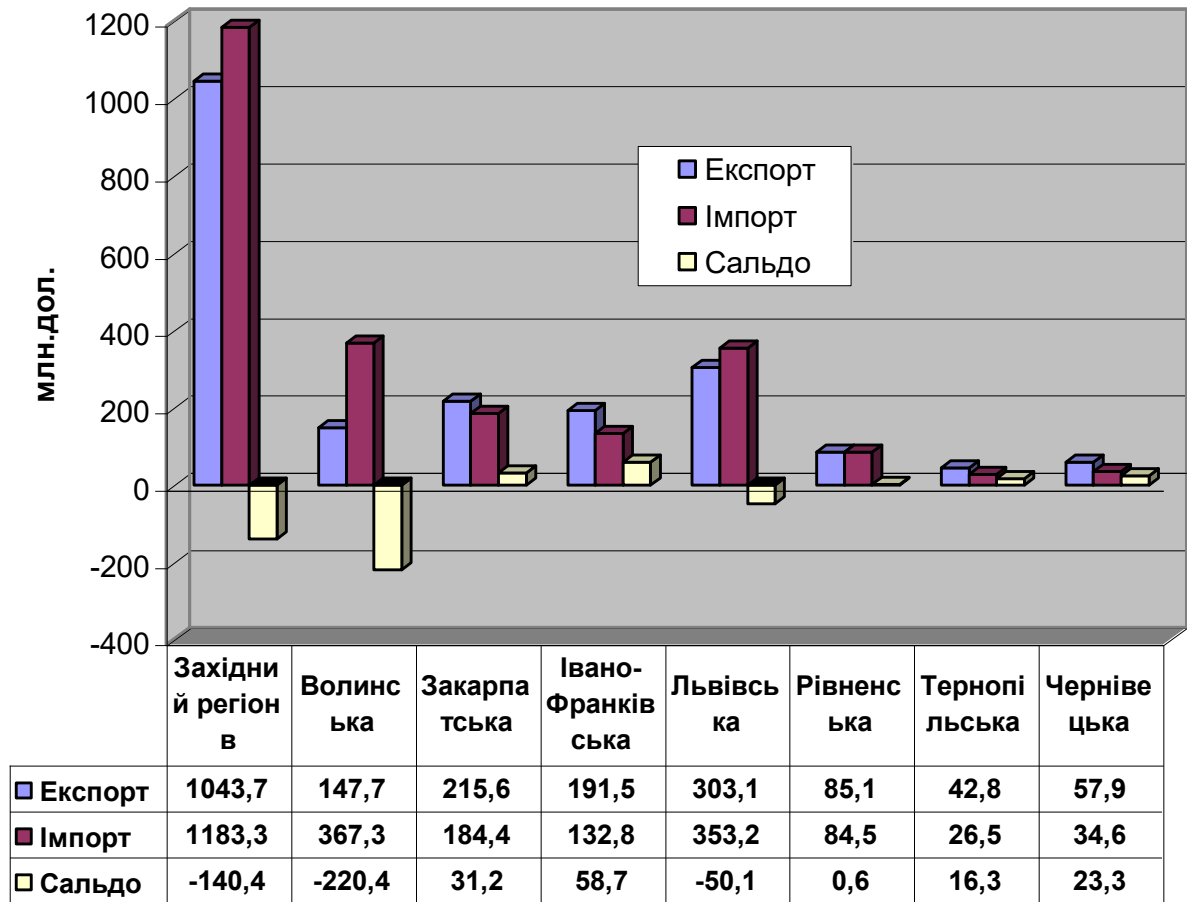

Рис.2.4. Зовнішньоторговельний оборот товарів областей Західного регіону України за 2000 рік

Все ще високою залишається частка бартерних операцій між підприємствами західних прикордонних областей України та країн Центральної та Східної Європи, хоча існує чітка тенденція до зменшення їх кількості. Світова практика показує, що втрати внаслідок застосування цього виду комерційних операцій можуть досягати 20-25% контрактної вартості [140]. Застосування прямого товарообміну обумовлювалось як недосконалістю українського законодавства, зокрема валютного, так і проблемами, пов'язаними з недостатнім розвитком транспортно-складської, фінансово-банківської складових інфраструктури зовнішньої торгівлі.

В структурі імпортних поставок із країн Центральної та Східної Європи переважають високотехнологічна продукція, текстиль та вироби з нього,

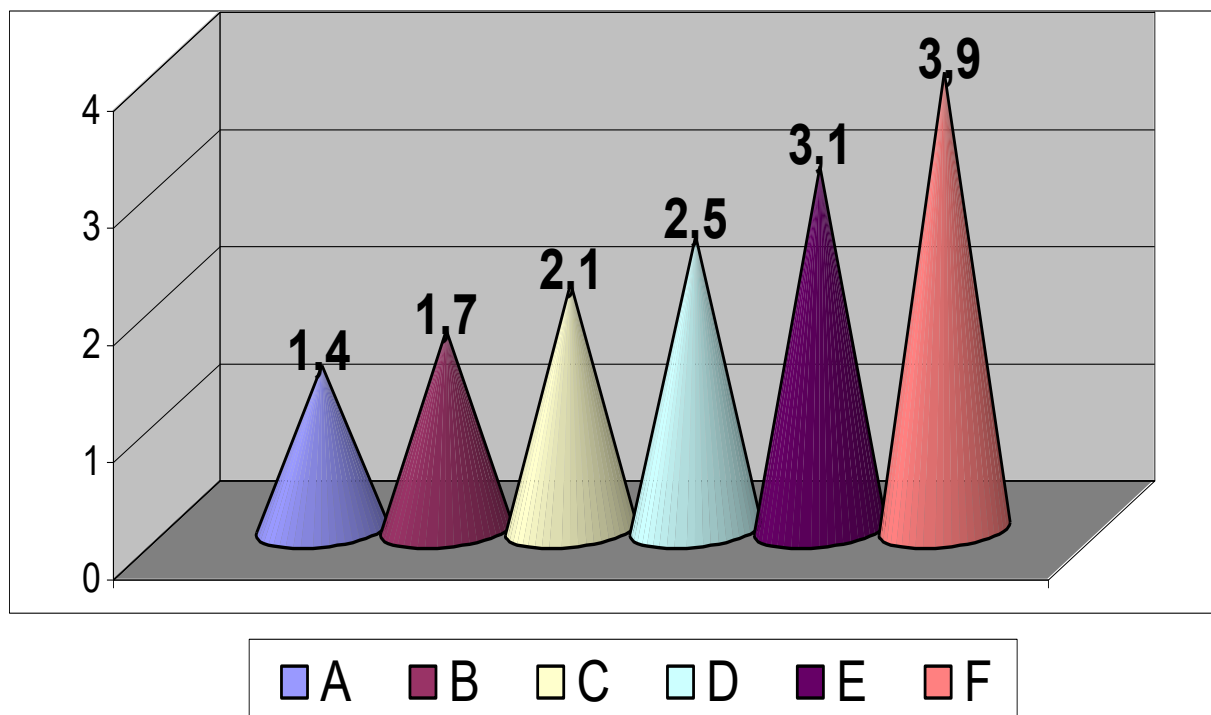
алкогольні та безалкогольні напої, пластмаси та вироби з них, папір, картон, меблі, продукція фармацевтичної галузі.

Слід зазначити, що викладена вище товарна структура експортно-імпортних операцій свідчить про недостатню ефективність використання власних виробничих потужностей. Так, в структурі експорту переважає сировина та напівфабрикати, а в структурі імпорту, як правило, готова продукція. Аналіз деяких товарних груп експорту та імпорту дозволяє говорити, що процес товарообміну відбувається за схемою “експорт з України сировини та напівфабрикатів – переробка на території сусідньої держави – імпорт в Україну готової продукції”. Підтвердженням даної схеми може слугувати приклад експортно-імпортних операцій підприємств Львівської області із сусідніми регіонами Польщі. Вважаємо, що порівняння можливе за групами товарів, які є технологічно пов'язаними. Наприклад, з території області вивозяться брухт та відходи чорних металів, а ввозяться вироби з чорних металів. Така ж ситуація із вивезенням необроблених лісоматеріалів і ввезенням виробів з деревини та меблів. При цьому обсяги імпорту порівнюваних товарних груп майже втричі переважають обсяги експорту, тобто можна сказати, що Львівська область зазнає економічних втрат. Вважаємо, таким чином здійснюється інвестування економіки сусідньої держави в той час, коли вітчизняні потужності не використовуються в повному обсязі.

З точки зору галузевої спрямованості міжрегіонального співробітництва цікавим є аналіз експорту (імпорту) послуг. За досліджуваний період вималювалась чітка тенденція до зростання експорту послуг областями Західного регіону України. В структурі експорту послуг переважають транспортні послуги (84,5% в 2000 році)⁷, експлуатаційний лізинг, послуги в галузі охорони здоров'я та соціальні послуги. Постійно зростає частка таких послуг як монтаж та ремонт, дослідження та розробки, організація відпочинку,

⁷ Рораховано за: [160, с.285-287].

культурних та спортивних заходів. Акцентуємо увагу на значній частці експорту послуг в країни Центральної та Східної Європи, причому 71,5% [160, с.285-287] загального обсягу експорту послуг в ці країни складають транспортні послуги.

- A** – середньосвітовий темп росту обсягів міжнародної торгівлі.
- B** – середній темп росту обсягів зовнішньоторговельного обороту країн Центральної та Східної Європи ;
- C** – темпи росту обсягів зовнішньої торгівлі України;
- D** – темпи росту обсягів зовнішньоторговельних операцій України з країнами Центральної та Східної Європи;
- E**– темп росту обсягів експортно-імпортних операцій областей Західного регіону України;
- F** – темп росту обсягів зовнішньої торгівлі Львівської області з країнами Центральної та Східної Європи.

Рис.2.5. Темпи росту світової торгівлі, торгівлі ряду країн та регіонів за період 1993-2000 рр. ⁸

Наявні позитивні тенденції, що існують у зовнішньоекономічному співробітництві України та прикордонних областей Західного регіону зокрема із країнами Центральної та Східної Європи відображає гістограма 2.5.

Окремого розгляду заслуговують кредитно-інвестиційні міжрегіональні зв'язки Західного регіону України. Даючи оцінку, даних економічних відносин, варто зазначити, що, не зважаючи на вигідне геополітичне розташування, значні природні ресурси та наявність досить кваліфікованої робочої сили, значну ємність внутрішнього ринку, обсяги іноземних інвестицій, що надходять в економіку України та Західного регіону зокрема є значно нижчими в порівнянні з аналогічними показниками країн Центральної та Східної Європи. За оцінкою експертів “Institutional Investor”, Україна займає лише 111те місце в світі за рівнем залучених інвестицій. Відповідно країни Центральної та Східної Європи займають Угорщина – 48, Словаччина – 59, Румунія – 71 місця [21, с.235].

Вивчення мотивів інвестування в Україну 21 компанії із загальним обсягом інвестицій 540 млн.дол.США (близько однієї четвертої всього обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну), проведеного Німецькою консультативною групою [107, с.147], показує, що основними мотивами інвестування (перші 5 позицій із 12) визнані наступні мотиви: забезпечення потенційних ринків – 3,65 бала з максимальних 4,0; вихід на нові ринки – 3,5; подолання імпортних бар'єрів – 2,5; збереження та розвиток ринків – 1,7; підвищення конкурентоздатності шляхом організації виробництва в країні збуту – 1,58. Суттєво, що нижча вартість робочої сили, як сприятливий фактор, займає лише 6ту позицію (1,4 бала) на відміну від країн Центральної та Східної Європи - Словаччини (3тя позиція – 2, 76 бала) чи Чехії (1ша позиція – 3,34 бала). Останнє може видатись дещо невідповідним дійсності, враховуючи середню заробітну плату в Україні та інших державах. Правомірно допустити, що це пояснюється співвідношенням вартості та якості робочої сили. Також слід говорити про недостатній рівень менеджменту та маркетингу, технологічної озброєності виробництва, застосування

⁸ Розраховано за: [26; 160; 150]

ефективного фінансового менеджменту як причин зниження якості робочої сили, а отже її вартості.

Таблиця 2.10.

**Прямі іноземні інвестиції в області
Західного регіону України на 1.01.2001 року***

	Частка області в загальній кількості підприємств з іноземним капіталом, %	Частка області в загальному обсязі ПІ, %	Прямі іноземні інвестиції на 1 людину, дол.США	Прямі іноземні інвестиції на одного зайнятого, дол.США
Україна	100	100	49	109
Досліджуваний регіон в цілому	22.2	11.2	25.6	59.8
Волинська	2.1	1.8	27	67
Закарпатська	4.5	2.3	42	94
Івано-Франківська	1.9	1.2	19	48
Львівська	10.9	3.5	30	67
Рівненська	0.7	1.4	16	30
Тернопільська	0.9	0.6	12	26
Чернівецька	1,2	0,4	10	23

* Розраховано за: [80, с.36-39; 160; 216].

Орієнтація іноземних інвесторів на розширення ринків збуту продукції власного виробництва достатньо чітко простежується в галузевій структурі інвестицій: станом на 1 серпня 2001 року 18,9% загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України складають капіталовкладення в харчову промисловість, 13,2% - торгівлю на внутрішньому ринку, 7,7% - фінансову сферу (рис.2.6). Враховуючи інвестиції в транспорт та зв'язок, комерційну діяльність, зовнішню торгівлю, які певною мірою є забезпечуваними галузями для проникнення на внутрішньоукраїнський ринок, більше двох третин інвестицій послуговує саме цій меті [42, с.9]. Характерно, що не відбуваються зміни галузевої структури інвестиційного процесу: якщо в 1995 році за даними Міністерства економіки частку галузей, орієнтованих на

збут, можна визначити у розмірі 41,3% [61, с.12], то в 2000 році – більше 60% [160, с.288-290].

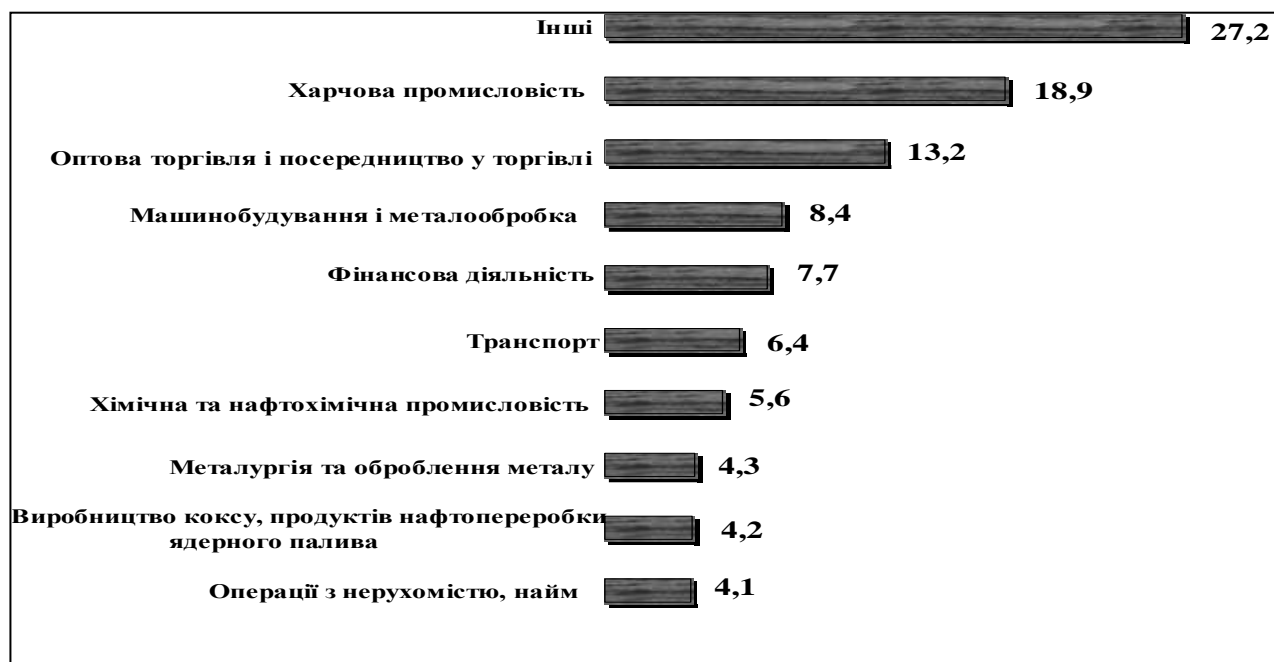

Рис. 2.6. Галузева структура прямих іноземних інвестицій в Україну на 1.07.2001р.*

*Розраховано за: [160, с.288]

Орієнтація на односторонні переваги значною мірою обумовлена непослідовністю політики щодо іноземних інвестицій. Розглянувши результати дослідження інвестиційної привабливості регіонів України, проведені різними експертними групами [80, с.36-39; 105, с.183-184], можна визнати лише Львівську область як інвестиційно привабливу. Всі інші області Західного регіону України увійшли до групи з найнижчим показником інвестиційної привабливості. Области групувались за 20 соціально-економічними ознаками, що охоплюють основні фактори привабливості інвестиційного клімату, і були поділені на 4 підгрупи. Як свідчать реальні статистичні дані регіонального інвестування існує прямий зв'язок між цими показниками.

На 1. 01.2001 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій в області Західного регіону України склав близько 350 млн.дол.США. Як бачимо із таблиці 2.10. на всі області регіону припадає трохи більше 10% загальної суми інвестицій, хоча в регіоні розташовано більше 20% підприємств з іноземним капіталом [160, с.288]. Але обсяги прямих іноземних інвестицій в розрахунку на одну людину та на одного зайнятого в досліджуваному регіоні є майже вдвічі нижчими за середньоукраїнські відповідні показники.

Для регіональної політики стимулювання інвестицій ще важливішим, ніж для інших видів міжрегіонального співробітництва є аспект, пов'язаний з геополітичними інтересами різних держав чи міждержавних угруповань, які ефективно реалізуються ними через різні форми експорту капіталів. Цей аспект має винятково важливе значення для нашої країни, враховуючи її масштаби, економічні та соціальні зв'язки, які склались історично у різних регіонах України з сусідніми країнами. Саме тому географія імпорту капіталів може бути значущим фактором географічної орієнтації процесу зовнішньоекономічної інтеграції держави загалом. Так, в сумі прямих іноземних інвестицій в області Західного регіону України значна частка прикордонних або близько розташованих країн – Угорщини, Польщі, Словаччини, Чехії.

Як показано у таблиці 2.11., питома вага інвестицій в Україну із країн Центральної та Східної Європи є досить низькою та має тенденцію до зниження протягом останніх 30х років. Також зменшується частка підприємств за участю капіталу із Польщі, Словаччини, Чехословаччини, Угорщини. Причиною цього, на нашу думку, є ліквідація податкових пільг для підприємств із іноземними інвестиціями, які спричинили процес активного створення спільних підприємств протягом 1992-1995 років. Крім цього, вказані держави хоча й досягли певних успіхів у здійсненні економічних

реформ, все ж не є потужними експортерами капіталу, а навпаки – їх можна вважати конкурентами України у залученні іноземних інвестицій.

Таблиця 2.11.

**Прямі іноземні інвестиції в економіку України із
країн Центральної та Східної Європи***

	Питома вага країни в загальному обсязі інвестицій, %			Питома вага країни в кількості підприємств з іноземним капіталом, %		
	1.01.1999	1.01.2000	1.01.2001	1.01.1999	1.01.2000	1.01.2001
Всього в Україну	100	100	100	100	100	100
Всього по групі країн	7.05	6.18	6.05	20.08	19.69	18.33
Польща	2.27	1.91	1.81	10.44	9.66	9.30
Словаччина	1.37	1.20	1.74	2.89	2.96	2.86
Чехія	1.18	1.25	1.12	2.35	2.51	2.28
Угорщина	2.22	1.81	1.37	4.29	4.10	3.78
Румунія	0.001	0.002	0.005	0.11	0.11	0.11

* Розраховано за: [160, с.288].

На регіональному рівні фактор прикордонного розташування має більш вагомий вплив на ступінь взаємодії економік прикордонних держав. Про це свідчить той факт, що на 1.01.2001 року 61% загальної чисельності підприємств з іноземним капіталом, розташованих в Закарпатській області, створені за участю інвесторів з досліджуваної групи країн. У Львівській області цей показник складає 38%, в Чернівецькій – 21%, що є значно вище ніж в цілому по Україні. Однак незначними є обсяги інвестицій на одне підприємство [26]. Певною мірою це пов'язано з галузевою спрямованістю інвестицій із країн Центральної та Східної Європи, які здійснюються в харчову промисловість (виробництво безалкогольних напоїв) - 32,2%, внутрішню торгівлю - 20,2%, легку промисловість (випуск взуття, пакувальних матеріалів) – в 5,7%, машинобудівництво та металообробку – 5,4%, транспорт, деревообробку тощо на 1.01.2000 року. Слід вказати, що в

деяких випадках має місце ввезення морально застарілого обладнання, демонтованого після модернізації в Польщі, Угорщині, Словаччині.

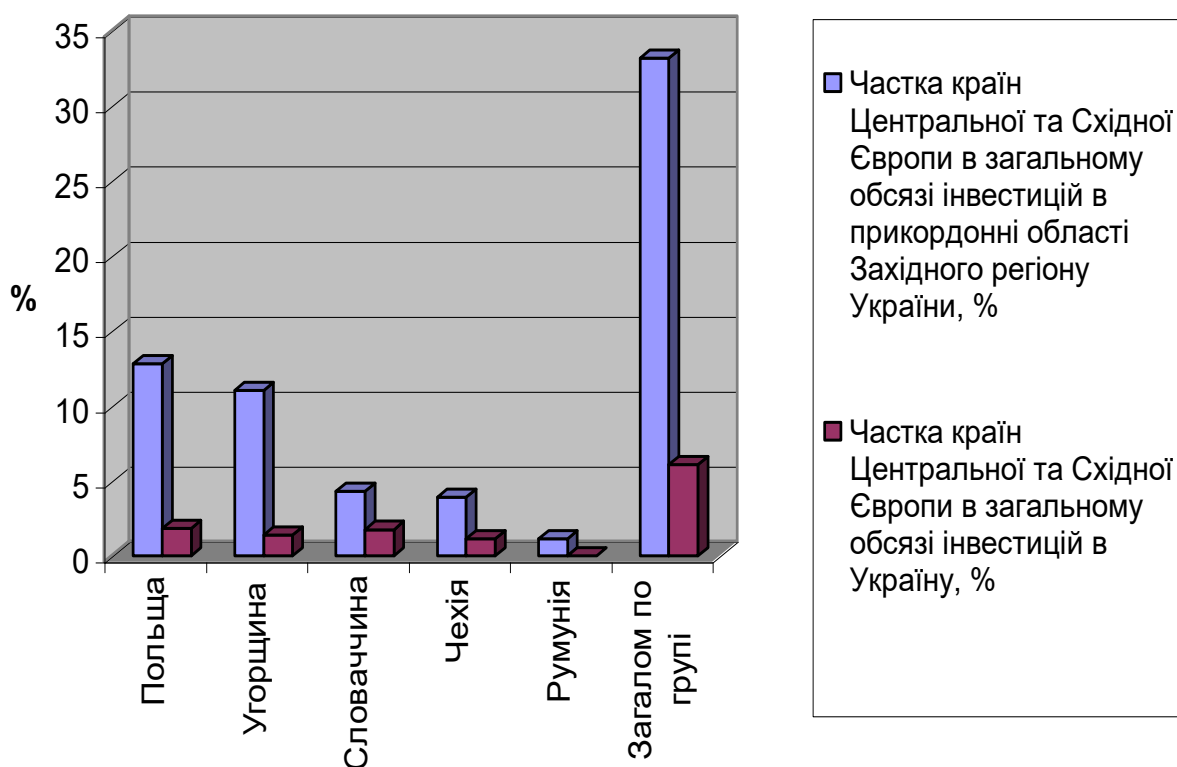

Рис.2.7. Частка країн Центральної та Східної Європи в загальному обсязі інвестицій в Україну та в Західний регіон України*

*Розраховано за: [160;155].

Висновок про переважаюче збутові пріоритети підтверджується і пофірмовим аналізом найбільших інвестиційних проектів в Україні. Причому в галузях, які володіють потенційно великим ринком внаслідок монополістичного чи олігополістичного становища (телекомунікації, електроенергетика, нафтопереробка, харчова промисловість, внутрішня та зовнішня торгівля тощо) інвесторам вдається отримати значно вищий рівень доходності, ніж середньосвітовий (у 1998 році – 15% річних до обсягу інвестицій) [105, с.25]. Для прикладу, сукупні інвестиції, здійснені у сфері телекомунікацій спільним підприємством Utel склали з 1992 року біля 175 млн.дол.США, а доходи лише за 1998 рік – 338,3 млн.дол.США, прибуток –

38,3 млн.дол.США [105, с.185]. Тобто, термін окупності інвестицій, враховуючи їх здійснення по роках, можна оцінити в 3-5 років. Орієнтація на розширення ринків збуту чи перспективне закріплення на них може носити й більш завуальований характер, як наприклад, у харчовій, тютюновій промисловості, чи у виробництві сільськогосподарської техніки з наступним постачанням запчастин, комплектуючих зарубіжного виробництва.

Що стосується Львівської області, то станом на 1 січня 2001 року в економіку області залучено понад 150 млн. дол. США іноземних інвестицій. Причому тільки протягом січня-вересня 2000 року Львівською облдержадміністрацією зареєстровано іноземних інвестицій на загальну суму 42,2 млн. дол.США, що перевершує обсяг інвестицій вкладених за відповідний період попереднього року на 7,2 млн. дол. США [64].

В 2000 році іноземні інвестиції вносились із 18 країн світу. Найактивнішими партнерами у сфері іноземного інвестування були юридичні та фізичні особи Польщі (25,5% загального обсягу іноземних інвестицій), США (24,1%), Швейцарії (20,8%), Швеції та Великобританії.

Однією з найважливіших інвестицій для банківської системи Львівщини та цілого Західного регіону є внески провідних європейських банків у АТ “Західноукраїнський Комерційний Банк”. Співзасновниками ВАТ “ЗУКБ” стали Європейський Банк Реконструкції та Розвитку, а також провідні банківські установи Польщі. Дана співпраця дозволить вивести ЗУКБ у число провідних банківських установ України та Центральної Європи.

Найпотужнішу інвестиційну діяльність на теренах області здійснює американська компанія “Ergotron Ltd” разом із підприємством “Орлан-Транс-Краковець” у сфері надання транспортних послуг. Метою проекту є конкурентноспроможна робота на ринку транспортних перевезень.

Продовжується інвестиційна співпраця між АТ “Кондитерська фірма “Світоч” та швейцарською компанією “Nestle S.A.”. В цілому, в рамках реалізації даного проекту, передбачається внесення близько 40 млн. дол.

США. Інвестиційний проект дасть можливість технологічно оновити виробництво та збільшити асортимент кондитерської продукції високої якості.

Отже, загальнодержавна політика формування сприятливого інвестиційного клімату повинна забезпечити узгодження інтересів держави та інвесторів з урахуванням існуючого співвідношення пропозиції та попиту на ринку капіталів, реальних можливостей нашої країни створити привабливіші умови господарської діяльності, ніж інші країни – потенційні імпортери капіталів.

Не повною мірою використовується і прикордонне розміщення досліджуваного регіону, наявні зв'язки з партнерами із країн Центральної та Східної Європи, для створення платформи товарного експорту через вивіз капіталів. За останні роки інвестиції з регіону зменшуються щорічно, хоча за кількістю створених за кордоном підприємств регіон займає перше місце в Україні. Подібна тенденція заслуговує на підтримку державою, враховуючи розширення меж ЄС і вірогідне посилення протекціоністських бар'єрів щодо українського експорту у країни Центральної та Східної Європи.

Як вже зазначалося, можливості створення особливих стимулюючих інвестиційний процес умов господарювання на регіональному рівні обмежені. Тому регіональна складова загальнодержавної політики формування сприятливого інвестиційного клімату повинна, на нашу думку:

орієнтуватися переважно на усунення перешкод у здійсненні інвестиційної діяльності. При цьому, враховуючи нижчий рівень інвестиційної привабливості української економіки в цілому та Західного регіону зокрема в порівнянні з іншими постсоціалістичними країнами Центральної та Східної Європи принципово важливим є забезпечення абсолютно рівних умов здійснення інвестицій для вітчизняних суб'єктів господарювання;

формування сприятливого інвестиційного іміджу регіону через організацію та участь в міжнародних виставках, ярмарках, інвестиційних

проектах, публікацій в міжнародних друкованих виданнях міжнародного профілю;

сприяння розвитку інвестиційної інфраструктури в регіоні (інвестиційних фондів, аудиторських та страхових компаній);

покращення інформаційного забезпечення іноземних інвесторів про потенційні можливості інвестування в регіоні;

розробка та подання пропозицій у вищі органи державної влади України щодо вдосконалення державного регулювання сфери іноземного інвестування;

підтримка малого підприємництва, оскільки малий та середній бізнес дозволяють використовувати інвестиційний потенціал територій, створювати конкурентне ринкове середовище, швидко реагувати на споживчі потреби і кон'юнктуру ринку, розширюють мережу видів діяльності, орієнтуються на регіональну та місцеву специфіку;

сприяння розвитку фондового ринку з метою активізації участі іноземних інвесторів у процесах приватизації, зокрема шляхом здійснення портфельних інвестицій.

Загальним показником залучення регіону до міжрегіональних економічних зв'язків може слугувати коефіцієнт відкритості регіональної економіки ($K_{вр}$), здійснений за формулою (1.5), який враховує зовнішній оборот товарів, зовнішній оборот послуг, оборот довгострокових іноземних інвестицій, валовий внутрішній продукт регіону.

Так, розрахунки $K_{вр}$ областей Західного регіону Україна показали, що значно більше залучені до системи зовнішньоекономічних зв'язків держави саме прикордонні області регіону – Закарпатська ($K_{вр} = 30,7\%$), Львівська ($K_{вр} = 25,7\%$), Волинська ($K_{вр} = 20,8\%$), Івано-Франківська ($K_{вр} = 24,8\%$). Винятком лише є Чернівецька область, коефіцієнта відкритості регіональної економіки якої становить лише 10,3%, і є найнижчим в Західному регіоні.

Рівень коефіцієнта відкритості регіональної економіки Тернопільської та Рівненської областей є нижчим, ніж прикордонних, однак його значення все ж

говорить про значний ступінь залучення їх до міжнародного економічного співробітництва. Він відповідно склав 14,2% та 19,5%.

Коефіцієнт відкритості регіональної економіки для Західного регіону України в цілому склав 20,3%. Отже, розрахунки коефіцієнту відкритості регіональної економіки виявляють значний вплив прикордонного розташування на інтенсивність залучення регіону до міжрегіонального співробітництва із сусідніми країнами.

2.3. Оцінка ефективності міжрегіональних торговельних зв'язків (на прикладі Львівської області)

Визначення та аналіз показників економічної ефективності міжрегіональних торговельних взаємозв'язків є платформою для визначення перспективних напрямків у зміні товарної та географічної структури зовнішньої торгівлі регіону. Для цього використовується ряд показників, які дозволяють оцінити ефективність експорту (імпорту) окремих товарів чи груп товарів та обміну між регіонами.

Оскільки, Львівська область є найвагомим учасником зовнішньоторговельних зв'язків Західного регіону України саме вона обрана для детальнішого аналізу міжрегіональних торговельних зв'язків. Обсяг зовнішньоторговельного обороту Львівської області за останні 7 років зріс більш як в 2 рази. На сьогоднішній день область є найпотужнішим учасником міжнародного регіонального співробітництва в складі досліджуваного регіону. Показовою для предмету нашого дослідження є географічна структура експортно-імпортних операцій області. Майже чверть зовнішньоторговельного обороту області припадає на країни Центральної та Східної Європи. Як бачимо з таблиці 2.12. та рисунку 2.8. за період з 1993 по 2000 рік їх частка в ЗТО Львівської області зросла майже в 2,5 рази. Найбільшим торговим партнером в даній вибірці країн була і залишається Польща. На кінець 2000 року майже 12% експортно-імпортних операцій Львівська область проводила саме з цією країною.

Вважаємо, що це обумовлює те, що Польща є єдиною країною, з якою область межує безпосередньо, крім того, як бачимо, пришвидшення розвиткові даних економічних зв'язків надав вступ Львівської області та прикордонних регіонів Польщі до Карпатського Єврорегіону. Протягом досліджуваного періоду в структурі експорту Львівської області в країни Центральної та Східної Європи вагомими товарними позиціями були:

шкірсировина, текстильні вироби, зернові культури, сіль, цемент та інші мінеральні природні продукти, чорні метали та насіння олійних культур, білкові речовини, клеї та ферменти, деревина.

Таблиця 2.12.

Географічна структура та динаміка ЗТО Львівської області з країнами Центральної та Східної Європи*

	Питома вага країни в зовнішньоторговельному обороті Львівської області, %						
	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Польща	4,13	7,83	9,17	9,32	10,23	10,28	11,72
Румунія	0,15	0,25	0,22	0,14	0,67	2,65	2,17
Словаччина	1,74	1,61	1,85	1,79	3,00	2,91	3,08
Чехія	1,82	1,52	2,08	2,05	2,11	1,99	2,27
Угорщина	1,88	1,7	1,91	1,71	2,03	2,23	2,76
Країни Центральної та Східної Європи загалом	9,72	12,90	15,24	15,00	18,05	20,06	22,00

*Розраховано за: [155]

Найбільшими статтями імпорту Львівської області з даної групи країн були: какао та вироби з нього, папір та картон, механічне обладнання та пристрої, лікарські засоби, вироби з пластмас, оптичне та фотографічне обладнання, вироби з чорних металів, нафтопродукти.

Використання показників відносної та абсолютної ефективності дозволяє виявити найбільш ефективні структури та обсяги міжрегіонального торговельного співробітництва. Методика розрахунку даних показників подана в першому розділі даного дисертаційного дослідження.

Найбільшим торговельним партнером Львівської області серед країн Центральної та Східної Європи є Польща, вважаємо за доцільне провести аналіз торговельних операцій між ними. Аналізу піддамо групи товарів та товари, що займають найбільшу питому вагу в експорті Львівської області в

Польщу. Таким чином, ми зможемо дати оцінку ефективності зовнішньоекономічної спеціалізації області.

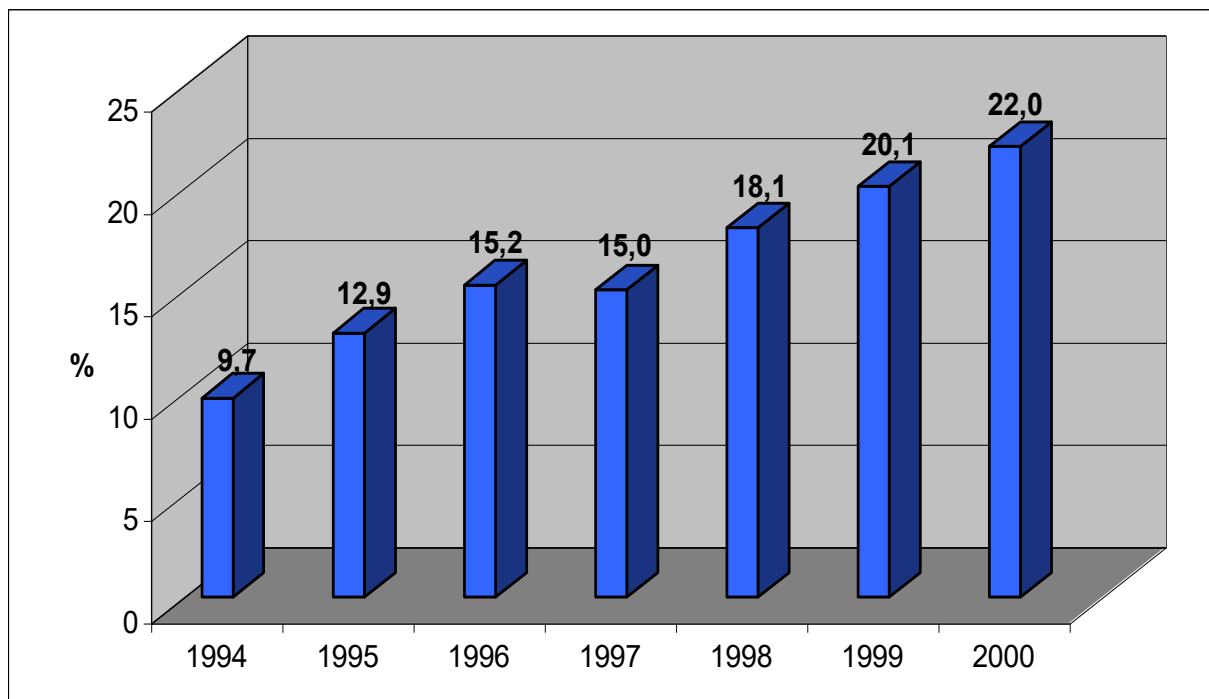

Рис.2.8. Динаміка ЗТО Львівської області з країнами Центральної та Східної Європи за 1994-2000 роки

Для розрахунку показника валютної ефективності експорту за формулою (1.1) найвагоміших груп товарів із Львівської області за 1999 рік в якості показника дисконтованих витрат на виробництво та реалізацію товару приймемо гуртові ціни на даний товар на кінець року. Відповідно величина показника обмінного курсу буде браться за цей же період часу, тобто за грудень 1999 року. Необхідність такого кроку зумовлена значним коливанням внутрішніх цін, на які вплинуло падіння курсу гривні протягом року. Такий часовий вибір показників, на нашу думку, забезпечив адекватність розрахунків, оскільки гуртові ціни на українському внутрішньому ринку, як правило, прив'язані до обмінного курсу долара США. При цьому середній показник обмінного курсу гривні вираховувався за методикою Національного банку України, згідно з

якою середній офіційний курс за період є середньозваженою вартості долара США в гривнях за місяць.

Таблиця 2.13.

Таблиця відносної ефективності експортних операцій Львівської області із Польщею*

№ п/п	Назва товарної групи	Од. вим.	Кількість од.	Вартість експортованого товару, дол.США	Експортна ціна за одиницю, дол.США	Внутрішня ціна за одиницю товару, грн.	Валютна ефективність експорту, дол./грн.
	<i>j</i>		<i>N_{ej}</i>	<i>B_{ej} N_{ej}</i>	<i>B_{ej}</i>	<i>Z_{ej}</i>	<i>X_{ej}</i>
1.	Лісоматеріали необроблені дубові	Куб.м	6916,93	991970	143.41176	270	0.531
2.	Відходи і брухт чорних металів	тонна	16086,11	1608630	100.00118	190	0.526
3.	Лісоматеріали необроблені букові	Куб. м	4662.908	505600	108.43019	210	0.516
4.	Плити з деревини	Кв.м	1951.23	209510	107.3733	230	0.467
5.	Лісоматеріали необроблені хвойні	Куб. м	983.5	66650	67.78175	150	0.452
6.	Шкіра ВРХ з дубленням	тонна	63.256	136440	2156.6427	5200	0.414
7.	Прокат плоский з заліза і нелегваної сталі	тонна	824.55	209950	254.62373	662.3	0.384
8.	Металоконструкції	тонна	589	327000	555.1727	1500	0.370
9.	Насіння соняшнику	тонна	597.15	196390	328.87884	900	0.346
10.	Насіння ріпаку	тонна	30	7720	257.33333	750	0.343
11.	Сіль	тонна	7820	129000	16.496164	50	0.330
12.	Залізонікелеві акумулятори електричні	Шт.	14621	928310	63.491553	195	0.326
13.	Поліетилен	тонна	392.31	284650	725.57416	2700	0.269
14.	Молоко та вершки в порошок	тонна	280	297800	1063.5714	4300	0.247
15.	Фланці	тонна	449.06	282920	630.02717	2550	0.246
16.	Казеїн	тонна	603	1711400	2838.1426	12500	0.227
17.	Вазелін та парафін нафтовий	тонна	2086.3	279900	134.16095	1200	0.112

* Розраховано за даними Львівського обласного управління статистики по зовнішньоекономічній діяльності Львівської області, Львівського обласного управління зовнішньоекономічних зв'язків.

Для порівняння відносної ефективності експортованих товарів будуються таблиці відносної ефективності, в яких товари розподіляються за зменшенням показника їх валютної ефективності. Така таблиця дає необхідний вихідний матеріал для планування та покращення структури експортних поставок області. Розраховані показники валютної ефективності експортних товарів Львівської області занесені в таблицю 2.13.

Отже, за результатами обчислення показника валютної ефективності експорту можна зробити наступні висновки. Найвищий рівень валютної ефективності серед експортованих у Польщу товарів мали поставки усіх видів необроблених лісоматеріалів: дубових – 0,531 дол.США/грн., букових – 0,516 дол.США/грн., хвойних – 0,452 дол.США/грн., відходів та брухту чорних металів – 0,526 дол.США/грн., плит з деревини – 0,467 дол.США/грн. та шкір великої рогатої худоби – 0,414 дол.США/грн.. Дані показники валютної ефективності експорту із Львівської області в Республіку Польща говорять про те, що при поставках необроблених дубових лісоматеріалів суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності області у розрахунку на одну гривню затрат одержували 0,531 дол.США доходу, при поставках відходів та брухту чорних металів – 0,526 дол.США на 1 гривню затрат, необроблених букових лісоматеріалів – 0,516 дол.США на 1 гривню затрат, при поставках плит з деревини – 0,467 дол.США на одну гривню затрат, необроблених хвойних лісоматеріалів – 0,452 дол.США на 1 гривню затрат, при поставках шкір ВРХ – 0,414 дол. США на 1 гривню затрат.

Найнижчий рівень валютної ефективності серед експортованих у Польщу товарів мали вазелін та парафін нафтовий – 0,112 дол.США/грн., казеїн – 0,227 дол.США/грн., фланці – 0,246 дол.США/грн., молоко та вершки в порошок – 0,247 дол.США/грн.

Як бачимо, має місце значна різниця між показниками валютної ефективності різних товарів. Так, для прикладу, валютна ефективність

поставок необроблених дубових лісоматеріалів у Польщу перевищує майже в 5 разів даний показник по поставках вазеліну та парафіну нафтового.

Одночасно слід зазначити, що при здійсненні розрахунків та економічного аналізу не враховувались ставки експортного мита на товари, що вивозились із території Львівської області, а також діючий в Україні механізм повернення експортерам сплачених сум податку на додану вартість, що входять в структуру внутрішньої закупівельної ціни.

Одержані в результаті розрахунків показники абсолютної ефективності експорту товарів із Львівської області у Польщу вважаємо за доцільне розділити на групи. Групування проведемо за величиною показника абсолютної ефективності експорту: 1) $X_{ej} > 2$ – товари із високим рівнем показника абсолютної ефективності експорту; 2) $X_{ej} > 1,5$ – товари із середнім рівнем показника абсолютної ефективності експорту; 3) $X_{ej} > 1$ – товари із низьким рівнем показника абсолютної ефективності експорту; 4) $X_{ej} < 1$. Отже, до першої групи (з високим рівнем показника ефективності) увійшли наступні товарні групи: шкіра ВРХ із дубленням (2,030 грн./грн.), дубові необроблені лісоматеріали (2,600 грн./грн.), букові необроблені лісоматеріали (2,257 грн./грн.), хвойні необроблені лісоматеріали (2,213 грн./грн.), плити з деревини (2,286 грн./грн.), відходи і брухт чорних металів (2,576 грн./грн.). До другої групи (рівень показника в межах від 1.5 до 2,0) увійшли насіння ріпаку (1,680 грн./грн.), насіння соняшника (1,722 грн./грн.), прокат плоский із заліза та нелегованої сталі (1,880 грн./грн.), металоконструкції (1,812 грн./грн.), сіль (1,630 грн./грн.), залізонікелеві акумулятори електричні (1,596 грн./грн.). Третю групу (рівень показника від 1 до 1,5) склали такі товарні групи: фланці (1,206 грн./грн.), казеїн (1,111 грн./грн.), молоко та вершки в порошку (1,209 грн./грн.). І лише показник абсолютної ефективності експорту вазеліну та парафіну нафтового був нижчим за одиницю (0,548 грн./грн.), тобто даний товар увійшов у четверту групу.

Як бачимо, більшість товарних груп експорту із Львівської області увійшла у групи з високим та середнім рівнем показника абсолютної ефективності експорту, тобто по більшості експортованих товарів доход суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності перевищував дисконтовані затрати по товарах більше ніж у 1,5 раза. Саме експорт цих товарів вважається за доцільне збільшувати.

Результати розрахунків величини абсолютного ефекту від експорту певних товарів в Республіку Польща на основі показників (1.2) та (1.3) зовнішньоторгових цін та затрат і валютного курсу показані в таблиці 2.13. Товарні групи експортованих товарів розташуємо в порядку спадання абсолютних показників експорту товарів із Львівської області.

Найбільші абсолютні ефекти від експортних операцій в Польщу були отримані по таких товарах: відходи та брухт чорних металів (4 821 100,12 грн.), дубові необроблені лісоматеріали (2 990 104,20 грн.), букові необроблені лісоматеріали (1 496 711,84 грн.). А саме ці товарні групи мають найвищі показники валютної ефективності та входять в групу з найвищим показником абсолютної ефективності експорту. Також були виявлені товарні групи, які мають високий показник абсолютного ефекту та низький рівень ефективності експорту і, навпаки, рівень ефективності експорту є високим, а показник абсолютного ефекту чи не останнім в досліджуваній групі товарів. Для прикладу, ефект від експортних операцій із залізонікелевими електричними акумуляторами склав 1 694 727,86 грн. (3-тє місце за даним показником), але даний товар має дуже низький рівень відносної та абсолютної ефективності – 12-тє місце в досліджуваній групі товарів.

Протилежна ситуація прослідковується із експортом необроблених хвойних лісоматеріалів та шкір великої рогатої худоби в Польщу – при достатньо високій абсолютній ефективності (відповідно 2,213 грн./грн. та

Таблиця абсолютної ефективності експортних операцій Львівської області із Польщею*

№ п/п	Назва товарної групи	Од. вим.	Кількість од.	Абсолютна ефективність експорту, грн./грн.	Абсолютний ефект від експорту одиниці товару, грн.	Абсолютний ефект від експорту товарної групи, грн.
	<i>j</i>		<i>N_{ej}</i>	<i>X_{ej}</i>	<i>E_{ej}</i>	<i>E_{ej} N_{ej}</i>
1.	Лісоматеріали не-оброблені дубові	куб.м	6916,93	2,600	432,28738	2990104,20
2.	Відходи і брухт чорних металів	тонна	16086,11	2,576	299,70577	4821100,12
3.	Лісоматеріали не-оброблені букові	куб. м	4662.908	2,257	320,9824935	1496711,84
4.	Плити з деревини	кв.м	1951.23	2,246	295,80705	577187,49
5.	Лісоматеріали не-оброблені хвойні	куб. м	983.5	2,213	181,860728	178860,02
6.	Шкіра ВРХ з дубленням	тонна	63.256	2,030	5361,0793	339120,43
7.	Прокат плоский з заліза і не-легованої сталі	тонна	824.55	1,880	644,6741	531483,60
8.	Металоконструкції	тонна	589	1,812	1217,835	717304,81
9.	Насіння соняшнику	тонна	597.15	1,722	660,51967	394429,32
10.	Насіння ріпаку	тонна	30	1,680	510,16133	15304,83
11.	Сіль	тонна	7820	1,630	30,75153	240476,96
12.	Залізнікелеві акумулятори електричні	шт.	14621	1,596	115,9105	1694727,85
13.	Поліетилен	тонна	392.31	1,317	853,13666	334694,04
14.	Молоко та вершки в порошку	тонна	280	1,209	905,511	253543,08
15.	Фланці	тонна	449.06	1,206	535,20794	240340,48
16.	Казеїн	тонна	603	1,111	398,37158	843218,06
17.	Вазелін та парафін нафтовий	тонна	2086.3	0,548	-543,01848	-1132899,45

* Розраховано за даними Львівського обласного управління статистики по зовнішньоекономічній діяльності Львівської області, Львівського обласного управління зовнішньоекономічних зв'язків.

2,030 грн./грн.) сумарний абсолютний ефект є досить незначним (відповідно 178 860,02 грн. та 339 120,43 грн.). Тому вважаємо за потрібне провести ряд

заходів на регіональному рівні з метою підвищення ефективності зовнішньоторговельних експортних операцій щодо стимулювання виробництва та експорту цих двох видів продукції області. Необхідність такого кроку є ще й тому, що існують значні резерви для нарощування потужностей виробництва та експорту цих товарів.

Проведені розрахунки показують, що в переважній більшості найбільший загальний ефект від експорту отриманий по тих товарних групах, які мають високий відносний та абсолютний показники ефективності експорту. Тобто, експортні операції між Львівською областю та Республікою Польща на сьогоднішній день відповідають критерію ефективності. Однак, даний результат не дозволяє говорити про ефективність структури експорту України та областей Західного регіону зокрема, про що йшлося вище в даному розділі дисертаційної роботи.

Проведене дослідження зовнішньоторговельних міжрегіональних експортних операцій між Львівською областю та Республікою Польща дозволило сформулювати ряд рекомендацій щодо підвищення їх ефективності. Отже, необхідним є:

По-перше, ведення оперативного моніторингу зовнішньоекономічних експортних операцій на регіональному рівні. Даний захід вимагає формування відповідного банку даних, який повинен містити інформацію про зовнішньоторговельні ціни, внутрішні ціни, динаміку валютних курсів, витрати на здійснення експортних операцій (транспортні, страхові тощо), розміри зовнішньоторговельних тарифів на всі види товарів як внутрішні, так і зовнішні. Врахування даної інформації при розрахунку абсолютних та відносних показників ефективності експорту дозволить отримати більш достовірні дані.

По-друге, здійснення розрахунків ефективності та на їх основі групування та ранжування товарних груп за показниками ефективності експорту з метою виявлення неефективних та найбільш ефективних операцій, які варто було б

збільшувати в рамках міжрегіонального співробітництва. Такі заходи доцільно проводити із залученням відповідних галузевих управлінь, зокрема у Львівській області із управлінням зовнішніх економічних зв'язків.

По-третє, прогнозування та моделювання різноманітних економічних ситуацій як в Україні, так і за її межами. Це дозволить передбачити можливі зміни у ефективності зовнішньоекономічного міжрегіонального співробітництва та уникнути можливих структурних диспропорцій в обсягах експорту.

Проведений системний аналіз торговельної співпраці Західного регіону України із суміжними країнами Центральної та Східної Європи, дозволяє запропонувати систему якісного оновлення їх торговельних взаємозв'язків. Критерії вдосконалення торгівлі між регіонами України та суміжних країн повинні опиратися на міжнародні правила торгівлі (насамперед ГАТТ/ВТО та ЄС), враховувати реалії економіки України і сприяти покращенню її позиції на міжнародних ринках. Вдосконалення умов міжрегіональної торговельної співпраці має здійснюватись за наступними напрямками:

- удосконалення митного регулювання, що полягає в уніфікації його вітчизняних норм з відповідними правилами і вимогами ВТО та використанні у короткостроковій перспективі секторного підходу у політиці захисту вітчизняного виробника;
- вдосконалення нетарифного регулювання, яке передбачає визнання в Україні результатів зарубіжного тестування якості, спрощення процедур ліцензування та сертифікації, впровадження норм антидемпінгового та антимонопольного регулювання;
- створення ефективної системи інституційного, інфраструктурного, інформаційного забезпечення взаємної торгівлі, яка включає активізацію співробітництва між фінансовими інституціями України та країн Центральної та Східної Європи, підвищення ефективності страхування торговельних операцій, впровадження інформаційних і промоційних

інновацій, сучасних методів та форм розрахунків по експортно-імпортних контрактах, розвиток комунікаційної інфраструктури.

Основними вимогами раціоналізації міжрегіональних торговельних зв'язків є перехід від торговельно-посередницьких до інвестиційно-виробничих взаємозв'язків, вдосконалення галузевої структури економіки та експорту, узгодження торговельного режиму з політикою та вимогами ЄС.

2.4. Форми залучення Західного регіону України до міжрегіонального співробітництва

В першому розділі дисертаційного дослідження виділено ряд організаційних форм міжрегіонального співробітництва і, згідно мети та завдань роботи, з'ясуємо наскільки ефективним є залучення областей Західного регіону України до них.

З ініціативи прикордонних областей Угорщини, Польщі та України на початку 1993 року був сформований Карпатський Єврорегіон, до якого вперше увійшли відповідні території лише держав Східної Європи. Першими учасниками стали 5 областей Угорщини, 3 сусідні воєводства Польщі, 6 районів Словаччини та Закарпатська, Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька області України. В 1997 року до даної інституції увійшли 5 північно-східних областей Румунії. Карпатський Єврорегіон являє собою міжрегіональне утворення, принципи і форми діяльності якого визначаються органами влади територій-учасниць з урахуванням їх конституцій та законів. Єврорегіон охоплює територію із загальним населенням більше 10 млн.чоловік [149, с.128].

Організаційна структура Асоціації Карпатський Єврорегіон включає Раду, виконавчого директора, секретаріат, національні представництва, робочі комісії. Вищим органом Єврорегіону є Рада. Для участі у її роботі країни-учасники делегують по три представники. З початку це були керівники місцевих органів влади, пізніше почали підключатись до її роботи представники сфери бізнесу, науки, культури. Діяльність Карпатського Єврорегіону повністю відповідає принципам Європейської Рамкової Конвенції з транскордонного співробітництва між адміністративно-територіальними одиницями та органами влади. У відповідності з Угодою та Статутом в Єврорегіоні створені наступні комісії:

1. Комісія з питань регіонального економічного співробітництва (координується угорською стороною).

2. Комісія з захисту довкілля та туризму (координується польською стороною).

3. Комісія з розвитку соціальної інфраструктури (координується українською стороною).

4. Комісія прикордонної торгівлі (координується румунською стороною).

5. Комісія з аудиту та контролю (ревізійна комісія) [86, с.160].

Досвід функціонування Карпатського Єврорегіону свідчить, що процес становлення такої міждержавної структури як єврорегіон є нелегким і тривалим. Роки діяльності даного Єврорегіону пішли на відпрацювання його організаційних основ. Через бідність адміністративно-територіальних одиниць країн-учасниць єврорегіон до 1995 року не мав власного бюджету, що негативно вплинуло на його діяльність. Згідно Статуту з 1995 року в єврорегіоні формується спільний бюджет із внесків учасників, який може поповнюватись за рахунок зовнішніх джерел. Основними зовнішніми джерелами є Фонд братів Рокфеллерів та Інститут США “Схід-Захід”.

Два роки підготовчої роботи було затрачено на створення Єврорегіону “Буг”. Засновницькі документи та статут у вересні 1995 року підписали представники Волинської області (Україна) та Люблінського, Тарнобжезького, Хелмського і Замойського воєводств (Польща). В 1998 році до Єврорегіону приєдналися Бялоподляське воєводство (Польща) та Брестська область (Білорусь) [86, с.158]. Спільним кордоном всіх членів цього Єврорегіону є річка Буг. Загальна територія Єврорегіону складає майже 82,0 тис.квдратних кілометрів з населенням більш як 5 млн.осіб [149, с.132].

Керівними органами Єврорегіону “Буг” є: Рада, Президія, Секретаріат. Ці органи виконують координаційні, дорадчі і представницькі функції, що пов'язані з реалізацією цілей та завдань Єврорегіону.

Метою створення даних єврорегіонів є організація та координація спільної діяльності, сприяння економічному, науковому, екологічному, освітньому співробітництву, а також підтримка окремих проектів розвитку прикордонної інфраструктури сусідніх територій, сприяння розвитку контактів між громадянами країн-членів єврорегіонів, визначення потенційних напрямків багатостороннього співробітництва країн-учасниць. Єврорегіони повинні стати сполучною ланкою і сприяти співробітництву їх країн-членів з міжнародними організаціями, установами та агентствами [46].

Подібними є і проблеми єврорегіонів, що розглядаються. Ускладнює розвиток відносин між членами різний соціально-економічний рівень країн, регіони яких увійшли до даних міжрегіональних асоціацій. Спільним є те, що до складу єврорегіонів увійшли слаборозвинуті регіони, які в минулому були традиційно периферійними. Для української частини негативний вплив на розвиток міжрегіональних відносин має інертність місцевих органів влади, відсутність у них реальних повноважень для здійснення спільних регіональних інвестиційних проектів, а також відсутність фінансування з боку держави та власних коштів на такі цілі. Стримуючим фактором є також розбіжності в митному, податковому та інших законодавствах країн-учасниць, відсутність фінансових органів, які спеціалізуються на здійсненні розрахунків між партнерами в національних валютах, наданні кредитів та позичок для здійснення певних транскордонних проектів, забезпечення гарантій зарубіжним інвесторам на їхні капіталовкладення в спільні об'єкти господарювання суміжних регіонів тощо.

Слід зауважити, що в Карпатському єврорегіоні та Єврорегіоні “Буг” ще мало уваги приділяється розвитку виробничої кооперації у прикордонних регіонах, хоча існуючі приклади показують високу ефективність даного виду діяльності. Особливо це стосується використання можливостей переробної промисловості, приладо- та машинобудування.

Негативно на ефективність діяльності Карпатського Єврорегіону вплинуло те, що незважаючи на підтримку урядів держав-учасниць при створенні міжнародної асоціації, в подальшому організація не мала значної підтримки з боку центральних органів влади. Так, в Польщі довгий час дискутувалось питання участі в Карпатському Єврорегіоні, вважаючи акцію його створення більше політичною.

Таким чином, усі перелічені моменти не дають можливостей для повноцінного використання геополітичного ресурсу єврорегіонів, учасниками яких виступають області Західного регіону України. Тому, досягнення єврорегіонів, на сьогоднішній день, більше торкаються культурної, освітньої, спортивної, виставкової діяльності.

Перспективними напрямками розвитку Карпатського єврорегіону та Єврорегіону “Буг” вважаємо наступні:

1. Оптимізація руху капіталів з метою мобілізації фінансових ресурсів і надання кредитів для здійснення регіональних спеціальних та комплексних програм, які становлять інтерес для всіх чи декількох територій-членів єврорегіонів. Доречно створити взаємозв'язану транскордонну банківську систему.
2. Співробітництво у розвитку транспортної інфраструктури, яке повинно бути спрямоване на її комплексний розвиток. Актуальним є питання збільшення пропускної спроможності кордонних переходів та доведення рівня їх благоустрою до міжнародних стандартів. Відкриття нових пунктів пропуску дозволить оптимізувати використання транспортної мережі регіону. Проте, виникає питання її реконструкції. Передусім варто пристосувати цю мережу до руху важких автопоїздів.
3. Співробітництво у промисловості, насамперед в тих галузях, які мають найсприятливіші умови розвитку. В першу чергу це стосується машинобудування, легкої та харчової промисловості, паливно-енергетичної та хімічної галузей.

4. Комплексне співробітництво у сільському господарстві, зокрема в таких галузях як буряківництва, картоплярства, льонарства, м'ясо-молочного виробництва.
5. Спільне прогнозування розвитку ринку єврорегіону. Особливо важливим є вирішення проблеми недостатності інформації ринкового характеру. Її наявність можна забезпечити шляхом створення спільними зусиллями регіональної інформаційної системи, у функції якої входило б збір, аналіз та поширення інформації економічного змісту щодо торгових партнерів по єврорегіону.
6. Раціоналізація процесів прикордонної міграції на ґрунті економічних інтересів, зокрема міграції робочої сили та приватних “туристичних” поїздок фізичних осіб.

Пожвавлення економічної ситуації в Україні, яке спостерігається останнім часом, певною мірою зумовлене задіянням інвестиційного фактора завдяки створенню виробництв у СЕЗ та ТПП. Але ставлення до нових особливих територіальних утворень в країні є неоднозначним. Висловлюються діаметрально протилежні пропозиції – від негайного закриття цих зон і територій через їхню нібито неефективність до “консервації” існуючого статусу на необмежений час.

Оскільки будь-які рішення мають бути виваженими й обґрунтованими, необхідно детальніше розглянути питання щодо місця і перспектив зон і територій в економіці Західного регіону України та особливості їх функціонування.

Нині в Україні діють спеціальні зони зовнішньоторговельного, торговельно-виробничого, науково-технічного, туристично-рекреаційного спрямування. Зокрема на території Західного регіону – СЕЗ “Яворів”, “Курортполіс Трускавець” (Львівська область), “Закарпаття”(Закарпатська область), “Інтерпорт Ковель” (Волинська область). Території пріоритетного розвитку створено у Волинській (через існування структурного безробіття у

вугільній галузі – закриття шахт та звільнення працівників) та Закарпатській (в зв'язку із паводком) областях .

Зважаючи на результати функціонування СЕЗ та ТПР у світі, Уряд України сподівався, що створення таких зональних утворень дасть відповідний ефект – прямий та опосередкований. Прямий ефект мав проявитися у залученні інвестицій, збільшенні податкових надходжень, створенні нових, збереженні та модернізації існуючих робочих місць, зростанні зайнятості та доходів населення, а опосередкований – в активізації підприємницької зовнішньоекономічної діяльності, підвищенні ефективності й інноваційної якості економіки, сприянні структурній перебудові господарства регіону розташування СЕЗ.

Якими ж є результати діяльності територій з особливим режимом – СЕЗ та ТПР? Реалізацію інвестиційних проектів уже розпочато на більшості територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності. Органами управління СЕЗ та ТПР затверджено 260 інвестиційних проектів загальною кошторисною вартістю понад 1,3 млрд.дол., якими передбачається створення більш як 25тис. нових та збереження 37тис. існуючих робочих місць [181]. В рамках реалізації цих інвестиційних проектів фактично залучено інвестиції на суму, еквівалентну 305,2 млн. дол. (або 23% кошторисної вартості проектів); створено та збережено 30 тис. робочих місць; у першому півріччі 2000 року реалізовано товарів та послуг на суму понад 1млрд.грн.. До бюджетів усіх рівнів в результаті реалізації інвестиційних проектів надійшло 297,7 млн.грн [132, с.8-9].

Суб'єктам господарювання за цей період надано пільг на суму 266 млн.грн. [109]. Більшість проектів (60%) передбачає створення нових підприємств, що не зменшує базу оподаткування та обсяги надходжень до бюджетів усіх рівнів. Слід також врахувати, що реалізація проектів новоствореними підприємствами пов'язана із залученням субпідрядних організацій та постачальників, опосередковано сприяючи розвиткові суміжників та додатковим надходженням до бюджету.

Таблиця 2.15.

Основні пільги, що надаються інвесторам у СЕЗ та ТПР*

Назва СЕЗ, ТПР	Пільги в оподаткуванні прибутку	Звільнення від оподаткування інвестицій	Звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ	Звільнення від обов'язкового продажу надходжень в іноземній валюті	Звільнення від плати за землю	Звільнення від сплати зборів до деяких бюджет-них фондів
«Закарпаття»	Ставка 20%	-	-	+	-	+
«Яворів»	+ (5 років), наступні -50%д.с.	-	+(5 років)	-	+(3 роки), наступні -50%д.с.	+
Митна зона «Автопорт Краковець»	+ (5 років), наступні -50%д.с.	-	+	-	+(3 роки), наступні -50%д.с.	+
«Курортполіс Трускавець»	+(3 роки), з 4-го по 6-й -50%	+	+	+	+(період освоєння), наступні 10 р.р. -50%д.с.	-
«Інтерпорт Ковель»	Ставка 20%	-	-	+	+(5 років)	+
Закарпатська область	+(2 роки), з 3-го по 5-й -50%д.с.	+	+(5 років)	-	-	+
Волинська область	+(3 роки), з 4-го по 6-й -50%д.с.	+	+(5 років)	-	-	+

*Прийняті скорочення: д.с. - діюча ставка.

Джерело: [122, с.26-34; 126, с. 227-249; 132, с.5-12].

Найпривабливішими для інвестування в рамках спецрежиму виявилися хімічна (17%) та харчова (12%) промисловість, транспорт та зв'язок (12%), металургійна (9%), вугільна, машинобудівна та легка промисловість (по 6%) [132, с.5-13]. Частка іноземного капіталу в загальній кошторисній вартості інвестиційних проектів становить 42%. Основними інвесторами виступають компанії Угорщини, Великобританії, США, Нідерландів. На територіях пріоритетного розвитку реалізують інвестиційні проекти такі відомі фірми як «Каргіл», «Юнілевер», «Проктер енд Гембл».

В Західному регіоні України найвагоміших соціально-економічних результатів досягли Львівська та Закарпатська області, де строк дії спецрежимів є найдовшим. Порівняння динаміки і масштабів інвестиційних процесів у період до і після запровадження пільгових режимів свідчить, що за 2 роки діяльності ТПР в названих областях було залучено близько 60% прямих

іноземних інвестицій від попереднього непільгового 6-річного періоду (1992-1998 роки).

Зокрема, у Закарпатській області реалізується 46 інвестиційних проектів кошторисною вартістю понад 187,4 млн.дол. з часткою іноземного капіталу 156 млн. дол., або понад 80%; фактично залучено інвестицій на суму, еквівалентну 28,5 млн.дол.; створено та збережено 5,4 тис. робочих місць [126, с.247-249]. Вказана область в цілому та територія СЕЗ є унікальним поєднанням сприятливих геоекономічних, сировинних, трудових та багатьох інших факторів, що забезпечують високий рівень рентабельності та швидку окупність проекту СЕЗ. За розрахунками розробників техніко-економічного обґрунтування СЕЗ “Закарпаття” економічна ефективність від створення СЕЗ складе 36,5%. Балансова рентабельність – 27,3% при міжнародній нормі – 7,2%, вихідному рівні – 37%. Темп приросту виробництва в початковий період створення СЕЗ – 5,2%, а після 2000 року – 7,1% [3, с.16-22].

СЕЗ “Закарпаття” виступає як раціональний і доступний шлях вирішення проблеми зайнятості, істотно сприятиме зростанню рівня життя населення, збільшенню рівня грошових доходів. Важливість цього аспекту підсилюється тим, що Закарпаття – регіон, де рівень безробіття населення традиційно один з найвищих по Україні.

Фінансування СЕЗ на першому, початковому етапі її формування планується здійснювати через використання внесків вітчизняних та іноземних учасників-засновників у її статутний фонд, у тому числі й державних структур. Будуть використані довгострокові кредити комерційних банків та поточні банківські позики. Наступними джерелами повинні стати амортизаційні відрахування та прибуток, який після сплати всіх податків і платежів та відсотків за кредити спрямовується на розширення матеріально-технічної бази СЕЗ.

У Львівській області на території СЕЗ “Курортполіс Трускавець” та СЕЗ “Яворів” у стадії реалізації перебувають 44 проекти кошторисною вартістю

222,2 млн.дол.США; залучено інвестицій на суму, еквівалентну 13,6 млн.дол.; створено та збережено близько 6 тис. робочих місць [132, с.13].

Варто зазначити, що кожний п'ятий долар, інвестований протягом 2000 року у Львівську область, припадає на СЕЗ “Яворів”. А за інформацією Міністерства праці, в поточному році вперше на ринку праці Яворівського району спостерігалася позитивна тенденція зниження рівня безробіття.

На території СЕЗ “Яворів” у районі пропуску через державний кордон створено митну зону “Автопорт Краковець”, де встановлено спрощений порядок ввезення та вивезення товарів.

СЕЗ “Курортполіс Трускавець” створена згідно із Законом України “Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курортполіс Трускавець” терміном на 20 років в адміністративно-територіальних межах міста Трускавець Львівської області. Закон набрав чинності з 1 січня 2000 року. Метою створення СЕЗ “Курортполіс Трускавець” є стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, спрямованої на збереження та ефективного використання природних лікувальних ресурсів курорту Трускавець, прискорення економічних реформ у лікувально-оздоровчій галузі і розвиток туризму.

Особливої уваги заслуговує СЕЗ “Інтерпорт Ковель”.Адже саме вона знаходиться в зоні впливу майбутніх трансєвропейських автомагістралей Ліссабон – Трієст – Будапешт – Львів – Київ та Берлін – Варшава – Люблін – Ковель – Київ – Москва, а також високошвидкісного залізничного шляху, що сполучатиме Україну із державами Східної Європи. Тому СЕЗ “Інтерпорт Ковель” повинна гармонійно вписатись в загальноєвропейську транспортно-розподільчу систему. Крім того, до Ковеля доходить ділянка вузької загальноєвропейської залізниці, що з'єднає Польщу з Україною. Тут є станція зміни колісних пар, а від Ковеля до польського міста Катовіце прокладена широка залізнична колія.

Мета створення СЕЗ “Інтерпорт Ковель” – стимулювання підприємництва, залучення інвестицій та впровадження нових технологій,

форм та методів економічної діяльності, розширення зовнішньоекономічних зв'язків та збільшення товаропотоків експорту та імпорту, а також транзитних товаропотоків – за рахунок надання митних, податкових та інших пільг, послуг складування та переробки вантажів (сортування, пакетування тощо), завантаження діючих потужностей автомобільного та залізничного транспорту тощо [46, с.116-128].

Головний аргумент прибічників закриття СЕЗ та ТПР – як українських, так і іноземних економістів – це необхідність наповнення бюджету, що дозволить здійснювати державне фінансування соціальних програм й обслуговувати значний зовнішній борг України. Хоча масштаб умовно нарахованих пільг у СЕЗ та на ТПР на декілька порядків відрізняється від суми боргових зобов'язань. Підґрунтям для подібних висновків є теза про загальну неефективність особливих територіально-господарських утворень. Однак, загальновідомим є досвід використання у власній господарській практиці ВЕЗ та локальних пільгових економічних режимів такими країнами як США, Великобританія, Німеччина.

Цілком слушною є пропозиція поліпшити загальний підприємницький (у тому числі податковий) клімат в державі замість того, щоб надавати диференційовані податкові пільги, які розпорошуються між підприємствами, галузями, регіонами. Немає сумнів щодо значення для України сприятливого інвестиційного клімату, який має забезпечити підґрунтя для сталого зростання національної економіки. Але реформування податкової системи та відновлення довіри до держави вимагає часу, а результати від локального стимулювання підприємницької діяльності за допомогою спецрежимів можна отримати вже за кілька років.

Серед позитивних моментів запровадження спеціального режиму інвестування у СЕЗ і на ТПР, які вже проявили себе в Україні, слід назвати:

- реальне зацікавлення суб'єктів підприємництва в декларуванні отриманих доходів та використанні прибутку для подальшого інвестування (реінвестицій);
- приплив інвестицій до галузей, визначених пріоритетними для забезпечення структурної перебудови економіки країни та розвитку регіонів;
- повернення капіталу, раніше вивезеного за межі України.

Вивчення результатів початкового етапу функціонування СЕЗ та ТПР свідчить про активізацію інвестиційних процесів, що, в свою чергу, сприяє поліпшенню ситуації на ринку праці завдяки створенню нових та збереженню існуючих робочих місць та зниженню соціальної напруженості.

Проте слід враховувати, що одночасне запровадження на значних територіях великої кількості СЕЗ і територій із спеціальним інвестиційним режимом може призвести і до негативних наслідків. Так, аналіз процесів у зональних утвореннях в Україні свідчить про нерівномірний розподіл інвестицій у межах територій пріоритетного розвитку: основна частина інвестицій направляється у великі міста, а малі поселення виявляються непривабливими для інвестора. Їх соціально-економічне становище залишається складним, і зрушень в бік покращення не спостерігається: зберігається заборгованість із заробітної плати, погіршується демографічна ситуація.

Іншими причинами малоефективності СЕЗ та ТПР в Україні є орієнтація СЕЗ на нечітку взаємопов'язану багатофункціональну діяльність; невизначеність характеру взаємодії зонального утворення з національною економікою, зокрема в питанні митного контролю на внутрішніх кордонах зони; необхідність залучення великих стартових централізованих капіталовкладень або довгострокового бюджетного кредитування; необґрунтоване виділення тих чи інших пріоритетів розвитку СЕЗ [24, с.164-172].

Зважаючи на вимоги МВФ, уряд прийняв рішення тимчасово припинити розгляд пропозицій про створення нових СЕЗ і ТПР; запроваджено регулярний (щоквартальний) моніторинг функціонування територій та дотримання умов

спецрежимів; істотно скорочено перелік пріоритетів. А за результатами діяльності особливих територіально-господарських утворень у 2000 році уряд буде приймати рішення про припинення функціонування тих СЕЗ та ТПР, які працювали неефективно. Однак, не слід забувати про те, що рішення про ліквідацію ряду СЕЗ (якщо воно буде прийнято на урядовому рівні) неодмінно вплине на загальний інвестиційний клімат в Україні. Адже всі розрахунки конкретного інвестора, в конкретній СЕЗ виявляться хибними, оскільки зникне той самий притягальний момент для інвестицій – податкові та митні пільги, що ніби-то гарантувались державою.

Забезпечення вимог щодо стабільності національного законодавства реально можливе лише через прийняття Верховною Радою України відповідних норм у складі загальноукраїнського податкового законодавства, або у формі спеціальних гарантій для суб'єктів підприємницької діяльності, які буде надавати СЕЗ. Найочевиднішою гарантією повинно бути збереження дії тих законодавчих актів, які існували на момент прийняття рішення про створення зони, незалежно від наступних змін видів податків, їх норм та інших податкових платежів.

Якщо наступне спеціальне законодавство України про інвестиційну діяльність та іноземні інвестиції змінюватиме (погіршуватиме) умови захисту інвестицій, воно не повинно вводитись в дію на території СЕЗ протягом всього спеціально встановленого терміну дії пільгового режиму [67, с.142].

На нашу думку, рівень ризику чи непевності досягнення позитивних соціально-економічних результатів функціонування СЕЗ в Україні значно нижчий, ніж інших проектів регіонального розвитку. Однак проблеми створення та функціонування СЕЗ та ТПР вимагають якнайшвидшого вирішення, причому на вищих щаблях державної влади.

Для нормального функціонування СЕЗ необхідно розробити програму її розвитку, що врахувала б варіанти створення фінансової та банківської інфраструктур ринкової економіки в зоні, які повинні створити умови для

першочергового накопичення капіталу, здатного забезпечити інвестування не лише простого, а й розширеного відтворення ВВП України, завдяки якому тільки й можливо забезпечити прискорений розвиток її народного господарства. В багатьох країнах, що розвиваються, встановлено жорсткий контроль за економічною діяльністю, яка дискримінується, перш за все, за рахунок фіскальної політики. У СЕЗ такий контроль послаблено, а податкова система працює у пільговому режимі, особливо стосовно до митних зборів.

Необхідною умовою інтеграції України в світове господарство є послідовне інтегрування у міжнародну транспортну систему. Використання зручностей транзитного транспортно-географічного положення є нереальним без інтенсивного включення в процес розбудови мережі міжнародних транспортних коридорів регіонів держави.

Загальновідомим є факт високої транзитності України. За даними англійського інституту “Рендел”, за коефіцієнтом транзитності (тобто за рівнем розвинутості усіх видів транспортних зв'язків та відповідної їм інфраструктури) Україна посідає перше місце в Європі [124]. Саме тому, тенденції сучасного регіонального розвитку і переорієнтації транспортних потоків можуть зробити Україну головною зв'язуючою ланкою між Закавказзям, Середньою Азією і Європою. За даними Світового банку, загальні витрати при транспортуванні вантажів українською транспортною мережею у 1998р. склали більше 2 млрд.дол. [173, с.83].

Через Західний регіон України пролягають потужні МТК сформовані за рішенням другої Пан-Європейської конференції міністрів транспорту європейських країн: “Критські” (МТК №3 – Берлін –Вроцлав – Львів – Київ та №5 – Трієст – Любляна – Будапешт – Чоп – Львів); “Балтика –Чорне море” (Гданськ – Одеса); “Європа – Кавказ – Азія” (територією України Краківець – Львів – Київ – Харків – Луганськ) [174, с.33].

Програма створення і розвитку МТК передбачає взаємодію всіх можливих видів транспорту (насамперед, автомобільного, залізничного та

водного) на конкретному напрямку, а також функціонування високонасиченої інфраструктури щодо їх обслуговування, що, в свою чергу, вимагає великих коштів і значної організаторської роботи Уряду, Міністерства транспорту України та його департаментів.

Відповідно до Концепції створення транспортних коридорів в Україні траси МТК проходять через прикордонні території Волинської та Львівської областей. В межах Західного регіону України основою автодорожньої мережі стануть магістральні автошляхи від пунктів пропуску “Ягодин” та “Краковець” [10, с.327].

МТК “Гданськ – Одеса” має для України стратегічне значення, оскільки сприятиме реалізації планів транспортування каспійської нафти (включаючи нафту Ірану) в Україну, а далі – в Європу, що значно вирішило б проблему енергетичної залежності України від Росії. Враховуючи важливість цього проекту Україна добивається згоди ЄС на включення його до Критського МТК №9 (Гельсінкі – Санкт – Петербург – Київ – Роздільна – Кишинів – Бухарест – Александрополіс). Цінність цього МТК зростає через те, що, взаємодіючи з іншими МТК, він буде доповнювати і розвивати єдину транспортну систему від Атлантичного до Тихого океану.

Важливу роль в обслуговуванні МТК “Гданськ – Одеса” повинен відігравати Ковельський транспортний вузол у Волинській області, який розміщений у фокусі перетину найкоротших транспортних шляхів, які з'єднують Центр і Південь Росії, Закавказзя, країни Центральної Азії з країнами Центральної та Західної Європи, а також з країнами Балтії та Скандинавії. Ковельський транспортний вузол є найбільшим у північно-західній частині України, а Ковельський транспортно-складський центр спеціальним рішенням включено до проекту будівництва транспортної інфраструктури країн-учасниць ЧЕС [143, с.352]. Майбутня магістраль Гданськ – Ковель – Одеса, проходитиме рівнинним рельєфом на відміну від

альтернативних варіантів із освоєнням гірських ділянок, що робить її будівництво економічно вигідним.

Значення Ковеля посилюється і через наявність залізничної колії європейського стандарту, яка з'єднує Ковель з польським містом Люблін, і функціонування ширококоліїної залізниці Ковель–Володимир–Волинський–Катовіце.

Для забезпечення функціонування МТК передбачається створення транспортно-складських комплексів для переробки контейнерних та інших типів вантажів, зокрема Ковель, Франко-Транс Рава-Руська, Мостиська, Чоп, Львів, Івано-Франківськ.

В рамках МТК “Критський” №3, в майбутньому одного з головних напрямків Європейської мережі швидкісних магістралей, особливо важливим є питання будівництва колії європейського стандарту на проміжку “Львів – Мостиська II – Держкордон” та обслуговуючого комплексу станції Львів.

На сучасному етапі транспортна система України працює в умовах значного резерву пропускнуої спроможності. За оцінками західних фахівців, у найближчі роки можливий приріст транспортного потоку у напрямку Схід – Захід становитиме до 1000% [124]. Враховуючи той факт, що на найближчу перспективу, в результаті активізації світових інтеграційних процесів, обсяги міжнародних перевезень різко зростатимуть, а технічний рівень транспортної інфраструктури ще значно поступається міжнародним стандартам, проблема її модернізації і подальшого розвитку набуває особливої актуальності. Поки що жодна з автомобільних доріг, що проходять по території Західного регіону України не наближена до вимог міжнародного рівня.

Важливу роль в цьому питанні може відіграти механізм концесії для будівництва та експлуатації автомобільних доріг на платній основі. Залишаючись у державній власності, об'єкти концесії (дороги, інфраструктура, комунальне господарство) функціонують не за рахунок коштів бюджету, а за рахунок концесіонера, що дозволяє в той же час направляти бюджетні кошти на інші потреби.

Суть зміни організації дорожнього господарства, коли поруч з державними безплатними дорогами функціонують платні, полягає у створенні системи, що забезпечувала б фінансування сучасної мережі доріг не за рахунок платників податків, а за рахунок користувачів доріг. Будівництво та експлуатація автомагістралей в основному фінансуватиметься за рахунок позик, які дозволяє повернути платна система і які компанія-концесіонер залучає на вітчизняних та міжнародних фінансових ринках.

Для адаптації цього механізму на теренах нашої держави необхідна підготовка нормативних та правових документів та їх затвердження на державному рівні.

Необхідним є формування мережі автодорожнього сервісу. Пункти автосервісу – це не лише пункти заправки бензином, а й пункти надання технічної допомоги, охорони вантажів, комплекс гігієнічних послуг, харчування. На часі питання про утворення на пунктах автосервісу системи допомоги щодо ліквідації дорожньо-транспортних пригод, радіозв'язку з екіпажами та інше.

Ще одним важливим напрямком залучення України до європейської транспортної системи є формування нової інфраструктури прикордонних і митних пунктів пропуску відповідно до міжнародних стандартів, а також створення митних пунктів пропуску при транспортно-складських комплексах. На сьогоднішній день в західному прикордонні України лише один пункт пропуску – “Краковець” – відповідає міжнародним стандартам. Пропускна спроможність цього пункту пропуску 5000 автомобілів на добу, він став однією з ланок автомагістралі А-4 “Ліссабон – Кавказ”. Наближено до європейських вимог такі митні пункти пропуску як “Чоп” (3300 автомобілів на добу), “Шегині” (відповідно 1500), “Ягодин-1” (2100) [88, с.61]. Прискоренню руху зовнішньоторговельних вантажів сприяють спеціально обладнані автомобільні термінали (автопорти), що розміщуються на під'їздах до кордону. Такі автопорти вже діють на українсько-угорському кордоні у районі пункту пропуску “Ягодин”.

Недостатньою, вважаємо, кількість пунктів пропуску місцевого значення. Саме збільшення пунктів такого типу слід вважати одним з першочергових завдань регіональних влад прикордонних територій сусідніх держав.

Надзвичайно перспективним інвестиційним проектом є реконструкція літовищ Львів – 1 (м. Львів) та Львів – 2 (м. Стрий). Літовище “Львів” має статус міжнародного і приймає літаки з ряду країн Західної Європи, Америки, пострадянських країн. Обмежені потужності авіаційно-технічної бази літовища “Львів” не в змозі забезпечити прийом далеких міжнародних авіарейсів через обмеження параметрів злітно-посадочної смуги, відсутність ряду об'єктів виробничо-авіаційного та інфраструктурного обслуговування. В той же час, зручне розташування літовища “Львів” в центрі Європи дає можливість значно розширити географію міжнародних перевезень, в тому числі за рахунок прийому та обслуговування літаків зарубіжних авіакомпаній. Загальна вартість проекту 74 млн.дол. [172, с.62-66]. За розрахунками, зайві 500 км відстані не дозволяють здійснювати трансконтинентальні авіарейси з Києва без дозаправки в іноземних літовищах (Франкфурт-на-Майні, Шенон). Відкриття літовища “Львів-2” (м. Стрий) дасть можливість дозаправляти літаки на території України і не тільки економити, а й заробляти значні валютні кошти за рахунок обслуговування транзитних авіарейсів з інших країн.

Труднощі в розбудові прикордонних переходів додаються тим, що Україна не може залучити до виконання робіт фінансові ресурси ЄС в рамках програми PHARE. Позитивним моментом входження Польщі, Угорщини та Словаччини до ЄС є те, що ставши безпосереднім сусідом ЄС, Україна буде залучена до його програм ІНТЕРРЕГ і зможе отримувати фінансування в режимі PHARE-програми на розбудову прикордонної інфраструктури.

Висновки до розділу 2

Важливим для вирішення завдання визначення місця прикордонного регіону у системі міжрегіонального співробітництва країни є вивчення його потенціалу міжрегіонального співробітництва. Чинниками формування такого потенціалу визначено наступні: геополітичний, природно-ресурсний, трудовий, промисловий, сільськогосподарський, науково-технічний, рекреаційний, інфраструктурний.

Стратегічною ціллю залучення Західного регіону України до міжрегіональних та транскордонних взаємовідносин визначено необхідність використання геополітичного та гео економічного потенціалу, а також ефективної реалізації експортного потенціалу в пріоритетних галузях економіки регіону.

Аналіз чинників формування потенціалу міжрегіонального співробітництва областей Західного регіону України дозволив визначити основні напрями структурної трансформації їх експортного потенціалу, серед яких впровадження інновацій, забезпечення інформаційного та наукового супроводження у всіх галузях. Виявлено галузі експортної орієнтації, які володіють потенціалом конкурентоспроможності на ринку країн ЦСЄ - це сільськогосподарське машинобудування, електронна та електротехнічна промисловість, хімічна промисловість, рекреаційно-туристичні та лікувально-оздоровчі комплекси, легка промисловість, харчова промисловість.

Існування протягом тривалого періоду (в рамках РЕВ) постачальницько-збутових економічних відносин зумовило формування економічних зв'язків з перевагою торгівлі, як найпростішої форми зовнішньоекономічного співробітництва, між регіонами України та країн ЦСЄ. Тенденції розвитку торговельних відносин областей Західного регіону України збереглися і в період формування національної економіки незалежної держави. Так, відносно стабільно зростає товарооборот Західного регіону України з країнами ЦСЄ (з 9,85% в 1993р. до 26,13% в 2000р.), частка країн ЦСЄ в торговельному

обороті Західного регіону становить 26,13% в 2000р., при частці 11,52% цих країн в зовнішньоторговельному обороті України в цілому, позитивним є сальдо торговельного обороту товарами та послугами із досліджуваною групою країн, яке склало 142,3 млн.дол. США станом на 1.01.2001р.

Нераціональна структура експортно-імпортних операцій між Україною та країнами ЦСЄ (у експорті – домінування товарів з низьким рівнем доданої вартості та технологічності, у імпорті – низька частка інвестиційних товарів), високий рівень нелегальної торгівлі є, по суті, стримуючими факторами переходу України у ранг високорозвинутих країн. Серед основних причин цих явищ – низька конкурентоспроможність української продукції, неузгодженість зовнішньоторговельних режимів, зумовлена членством ряду країн ЦСЄ у ВТО і майбутнім вступом в ЄС.

Для аналізу міжрегіональних торговельних зв'язків Львівської області та Польщі в роботі застосовано методику розрахунку показників відносної та абсолютної ефективності експортно-імпортних операцій. За результатами розрахунків показника ефективності здійснено ранжування товарних груп, на основі якого запропоновано систему механізмів раціоналізації міжрегіонального торговельного співробітництва. Згідно даної системи трансформація торговельних відносин між областями Західного регіону України та регіонами суміжних європейських країн повинна здійснюватись з урахуванням критеріїв оптимізації експортно-імпортних операцій, які базуватимуться на міжнародних правилах торгівлі, враховуватимуть реалії економіки України і сприятимуть покращенню її позиції на міжнародних, в тому числі європейських ринках. Основними вимогами раціоналізації міжрегіональних торговельних зв'язків визначено: перехід від торговельно-посередницьких до інвестиційно-виробничих взаємозв'язків, вдосконалення галузевої структури економіки та експорту, узгодженість торговельного режиму з політикою та вимогами ЄС.

В умовах розширення ЄС набуває ваги міжрегіональна інвестиційно-виробнича співпраця. Початковий етап її формування характеризується низкою негативних явищ: невисокими обсягами надходження капіталу із країн ЦСЄ, недосконалою галузевою структурою і формами залучення інвестицій, недостатньо активною участю в інноваційних проектах інвесторів із країн ЦСЄ. Проте слід зазначити, що частка країн ЦСЄ в загальному обсязі інвестицій в області Західного регіону України складає 32,4% (122 млн. дол. станом на 1.01.2002р.), що в 5 разів переважає частку цих країн в загальному обсязі інвестицій в Україну загалом. Основними лімітуючими чинниками залучення капіталу із досліджуваної групи країн в економіку Західного регіону є ознаки негативного інвестиційного клімату, нераціональне використання інструментів стимулювання інвестиційних потоків, високі трансакційні витрати.

Автором виявлено причини недовикористання наявного потенціалу міжрегіональної співпраці в межах організаційних форм управління транскордонним співробітництвом (єврорегіонів, СЕЗ, міжнародних транспортних коридорів): їх нечітка стратегія розвитку, недосконалість нормативно-правової бази міжрегіонального та транскордонного співробітництва з українського боку та неузгодженість її з суміжними країнами, брак фінансових ресурсів, пов'язаний зокрема з обмеженістю доступу до коштів програми сприяння транскордонного співробітництва ЄС (PHARE, TACIS, INTERREG), складність координування та контролювання інвестиційних потоків.

Основна увага повинна приділятися перспективам участі областей Західного регіону України у спільних із регіонами країн ЦСЄ субрегіональних інтеграційних структурах (Карпатському єврорегіоні та Єврорегіоні “Буг”), які виконуватимуть роль базових інституцій транскордонного співробітництва, сприятимуть перетворенню спонтанних транскордонних контактів у систему стійких економічних зв'язків, реалізації проектів транснаціонального значення.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ТА МЕХАНІЗМИ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПРИКОРДОННОГО РЕГІОНУ

3.1. Визначення пріоритетів зовнішньоекономічної діяльності прикордонного регіону

Обґрунтування системи цілей, які переслідує прикордонний регіон, включаючись в процеси мезоінтеграції, є необхідним для успішної реалізації проектів міжрегіональної співпраці. Саме з цією метою розглянемо ряд соціально-економічних проблем регіонального рівня, вирішенню яких повинно сприяти залучення регіонів України до міжнародної регіональної співпраці. Подальше вивчення проблем здійснимо в розрізі факторів, що їх обумовлюють. Зазначимо, що і для проблем, і для факторів, що їх спричиняють, властивий взаємозв'язок та інтегральний характер впливу, а це ускладнює визначення причин їх виникнення, а, отже, й формування цілей регіональної зовнішньоекономічної діяльності.

Проблема нераціональної структури господарського комплексу регіону, неконкурентоздатності продукції (робіт, послуг) на зарубіжних ринках безпосередньо пов'язана з місцем промислового комплексу Західного регіону в економіці колишнього СРСР, надмірною інтеграцією промисловості в рамках загальносоюзної господарської системи, високим рівнем концентрації окремих виробництв. Структура промисловості з переважанням машинобудування, харчової, легкої, хімічної, целюлозно-паперової промисловості прогресивна для умов функціонування лише в єдиній загальносоюзній господарській системі. Але виявилась абсолютно невідповідною до умов незалежної держави, ринкових методів господарювання та участі в міжнародному поділі праці. Це стосується, перш за все, значної частки підприємств приладобудування та радіоелектроніки, орієнтованих на військові замовлення.

Важливим фактором також є те, цивільна продукція радіоелектронної галузі, автобусобудування, автокрани, конвеєробудування тощо виявилась неконкурентноспроможною за своїми якісними характеристиками, матеріалоємністю та енергоємністю виробництва на світових товарних ринках. Для харчової, легкої промисловості, внаслідок непродуманої імпортової політики склалась несприятлива кон'юнктура і на внутрішньому ринку. Реально конкурентноспроможними, як вже зазначалось, можна вважати лише деякі види продукції хімічної, деревообробної галузей та виробництва будівельних матеріалів. Однак, з урахуванням зростання частки екологічних витрат в структурі собівартості (хімічна, лісова і целюлозно-паперова продукція, цемент), наближення вартості робочої сили до світових цін, в перспективі конкурентоспроможність вказаних видів продукції можна вважати досить сумнівною. В певній мірі конкурентноспроможною можна вважати продукцію сільськогосподарської галузі регіону, однак наявний технічний рівень переробної бази, відсутність активної політики щодо інвестицій та стимулювання експорту на даний час обмежує використання експортного потенціалу сільського господарства.

Проблема територіально-галузевої нерівномірності розміщення факторів виробництва. Невідповідна вимогам ринку структура господарського комплексу регіону, особливо промисловості, безпосередньо обумовлює територіально-галузеві диспропорції в розміщенні факторів виробництва і основних фондів (в тому числі активної їх частини), земельних угідь (в тому числі ріллі), трудових ресурсів, мінеральних ресурсів, фінансових ресурсів. Станом на кінець 2000 року склалась надмірна концентрація виробництва в обласних центрах Західного регіону України: близько 80% загальної кількості промислових підприємств, дві третини чисельності виробничого персоналу при менш, ніж одній третині населення. В результаті біля чверті трудових ресурсів регіону були втягнуті до маятникової трудової міграції.

Криза промислового виробництва, вивільнення робочої сили значно зменшила обсяги міграційних потоків за рахунок відпливу працездатного населення у сільську місцевість. Частково це пом'якшило гостроту проблеми безробіття серед міського населення. Однак тут не можна прослідкувати позитивного результату, адже, процес скорочення маятникової міграції не супроводжувався створенням відповідних факторів виробництва у сільській місцевості, які могли б поглинути вивільнені в містах трудові ресурси. Особливу увагу тут слід звернути на гірські райони Карпат Львівської, Івано-Франківської та Закарпатської областей, де показники наявності основних фондів та земельних ресурсів, зокрема, є майже в десять разів нижчими за показники наявних трудових ресурсів.

Подальша затримка із здійсненням економіко-організаційних заходів щодо вирівнювання диспропорцій в розміщенні факторів виробництва в умовах загальноекономічної кризи може мати ряд вкрай негативних наслідків, таких як зростання соціальної напруги в працenaдлишкових регіонах, посилення міграції трудових ресурсів за межі України, залучення до торговельно-посередницької діяльності в економічно невиправданих розмірах.

Проблема зниження обсягів виробництва промислових та сільськогосподарських підприємств Західного регіону пов'язана з загальноекономічною кризою, посиленою нераціональною структурою господарського комплексу регіону, інвестиційною кризою, недостатньо продуманою ціновою та зовнішньоекономічною лібералізацією. Зниження обсягів виробництва стосується майже всіх галузей і не може бути припинене традиційними засобами реформ: приватизацією, розвитком ринкової інфраструктури тощо. Ефективнішим слід вважати стимулювання інвестиційної активності у виробничій сфері. Враховуючи нестачу інвестиційних ресурсів і, з іншого боку, відсутність інвестиційного поштовху зі сторони вітчизняних, переважно недержавних джерел інвестицій, необхідно визначити “точки зростання” для створення сприятливого інвестиційного

клімату. Формування загальнодержавної системи прийому капіталів з сукупності галузево-територіальних підсистем із стабільною законодавчою і нормативною базою дозволить покращити негативний імідж української економіки як несприятливої для інвестицій, що склався внаслідок надання непродуманих і надмірних пільг іноземним інвесторам, а потім їх відміни. На нашу думку, шляхом апробації організаційно-економічних стимулів для інвесторів, здійсненої в рамках зональних економічних утворень, може бути сформована раціональна і відповідна як регіональним, так і загальнодержавним потребам система прийому капіталів.

Проблема завантаження виробничих, транспортних та складських потужностей безпосередньо впливає з вищерозглянутої з аналогічними факторами, що обумовлюють її виникнення, та засобами розв'язання. Підкреслимо аспект цієї проблеми, пов'язаний з ефективним використанням транспортно-виробничого комплексу та складських потужностей. Внаслідок транзитного розміщення регіону, надання послуг із переміщення зовнішньоекономічних вантажів, їх перевантаження, зберігання, пакування, сортування тощо можна вважати потенційно конкурентним на світових ринках відповідних послуг. Реалізація цих потенційних можливостей стає реальною через створення особливих умов господарської, в тому числі, інвестиційної діяльності в цих галузях.

Проблема збереження та ефективної переробки сільськогосподарської продукції, виробництво екологічно чистих продуктів харчування є однією з основних для реформування економічних відносин в регіоні та державі в цілому. Реальна конкурентоспроможність та експортоздатність сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки на нових та традиційних зарубіжних ринках знаходиться під загрозою через невідповідність вимогам до якості та екологічної чистоти готової продукції. Забезпечення належної глибини та якості переробки сільськогосподарської сировини вимагає інвестування високотехнологічного капіталу з промислово

розвинених країн. Здійснювані в даний час інвестиції функціонуючого капіталу з країн-сусідів (Польщі, Угорщини, східних земель ФРН, Чехії, Словаччини) не відповідають критерію високотехнологічності, здійснюються в рамках модернізації власного виробничого потенціалу інвесторів та збуту на вигідних умовах застарілого обладнання. З іншого боку, партнери з розвинених країн не зацікавлені в глобальній модернізації виробничого потенціалу сільськогосподарської галузі України, зважаючи на високу конкуренцію на світових ринках продуктів харчування та сільськогосподарської сировини.

Аналіз інвестиційної діяльності в Україні фірм з розвинених країн дозволяє стверджувати, що можливо лише окремі виробництва в сільському господарстві, привабливі для капіталовкладень, якщо розглядати як мету інвестицій розширення експорту продукції за межі України. Однак, сфера капіталовкладень значно розширюється, якщо зарубіжна інвестиція надається з метою збільшення експорту власної продукції сільського господарства держави чи фірми-надавача.

Проблема експорту фінансових ресурсів населення у вільноконвертованій валюті та неконтрольованих дрібногуртових імпорتنних операцій полягає в здійсненні громадянами України, а також громадянами інших країн дрібногуртових комерційних операцій з імпорту та транзиту товарів остаточного споживання. При цьому негативним моментом є те, що імпорт поєднується з відпливом (експортом) фінансових ресурсів у ВКВ. Звичайно, можна говорити про деяку стабілізацію величини потоків населення до сусідніх держав Центральної та Східної Європи після пікових значень комерційно-валютного “туризму” в 1990-1993 роках.

В той же час відбулась певна переорієнтація економічних цілей “комерційного туризму”, який в 1990-1993 роках здійснювався з метою переважно дрібногуртового експорту товарів вітчизняного виробництва та імпорту ВКВ в Україну і, частково, імпорту окремих товарів, які за

асортиментом та якістю були відсутні на вітчизняному ринку. Визначальними факторами при цьому виступали значно нижчий рівень цін в Україні відносно ринків Польщі, Чехословаччини та інших європейських держав; відхилення фіксованого курсу рубля СРСР до долара США від реального тіньового курсу; уникнення від оподаткування дрібногуртових торговельних операцій. В період з 1993 року рівень експорту товарів вітчизняного виробництва значно знизився до незначних розмірів через вирівнювання цін внутрішнього та зовнішнього ринків, а також неконкурентоспроможність товарів остаточного споживання. Головним чином, відбувався експорт капіталів у ВКВ з метою дрібногуртового імпорту товарів остаточного споживання в значних обсягах та широкому асортименті (меблі, аудіо - та відеотехніка, автомобілі, фармакологічна продукція, вироби легкої та харчової промисловості). Причиною поширення таких операцій була можливість уникнення митного декларування, а отже сплати митних платежів, та відсутність контролю якості, недотримання вимог сертифікації імпортованої продукції.

В результаті склалася ситуація частково неконтрольованого вивозу вільних фінансових ресурсів населення і підприємницьких структур за кордон і, з іншого боку, неконтрольованої державою торговельної діяльності з імпорту товарів остаточного споживання. Наслідки такої ситуації для регіональної соціально-економічної системи очевидні: недотримання податкових надходжень, митних зборів тощо; імпорт неякісних, а іноді шкідливих для здоров'я товарів; посилення несумлінної конкуренції для вітчизняних виробників; розширення меж "тіньового" ринку та товарообороту; переорієнтація найбільш активної частини працездатного населення в сферу торговельно-посередницьких операцій і, таким чином, диспропорції в структурі зайнятості трудових ресурсів. Надмірно завантаженими в цих умовах є міжнародні автопереходи, що негативно впливає на якість їх роботи, зумовлює додаткове навантаження на екологічну систему прилеглих населених пунктів.

Суттєвою особливістю вказаних операцій є те, що значна частка імпортованих товарів закуповується в роздрібній мережі внутрішньої торгівлі держав-сусідів з відповідним завищенням ціни за рахунок оптової та роздрібно-торговельної накладки. Так, для польських партнерів вказані операції в більшості випадків носять характер реекспортних операцій (суто виробничі функції обмежуються упакуванням, розфасуванням, розливом концентратів тощо). Проведені розрахунки показують, що розміри експорту коштів у ВКВ є досить значними і становили біля 760 млн.дол.США за рік [105, с.285]. Очевидно, що більш доцільною була б організація гуртових закупівель крупними партіями у безпосередніх виробників з промислово розвинених країн і здійснення дрібногуртового продажу зі складів на території України на умовах консигнаційних операцій.

Особливої уваги вимагають дрібногуртові поставки фармакологічних товарів, продуктів харчування, в тому числі консервованих продуктів, рибопродуктів, кондитерських виробів, іграшок тощо. Як правило, дрібногуртові закупівлі передбачають невисоку якість, недотримання вимог зберігання та транспортування вказаних товарів, аж до фальсифікації торгових марок відомих фірм “тіньовими” виробничими структурами.

Проблема неконтрольованого імпорту тісно пов'язана з організацією контролю за транзитними вантажоперевезеннями. Як показав аналіз обсягів транзитних вантажоперевезень, більшість товарних груп – це високоліквідні підакцизні товари з високим рівнем споживчої вартості і попиту в Україні. Так, найбільша частка транзитних товаропотоків припадає на алкогольні напої (8%), теле-, відеотехніку, електротехнічні пристрої (7,65%), автомобільні шини та інші вироби з пластмаси та гуми (6,05%), механічне обладнання (в т.ч. побутова техніка) (8,9). Тому, запровадження додаткових механізмів державного регулювання (Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення контролю за транзитним переміщенням товарів через територію України” від 5 листопада 1995 року, відповідна постанова Кабінету міністрів)

мало велике значення. Однак, враховуючи недостатню дієвість правоохоронних, митних та податкових органів, більш ефективним засобом слід вважати депозитні платежі транзитних перевізників на вхідних МПП і повернення їх на вихідних пунктах транзитного маршруту. Подібна практика, як показав досвід європейських країн, вимагає формування розвиненої банківської інфраструктури у вхідних та вихідних пунктах пропуску.

Проблема модернізації транспортно-виробничого комплексу, розбудови митної, прикордонної інфраструктури та інтеграції в європейські транспортні мережі. Поряд зі зниженням обсягів виробництва, одним з основних факторів спаду обсягів вантажо- та пасажироперевезень за період 1991-1997 років є зношування матеріальної бази залізничного і, особливо, автомобільного транспорту, технічної бази залізничних сполучень (електричної централізації стрілок, розвитку та будівництва пунктів перевантаження, перестановки колісних пар, продовження колії європейського стандарту тощо) та автошляхової інфраструктури (об'їздів населених пунктів, розв'язок, сервісних підприємств для обслуговування автоперевезень).

Не менш важливим аспектом проблеми є розвиток митної та прикордонної інфраструктури Державного кордону України в Західному регіоні. Створення відповідної світовим стандартам інфраструктури міжнародних пунктів пропуску передбачене Комплексною програмою розбудови Державного кордону України і є однією з передумов інтеграції економіки регіону та держави в цілому в європейські та світові економічні інституції. Капіталовкладення в об'єкти прикордонної та митної інфраструктури є високорентабельними. Затримка з вирішенням проблеми фінансової підтримки і розвитку митної, прикордонної та транспортної інфраструктури, вірогідно, буде посилювати тенденцію до зменшення рівня її ефективності.

Відсутність дійових та невідкладних заходів щодо розбудови транспортної, сервісної та прикордонної митної інфраструктури в перспективі

може призвести до переорієнтації товаропотоків та пасажиропотоків на інші пункти пропуску як на території України, так і поза її межами. Особливо це стосується транзитних автоперевезень з Європи в держави СНД, із країн Західної Європи в країни Східної Європи, Середнього Сходу, Іран, Туреччину тощо.

Міжнародні транспортні транзитні перевезення вимагають розвитку відповідної сервісної інфраструктури: автозаправних станцій, мотелів, станцій технічного обслуговування тощо. Актуальність розбудови транспортної та прикордонно-митної інфраструктури значно зростає при проходженні через Україну та Західний регіон зокрема ряду МТК.

До стримуючих розвиток транспортної та сервісної інфраструктури факторів слід віднести відсутність необхідних фінансових ресурсів. Значна капіталомісткість, тривалі терміни окупності інвестицій в даній сфері не приваблюють потенційних інвесторів з числа вітчизняних та іноземних господарюючих суб'єктів. Отже, необхідні спеціальні заходи організаційного та економічного стимулювання інвестицій, які, на нашу думку, доцільно передбачити в рамках спеціальної комплексної економічної зони чи спеціального інвестиційного режиму на умовах концесії, договору про розподіл продукції тощо.

Наведений вище ряд проблем та факторів, що їх обумовлюють, вказує на необхідність втілення виваженої регіональної економічної політики держави відповідно до особливостей (факторів конкурентоспроможності) окремих регіонів, територій та їх господарських комплексів. З іншого боку, регіоналізація економічної, в тому числі зовнішньоекономічної політики, дозволяє збільшити економічну та політичну самостійність регіонів з метою зростання інтенсивності включення їх в міжрегіональне співробітництво. Перелік, зміст та інтенсивність таких заходів повинні орієнтуватись на досягнення системи цілей, специфічних саме для Західного регіону України.

Обґрунтування системи цілей здійснимо відповідно до комплексу соціально-економічних проблем регіону, що розглядались вище.

Основною метою інтенсивного залучення Західного регіону України до міжрегіонального співробітництва визначимо економічний та соціальний розвиток Західного регіону та держави в цілому. При чому, центральне місце відводиться населенню, саме підвищенню його добробуту підпорядковується весь економічний розвиток.

Досягненню головної мети на регіональному рівні служать цілі першого порядку:

- 1.1. географічна та товарна диверсифікація експорту до економічно безпечних меж;
- 1.2. забезпечення незалежності регіону (держави) від поставок стратегічних ресурсів та товарів критичного імпорту;
- 1.3. ефективне використання та розвиток експортного потенціалу виробництва продукції, виконання робіт, послуг;
- 1.4. призупинення експорту фінансових ресурсів у ВКВ;
- 1.5. забезпечення контрольованості транзитних перевезень, дрібногуртових операцій з імпорту продуктів остаточного споживання, фармакологічних товарів.

Досягнення цілей першого порядку передбачається забезпечити шляхом створення і активізації функціонування вже існуючих С(В)ЕЗ на території регіону, включення регіону в європейські міжрегіональні утворення (єврорегіони) – на даному етапі важливо інтенсивно включитися в роботу Карпатського єврорегіону та Єврорегіону “Буг”, учасниками яких є області Західного регіону, – активізації всіх форм економічної співпраці, тобто слід ефективно використовувати всі існуючі форми міжрегіонального співробітництва. Це повинно сприяти досягненню цілей наступного порядку:

- 2.1. підвищення конкурентоспроможності господарського комплексу регіону, раціоналізації його галузево-регіональної структури;

2.2. формування сучасної системи зовнішньоекономічних зв'язків регіону.

Дані цілі другого рівня конкретизуються в цілях третього рівня, які визначають блоки окремих підпроектів розвитку міжрегіонального співробітництва:

- 3.1. підвищення ефективності використання наявних потужностей, розвиток експортоорієнтованих виробництв продукції та послуг;
- 3.2. організація імпортозамінного виробництва та накопичення ресурсів для продукування номенклатури критичного та стратегічного імпорту;
- 3.3. створення сервісної інфраструктури міжнародних автомобільних та залізничних перевезень, розбудова прикордонної та митної інфраструктури;
- 3.4. підвищення ефективності та модернізація транспортно-складського комплексу.

Окремою групою слід виділити цілі, що мають соціальний характер:

- 4.1. забезпечення товарно-грошової збалансованості внутрішньорегіонального ринку товарів остаточного споживання та послуг;
- 4.2. створення додаткових робочих місць;
- 4.3. розвиток комунального господарства регіону.

Однак, обов'язковим є корегування всієї вищенаведеної системи пріоритетів із цілями загальнодержавного рівня. Адже, регіональна політика держави, в тому числі й зовнішньоекономічна, обов'язково повинна враховувати загальнодержавні інтереси та пріоритети, а тому цілями найвищого рівня визначимо наступні:

- зростання добробуту населення;
- забезпечення економічного суверенітету держави;

- стабілізація інвестиційної кризи та підвищення рівня ділової, в тому числі інвестиційної, активності;
- раціоналізація платіжного балансу України;
- забезпечення економічної безпеки України;
- інтеграція України в Європейські економічні інституції.

Вважаємо, що саме з врахуванням цілей всіх порядків для Західного регіону України повинна бути розроблена своя власна модель активізації участі у міжрегіональному співробітництві, яка б ґрунтувалась на його пріоритетах та особливостях, на експортному потенціалі в міжрегіональному співробітництві.

Необхідно в нерозривному зв'язку із вибраними цілями розвивати та поглиблювати територіальний поділ праці, добиватись комплексного використання ресурсного потенціалу територій, розвивати сучасну інфраструктуру та місцеві ринки капіталу, робочої сили, цінних паперів, нових технологій. Увесь сенс справді наукової та ефективної соціально-економічної політики якраз у тому й полягає, щоб органічно пов'язати між собою загальнонаціональну модель міжрегіонального розвитку та територіальні моделі відтворювальних процесів, притаманних тій чи іншій території і вже починати науково обґрунтовано пов'язувати українські регіони з загальноєвропейською моделлю регіонального співробітництва.

Входження українських регіонів в “Європу регіонів” має реалізовуватись на рівні ефективних організаційних, технічних та управлінських рішень. Саме тому без розробки системи цілей та пріоритетів, відповідних програм розвитку, пошуку оптимальних рішень та налагодження ефективного економічного механізму ніяк не обійтись. Власне, всі перелічені моменти разом і створюють підґрунтя для реалізації проектів міжнародного регіонального співробітництва в рамках “Європи регіонів”.

3.2. Основні напрямки вдосконалення системи регулювання міжрегіонального співробітництва

Для досягнення поставлених цілей по ефективному залученню прикордонного регіону до міжрегіонального співробітництва та одержання ефектів його функціонування потрібен цілеспрямований вплив на розвиток взаємодії прикордонних регіонів.

Основним принциповим моментом вдосконалення міжрегіонального співробітництва Західного регіону України із країнами Центральної та Східної Європи є його трансформація від економічних відносин із домінуванням зовнішньої торгівлі як найпростішої форми зовнішньоекономічних зв'язків, що має місце на сучасному етапі, до інвестиційно-виробничого співробітництва, що найбільше відповідає ідеї стратегічного партнерства. І саме в цьому напрямку повинен бути вдосконалений організаційно-економічний механізм регулювання міжрегіонального співробітництва.

Принципову схему регулювання регіонального співробітництва можна зобразити як вплив ринкового саморегулювання та державного регулювання на суб'єкти міжрегіонального співробітництва (рис.3.1). Отже, система регулювання міжрегіонального співробітництва передбачає ринкове саморегулювання та державне регулювання.

Ринкова саморегуляція здійснюється через ринкові відносини. В даний час умови такої саморегуляції ще далеко не сформовані. Для їх створення необхідне повноцінне функціонування всіх ринкових інструментів. В ринкових умовах поступово формуються також об'єднання підприємств (концерни, корпорації, асоціації), яким підприємства передають деякі свої функції. В залежності від того, які функції передані цим структурам, знаходиться і їх вплив на процеси міжрегіонального співробітництва.

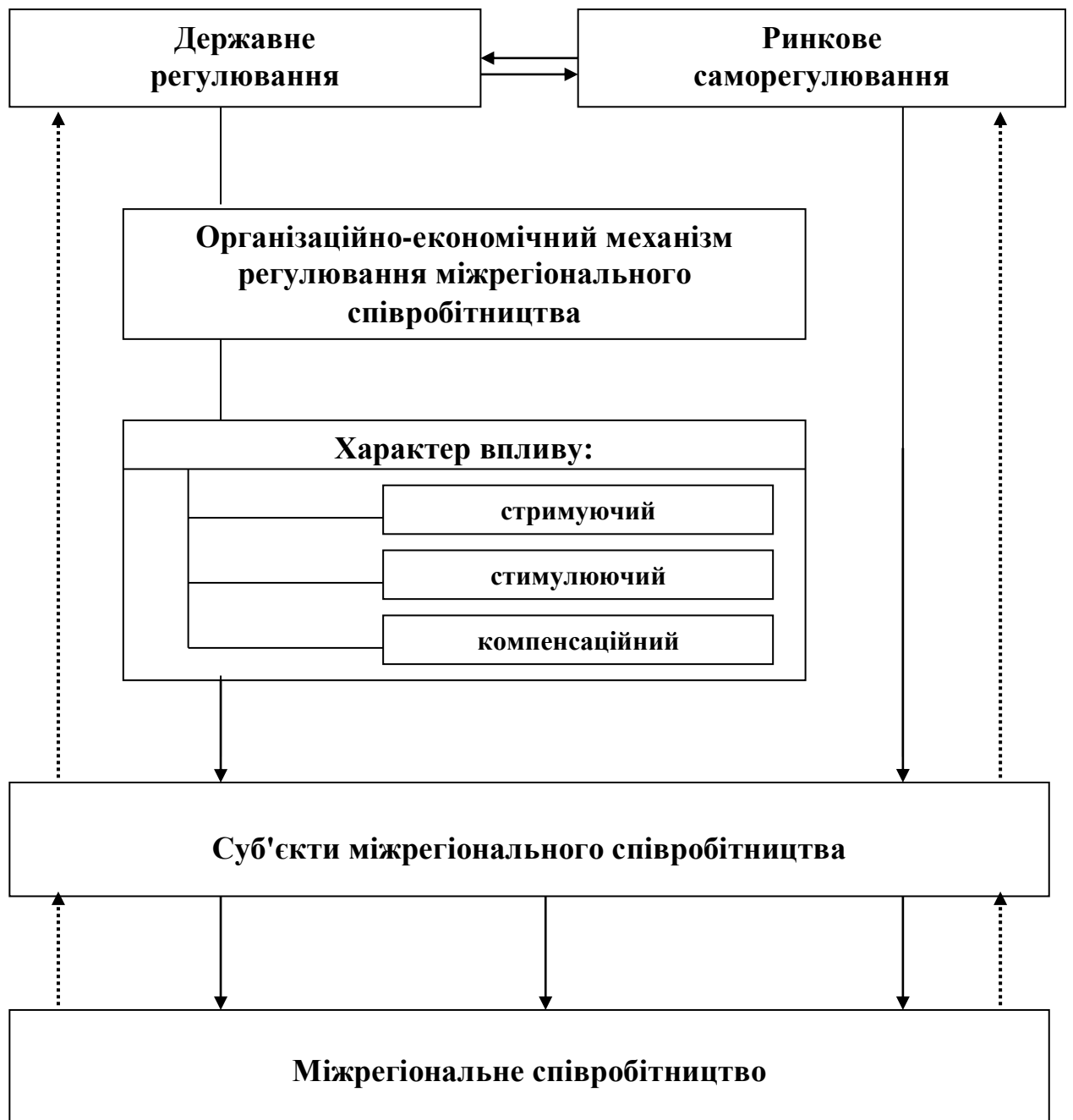

Рис. 3.1. Принципова схема регулювання міжрегіонального співробітництва

Необхідність втручання держави в економіку зумовлена створенням умов для ефективного функціонування самого ринкового механізму, усуненням негативних наслідків ринкових процесів, захистом національних інтересів на

світовому ринку, вирішенням проблем, які ринковий механізм вирішити не може або вирішує їх погано [30, с.23].

Разом з тим повинні здійснюватись зв'язки між ринковим саморегулюванням і державним регулюванням. Ці зв'язки формуються між державними органами управління і ринковими структурами – біржами, банками, концернами, корпораціями тощо. Результат даних зв'язків, хоча й опосередковано, відбивається на розвитку міжрегіонального співробітництва.

Причинами, що обумовлюють державне регулювання процесів міжрегіонального співробітництва в Україні є:

- інтенсифікація міжрегіональних економічних зв'язків та необхідність включення в європейські інтеграційні процеси;
- потреба використання геополітичного фактора, переваг міжнародного поділу праці, експортного потенціалу Західного регіону України та можливостей ринку країн Центральної та Східної Європи;
- прискорення ринкового реформування країни та підвищення ефективності національної економіки та регіональної зокрема.

Під механізмом державного регулювання міжрегіонального співробітництва розуміємо сукупність правових, організаційно-управлінських та фінансово-економічних форм, методів, прийомів, інструментів і важелів впливу на суб'єкти економічної системи регіону з метою якнайширшого їх залучення до міжрегіонального співробітництва та реалізації ними потенціалу міжрегіонального співробітництва для забезпечення системи цілей та завдань.

На сьогоднішній день особливо необхідна чітка координація різних державних і регіональних органів управління стосовно регулювання міжрегіонального співробітництва на базі конкретно визначених цілей та завдань. Завданнями, на досягнення яких повинен бути спрямований механізм регулювання міжрегіонального співробітництва визначимо:

- створення сприятливих економічних та організаційно-правових умов для суб'єктів господарської системи регіону у здійсненні всіх видів міжрегіональних економічних зв'язків;
- забезпечення раціонального входження економіки західного регіону та України в цілому у міжнародний поділ праці (пошук власного місця у світогосподарській структурі);
- реалізація конкурентних переваг Західного регіону України;
- підвищення конкурентноздатності економіки на основі структурної перебудови та модернізації виробництва;
- розвиток орієнтованого на експорт сектору економіки, розширення експортного потенціалу регіону Західного України.

Організаційний механізм регулювання міжрегіонального співробітництва формується на різних рівнях управління та потребує узгодження економічних інтересів державних та регіональних органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування. Первинною ланкою управління міжрегіонального співробітництва є незалежні або підпорядковані підприємства і організації, інші юридичні та фізичні особи, які представляють різні галузі регіональної господарської системи і безпосередньо здійснюють міжрегіональні зв'язки. Слід зазначити, що незалежно від форми власності, підпорядкування всім суб'єктам повинні бути надані рівні умови участі у процесах міжрегіонального співробітництва.

Реалізацію цих зв'язків мають забезпечувати так звані функціональні підрозділи зовнішньоекономічної системи регіону: органи митного, правового, екологічного контролю, фінансово-банківської інфраструктури, інформаційного забезпечення тощо. Загальна координація функціонального процесу міжрегіонального співробітництва забезпечується на регіональному рівні через відповідні відділи регіональних органів управління. Концептуальне спрямування міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону відбувається на національному рівні (рис.3.2).

Як бачимо, система регулювання міжрегіонального співробітництва є замкненою, тобто необхідною є наявність зворотного координаційного впливу.

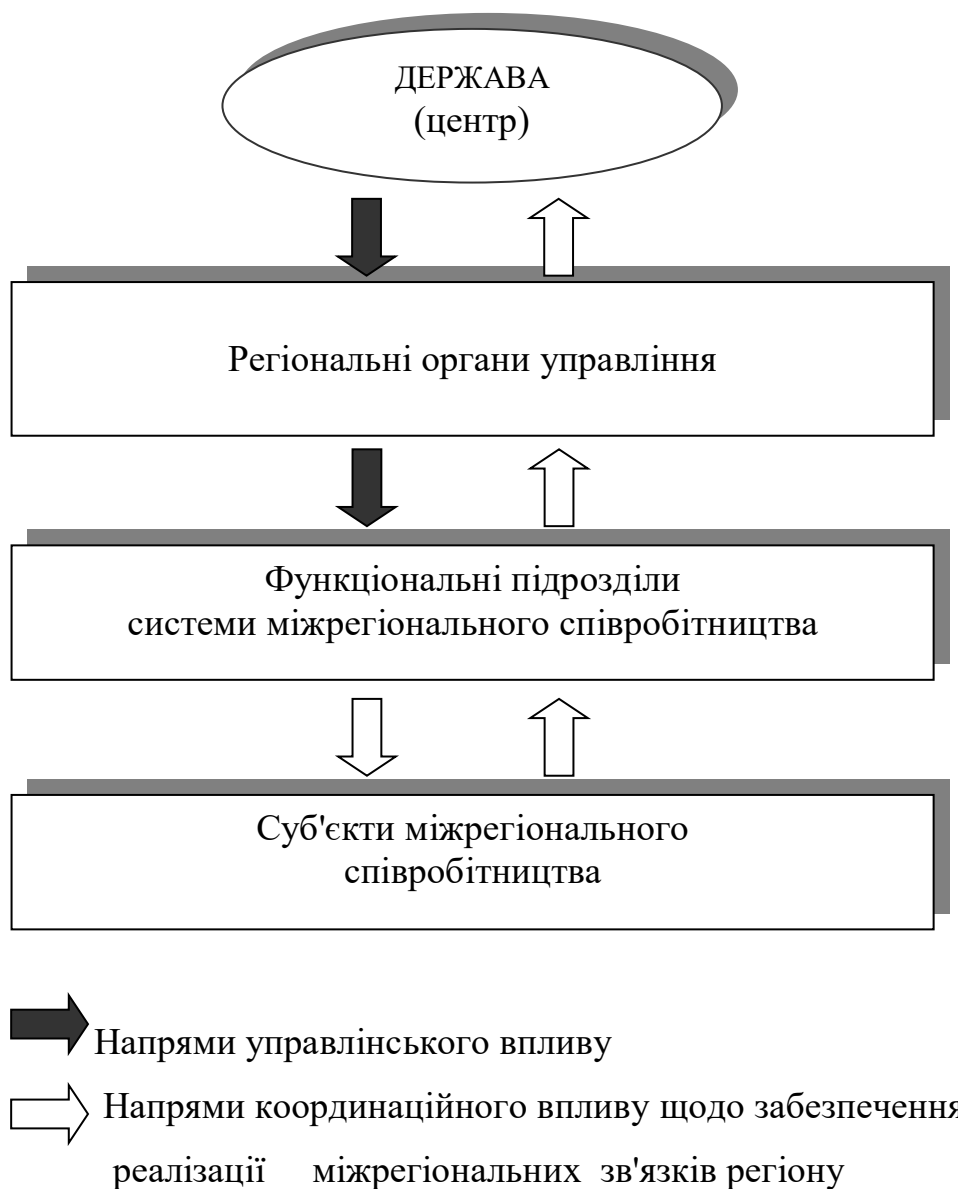

Рис. 3.2. Напрями управлінського та координаційного впливу в організаційному механізмі міжрегіонального співробітництва

Причому, зворотній вплив має місце не лише на державне регулювання, а й на ринкову саморегуляцію. Це виявляється у таких елементах

функціонування ринку як посилення конкуренції, зміна попиту та пропозиції на ринку регіону, ціноутворення тощо. Тому, на новому витку розвитку міжрегіонального співробітництва його суб'єкти починають функціонувати в ринковому середовищі із дещо зміненими параметрами.

Погодження інтересів всіх рівнів повинно передбачати використання існуючих економічних, правових і організаційних важелів, що обумовлює необхідність виділення відповідних блоків у структурі організаційного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва: правове забезпечення, організація, регулювання, облік та контроль, планування та прогнозування [146, с.6].

Правове регулювання міжрегіонального співробітництва тісно пов'язане з регулюванням зовнішньоекономічних та інвестиційних відносин за участю іноземного суб'єкту. Однак, в жодному з даних законів не має категорійного апарату щодо міжрегіонального та транскордонного співробітництва, не визначені особливості діяльності регіонів на зовнішньому ринку. Тому, виходячи з аналізу існуючого законодавства для регулювання питань міжрегіонального співробітництва, його правові засади повинні розвиватись в таких напрямках: по-перше, вдосконалення взагалі законодавства про зовнішньоекономічну діяльність та іноземне інвестування; по-друге, врахування в законодавстві особливостей міжрегіонального співробітництва.

Доцільно ввести в діюче законодавство термінологію, яка відображає особливості правового статусу прикордонних областей в сфері міжрегіонального співробітництва. В цьому контексті одним з основних питань є визначення правового положення суб'єктів міжрегіонального співробітництва. Згідно нині діючого Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» регулювання цієї діяльності здійснюють органи державного регулювання та органи місцевого управління [54]. Компетенція останніх в сфері зовнішньоекономічної діяльності носить декларативний характер. Відповідно, щоб забезпечити функції координатора

міжрегіонального співробітництва за місцевими органами управління, необхідно законодавчим шляхом чітко закріпити повноваження останніх в цій сфері. Владний перерозподіл між центром та адміністративними територіями на користь останніх дасть можливість оперативно регулювати на потреби та проблемні місця міжрегіонального співробітництва, а це, в свою чергу, дозволить прикордонному регіону стати реальним суб'єктом міжрегіонального співробітництва та процесів мезоінтеграції. Саме такий перерозподіл влади стане основою реалізації концепції “інтеграції держави через інтеграцію регіонів”. При цьому інтереси держави реалізовуватимуться опосередковано – через реалізацію інтересів регіону.

Удосконалення структури управління повинно відбуватись в напрямку створення розвинутої та функціонально виправданої структури управління. Необхідно передбачити в структурі центральних органів виконавчої влади самостійні підрозділи, які б вели питання міжрегіонального та транскордонного співробітництва, а саме: відслідковували існуючі міжнародні конвенції і вирішували питання приєднання до них України; вели методичну роботу щодо міжнародної діяльності областей та займались координацією кадрової політики в цій сфері; вели роботу з питань організації управління розвитком прикордонної співпраці на місцях тощо [103, с.546-550].

В даний час з метою координації зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності створено багато міжвідомчих комітетів та комісій, що не передбачені діючим законодавством, зокрема, Міжвідомча комісія з питань регулювання імпорту, Агентство по співробітництву та інвестиціях, Агентство з питань розвитку та європейської інтеграції та інші. Однак, всі вони займаються проблемами міжрегіонального співробітництва лише опосередковано – в межах питань своєї компетенції.

В цьому контексті доцільно розглянути питання про можливість створення подібного органу для координації міжрегіонального співробітництва та транскордонної співпраці зокрема. Однак, пропонуємо таку

організацію створити як напівдержавну структуру, яка б діяла на акціонерних засадах. Тобто, вона повинна бути створена на основі рішення Уряду, діяти в рамках визначених державними органами управління, мати доступ до джерел фінансування, закріплених цільовим порядком в державному бюджеті на регулювання міжрегіонального та зовнішньоекономічного співробітництва. Разом з тим, до її складу доцільно включити членів правління створених за участю прикордонних регіонів України єврорегіонів, представників найбільших суб'єктів міжрегіонального співробітництва, представників торгово-промислових палат прикордонних регіонів, органів митного, правового контролю. Поряд із використанням бюджетних коштів така організація повинна діяти за рахунок певних відрахувань самих суб'єктів міжрегіонального співробітництва, плати за надання певних видів послуг (юридичних, інформаційних тощо) зацікавленим суб'єктам господарської діяльності.

Вважаємо також за доцільне також створення відділу координування міжрегіонального співробітництва в Міністерстві економіки та з питань європейської інтеграції

У регулюванні міжрегіонального співробітництва важливе значення має такий напрям вдосконалення організаційного механізму, як покращення обліку та контролю за виконанням поставлених завдань. Одночасно вдосконалення даного напрямку повинно відбуватись із спрощенням даних процедур і приведенням до максимальної прозорості. Дане питання тісно пов'язане із розробкою і впровадженням системи моніторингу міжрегіонального співробітництва. Така система повинна забезпечувати отримання необхідної об'єктивної інформації щодо функціонування міжрегіонального співробітництва в заданому об'ємі та у визначені строки. Для ефективного виконання функції державного регулювання обліку та контролю необхідно створити нові інформаційні системи та комітети контролю.

Важливим у реалізації механізму регулювання міжрегіонального співробітництва є підвищення ролі стратегічного планування та прогнозування. Необхідність такого кроку диктується економічною доцільністю, оскільки значно дешевше попередити негативні тенденції і явища, які можуть виникнути в процесі міжрегіонального співробітництва, своєчасно передбачивши їх шляхом проведення відповідних досліджень і розробки прогнозу, ніж витратити кошти на ліквідацію їх наслідків, особливо коли вказані негативні процеси набувають незворотного характеру. На нашу думку, для прийняття стратегічних рішень доцільно використовувати методику SWOT-аналізу. Використання даної методики дозволить не лише оцінити існуючі тенденції розвитку міжрегіонального співробітництва, а й скласти підґрунтя науково обґрунтованого планування. Щодо міжрегіонального співробітництва, складові SWOT-аналізу дозволяють виявити слабкі та сильні сторони потенціалу міжрегіонального співробітництва Західного регіону України, і на цій основі визначити потенційні загрози та полюси росту.

Вважаємо за доцільне наголосити на таких напрямках вдосконалення організаційного механізму, як розвиток прикордонної інфраструктури Західного регіону та підвищення значення інституцій ринкової інфраструктури (комерційних банків, аудиторських, консалтингових, маркетингових компаній). В цьому контексті необхідним є створення спільного банку, співзасновниками якого виступили б юридичні та фізичні особи країн-членів міжрегіонального співробітництва. Цей банк повинен займатись розрахунками між підприємствами та організаціями, що співпрацюють в рамках міжрегіонального, транскордонного співробітництва.

Державне регулювання міжрегіонального співробітництва передбачає поряд з організаційним створення економічного механізму для ефективного розвитку відносин, здійснення діяльності у сфері міжрегіонального співробітництва. Управління економічного механізму державного

регулювання здійснюється на основі важелів. За напрямом дії вони поділяються на стимули (пільги, фінансове заохочення) і санкції. Важелі не діють самі по собі, вони приводять в рух відповідні фінансові інструменти (податки, відрахування, внески), склад яких постійно змінюється [146, с.5-6].

Механізм регулювання міжрегіонального співробітництва повинен поєднувати методи нормативного, прямого і непрямого регулювання. Як зазначалось вище, нормативний вплив здійснюється через систему законів, постанов Верховної Ради України, указів та розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України тощо.

До методів прямого регулювання міжрегіонального співробітництва належать такі регулятори: надання субсидій, дотацій; надання пільгових кредитів; тарифне регулювання; антидемпінгові заходи; ліцензування, квотування, контингентування; встановлення фіксованих цін, валютних курсів; “добровільні” обмеження; адміністративні та технічні обмеження тощо.

Опосередкований вплив повинен здійснюватись через важелі грошово-кредитної, податкової, зовнішньоекономічної, валютної політики.

Економічний механізм регулювання міжрегіонального співробітництва реалізується через економічні та адміністративні важелі (рис.3.3.). Дія економічних важелів повинна реалізовуватись через тарифне регулювання, валютне регулювання та заохочення суб'єктів міжрегіонального співробітництва до експортної діяльності.

Оскільки ефективне використання експортного потенціалу Західного регіону Україна визначено однією з головних цілей включення даного регіону в міжрегіональне співробітництво, чи не найбільшої уваги в механізмі державного регулювання міжрегіонального співробітництва слід приділити методам та інструментам, дія яких сприяла б заохоченню експорту.

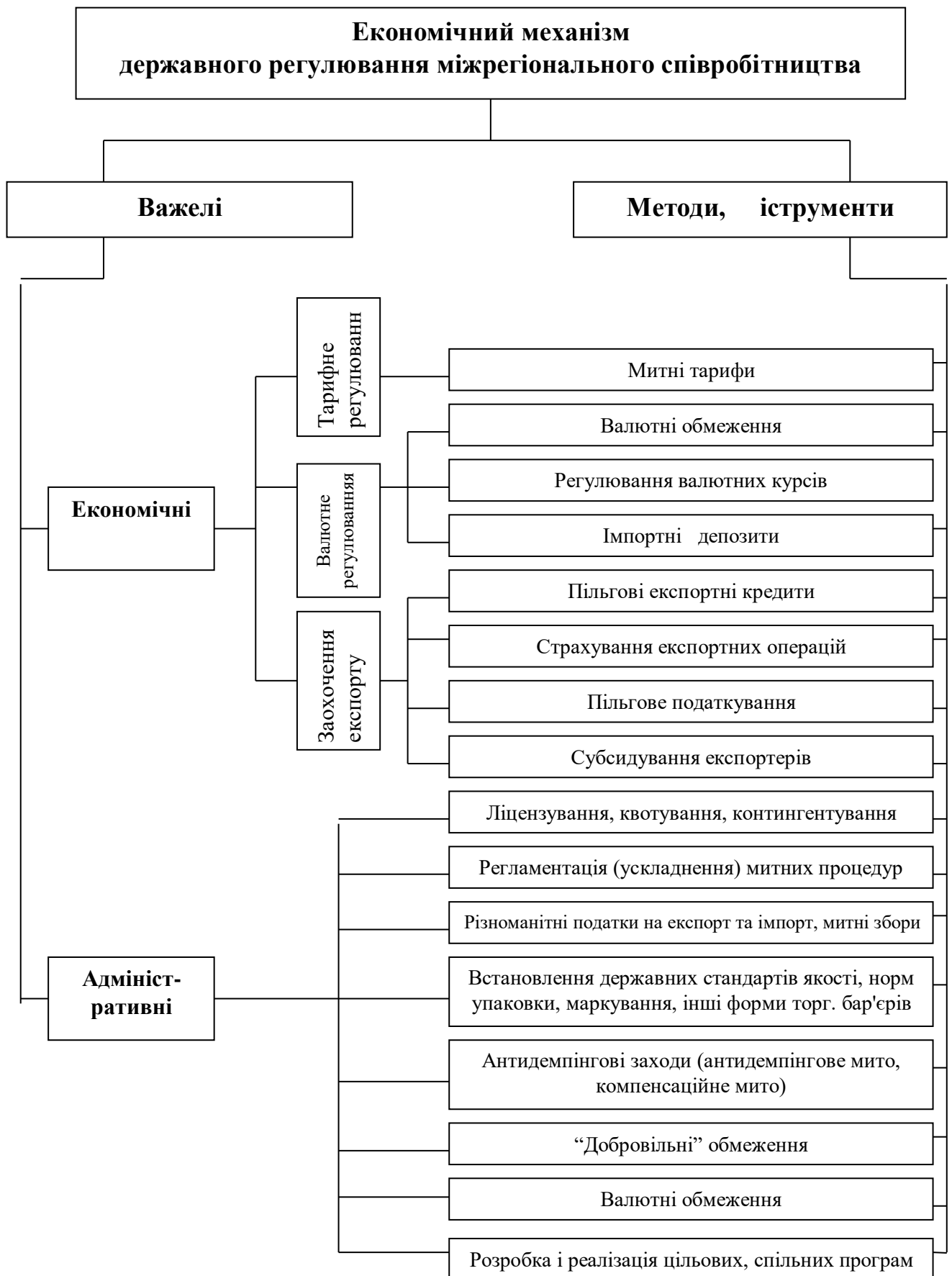

Рис. 3.3. Важелі, методи та інструменти економічного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва

Стимулювати суб'єктів міжрегіонального співробітництва до експортної діяльності слід економічними методами (надання пільгових експортних кредитів, страхування експортних операцій) та фінансовими (застосування пільгових ставок оподаткування, надання субсидій експортерам). Окрім цього, держава повинна заохочувати експортерів через заходи демпінгової політики, прогнозування (виявлення перспективних ринків), інформаційне, консультаційне обслуговування, організацію виставок, ярмарків, підготовку кадрів, засоби морального заохочення (наприклад, дипломатична підтримка).

Адміністративними регуляторами вважаються ті, що базуються на використанні сили державної влади. Вони використовуються, коли економічні інструменти виявляються мало ефективними. Слід зазначити, що на практиці адміністративні засоби використовуються в значно ширших масштабах, ніж це дозволяють правила ГАТТ/ВТО. Механізм регулювання міжрегіонального співробітництва використовує наступні адміністративні заходи:

- ліцензування, квотування, контингентування;
- регламентація (ускладнення) митних процедур;
- встановлення системи різноманітних податків на експорт та імпорт, митні збори;
- технічні інструменти (встановлення державних стандартів якості, норм упаковки, маркування, інших форм торговельних бар'єрів);
- антидемпінгові заходи (антидемпінгове мито, компенсаційне мито);
- “добровільні” обмеження встановлюються через домовленості чи угоди між сторонами міжрегіонального співробітництва;
- валютні обмеження;
- розробка і реалізація цільових програм;
- розробка і реалізація спільних програм.

Додамо, що на сьогоднішній день економічні важелі повинні стати домінуючими. Однак в ряді сфер застосування адміністративних заходів є

необхідним. Вважаємо, що адміністративними регуляторами в міжрегіональному співробітництві повинні регулюватись такі сфери:

- прямий контроль держави за монопольними ринками;
- ліцензування експорту ;
- експорт та імпорт капіталу;
- експорт робочої сили;
- розбудова МТК на території України;
- реалізація державної зовнішньоекономічної стратегії.

Вдосконалення механізму регулювання міжрегіонального співробітництва повинно відбуватись через підвищення ефективності реалізації функцій, які покладені на нього. Основними функціями економічного механізму визначимо:

- фінансове забезпечення розвитку міжрегіонального співробітництва;
- заохочення суб'єктів господарської системи регіону до участі у організаційних та економічних формах міжрегіонального співробітництва.

Основними принципами фінансування міжрегіонального співробітництва повинні вважатись:

- концентрація (концентрація фондів з метою їх найефективнішого використання);
- адиціоналізм (додаткове фінансування за рахунок місцевих джерел);
- компліментарність (взаємодоповнення).

Ефективність системи фінансового забезпечення функціонування економічного механізму визначається результативністю дії окремих її складових: джерел формування фінансових ресурсів, акумуляцію коштів та розподіл фінансових ресурсів. Схема фінансового забезпечення приведена на рис. 3.4.

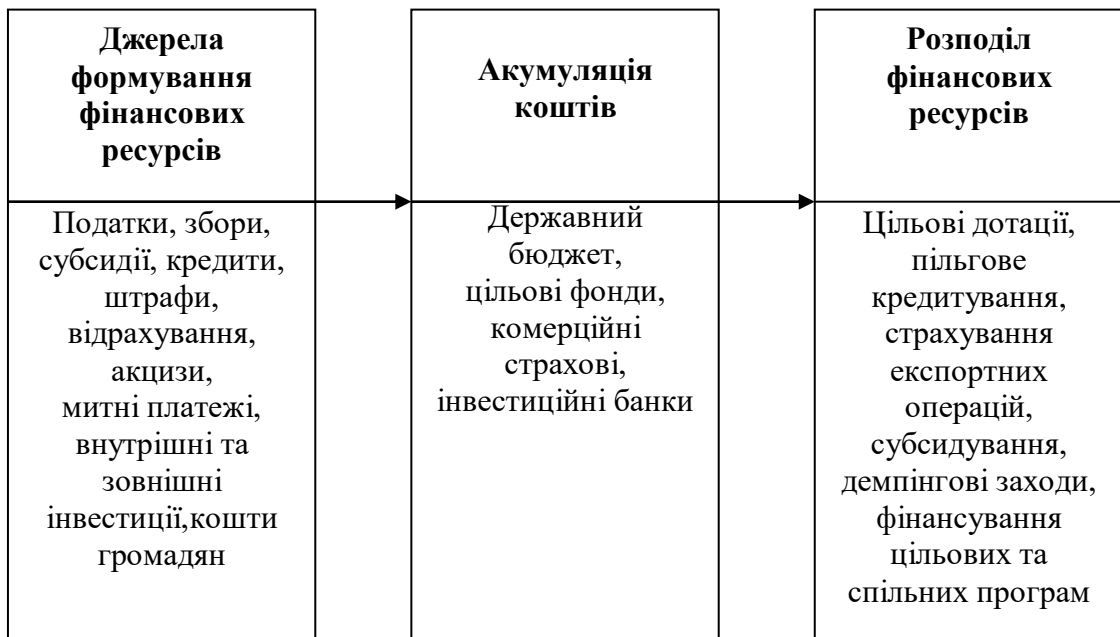

Рис.3.4. Фінансове забезпечення механізму державного регулювання міжрегіонального співробітництва

Особливу увагу слід приділити розширенню ресурсного забезпечення фінансування міжрегіонального співробітництва, адже, державні і регіональні можливості фінансування на сьогоднішній день є вкрай обмеженими. З іншого боку, вирішення даного питання ускладнюється специфічним характером міжрегіонального співробітництва. Це проявляється в необхідності досягнення не лише безпосередніх (прямих) економічних результатів, а й соціальних, екологічних, політичних. Останні теж мають позитивні економічні наслідки, але їх прояв має опосередкований характер. Часто досить складно визначити економічні результати реалізації програм чи проектів такої орієнтації, тим більше, що в поєднанні з іншими ефектами вони забезпечують синергічний ефект. По цій причині залучення приватного капіталу до такого типу проектів, програм не має мотиваційної основи.

Вирішення проблеми фінансування міжрегіонального співробітництва, на нашу думку, повинно відбуватись через використання наступних можливостей.

1. Емісія цінних паперів з державною гарантією під конкретні проекти та програми для широкого залучення коштів підприємців та населення. Інвестиційний потенціал приватного сектору економіки і фізичних осіб є досить значним – за різними оцінками, на руках населення України знаходиться близько 8-11 млрд.дол.США [117, с.554-557]. Головним недоліком цього напряму акумуляції фінансових ресурсів є недовіра до держави, яка неодноразово порушувала фінансові зобов'язання щодо власних громадян. Тому, необхідним буде страхування вкладів можливо за участю третьої сторони – іноземного посередника з хорошою репутацією.

2. Акумуляція частини податкових відрахувань суб'єктів господарювання, які здійснюють господарську діяльність в рамках міжрегіонального співробітництва. Участь окремих підприємств та організацій в цільових програмах міжрегіонального співробітництва та спільних програмах повинна бути визначена на основі конкурсного відбору, проведення тендерів. Для підприємств-переможців при цьому встановлюється пільговий режим оподаткування. При чому, структура податкових відрахувань повинна передбачати цільові платежі в фонди фінансування проектів та програм соціальної, екологічної орієнтації тощо.

3. Залучення іноземного капіталу, особливо в межах спеціальних (вільних) економічних зон. Іноземних інвесторів, які працюють в прикордонному регіоні чи є суб'єктами міжрегіонального співробітництва, можна зобов'язати вкладати частину коштів в неприбуткові проекти в обмін на можливість безкоштовного (чи за меншу плату) використання в майбутньому результатів інвестування (наприклад, об'єктів інфраструктури, які будуть введені в дію) чи інші пільги.

4. Залучення коштів міжнародних фінансових організацій та фінансування програми ЄС ТАСІС, що здійснює підтримку транскордонного співробітництва із країнами Центральної та Східної Європи.

5. Амністія тіньового капіталу. Даний напрям залучення фінансових ресурсів повинен передбачати фінансування програм чи проектів міжрегіонального співробітництва в обмін на легалізацію тіньового капіталу підприємницьких структур. Звичайно, цей шлях потребує вирішення багатьох правових, економічних та економічних питань, проте, зважаючи на масштаби тіньової економіки в Україні, ігнорувати його не можна.

6. Застосування лізингу. Створення лізингових компаній доцільне на акціонерній основі за участю державних органів управління. В умовах не вигідності довготермінового кредитування проектів чи програм необхідно запровадити зменшення норми обов'язкових резервів комерційних банків в Національному Банку України пропорційно до суми ресурсів використаних на закупівлю об'єктів лізингу.

До сказаного слід додати, що важливим напрямком вдосконалення механізму фінансового забезпечення міжрегіонального співробітництва є перехід від державного фінансування до кредитування проектів та програм міжрегіонального співробітництва. Тобто, повинна передбачатись повна фінансова відповідальність за результати своєї діяльності, оскільки при кредитуванні надані фінансові ресурси підлягають обов'язковому поверненню.

Фінансуватись повинні лише деякі (соціальні, екологічні тощо) програми міжрегіонального співробітництва, які відносяться до державних цільових програм. Тобто, фінансування повинно ґрунтуватись обов'язково на принципі адресності.

Наступним напрямком вдосконалення економічного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва є активізація економічного та фінансового стимулювання. Дане питання тісно пов'язане із питанням розподілу фінансових ресурсів.

Економічне стимулювання повинно відбуватись через:

- пільгове оподаткування;

- митні пільги.

Тобто має місце заохочення через зменшення кінцевої ціни товару. Податкові пільги у вигляді відстрочки, зниження, часткового або повного звільнення від податків повинні спрямовуватись на підприємства, які працюють в напрямках визначених пріоритетними в міжрегіональному співробітництві: розвиток експортного виробництва; виробництво імпортозамінних товарів; розвиток прикордонної інфраструктури; технологічне оновлення підприємств; розширення використання еколого-захисних та безвідходних технологій.

Митні пільги слід використовувати при стимулюванні експорту готових виробів. Таке стимулювання може відбуватись двома шляхами: повернення мита, що сплачено за ввіз товарів і комплектуючих виробів, використаних у виробництві експортних товарів, або через безмитний ввіз таких товарів і комплектуючих.

Важлива роль в активізації стимулювання належить фінансовим методам, метою яких є забезпечення в достатньому обсязі фінансових ресурсів суб'єктів міжрегіонального співробітництва. До фінансових методів належать:

- надання пільгових кредитів;
- субсидування.

Проблема кредитування на сьогоднішній день стоїть дуже гостро, тому серед основних напрямків вдосконалення кредитної політики слід назвати наступні: надання цільових кредитів, які спрямовані на забезпечення розвитку пріоритетних підприємств та сфер міжрегіонального співробітництва; встановлення таких кредитних ставок, що дозволить більш повно використовувати ці кошти для ефективного функціонування підприємств, які є учасниками міжрегіональних економічних зв'язків; введення з боку держави контролю за дотриманням комерційними банками кредитної, платіжної і розрахункової дисципліни. Окрім пільгового кредитування, державна фінансова підтримка повинна передбачати і субсидування.

Оскільки, пріоритетом зовнішньоекономічної політики держави, а отже і міжрегіонального співробітництва, визначено формування експортоорієнтованої стратегії, що, в свою чергу, передбачає ефективне використання експортного потенціалу держави та регіону, заохочувальні заходи економічного механізму мають насамперед спрямовуватись на стимулювання експортної діяльності суб'єктів міжрегіонального співробітництва. Окрім окреслених вище стимуляторів економічного та фінансового характеру, на нашу думку, суттєво вплинути на ефективне використання експортного потенціалу Західного регіону України можуть такі заходи:

- демпінгова політика;
- прогнозування (виявлення перспективних ринків та товарів в сусідніх країнах Центральної та Східної Європи);
- інформаційне, консультаційне обслуговування;
- організація виставок, ярмарків тощо;
- підготовка кадрів;
- дипломатична підтримка.

Також, вважаємо за доцільне стимулювання експорту капіталу в регіони країн Центральної та Східної Європи. Актуальність даного питання загострилась зараз – напередодні входження ряду означених країн в ЄС. Саме, наявність українських чи спільних (за участю українського капіталу) підприємств в країнах Центральної та Східної Європи, а в найближчому майбутньому – в країнах-членах ЄС, дасть можливість Україні не залишиться осторонь загальноєвропейських економічних процесів. Адже, Україна буде відокремлена тарифними та нетарифними бар'єрами встановленими в ЄС.

Однак, стимулювати потрібно не будь-який експорт капіталу здійснюваний в рамках міжрегіонального співробітництва, а лише експорт реально направлений на створення об'єктів виробництва, торгівлі, сервісу

тощо. Разом з тим, контролю та гальмування вимагає витік капіталу на невиробничі цілі.

Всі вищенаведені пропозиції щодо напрямків вдосконалення механізму регулювання міжрегіонального співробітництва як організаційного, так і економічного спрямовані на збільшення результативності у досягненні цілей та завдань, які покладаються на цей механізм, а саме:

- формування стабільного правового середовища функціонування суб'єктів міжрегіонального співробітництва;
- створення розвинутої та функціонально виправданої структури управління міжрегіональним співробітництвом;
- обґрунтованість у прийнятті управлінських рішень;
- забезпечення достатньої фінансової бази механізму;
- підвищенні економічної зацікавленості прикордонних регіонів у залученні до процесів міжрегіонального та транскордонного співробітництва;
- ефективне використання експортного потенціалу регіону.

Отже, формування механізму регулювання міжрегіонального співробітництва як інтегральної категорії повинно здійснюється на засадах системного підходу, який дозволяє забезпечити взаємоузгодженість дій та цілей даного механізму із цілями розвитку регіону та держави в цілому, а також із завданнями зовнішньоекономічної політики держави.

3.3. Шляхи формування раціональної моделі міжрегіональної співпраці Західного регіону України

Пріоритети міжрегіонального інвестиційно-виробничого співробітництва Західного регіону України із суміжними регіонами країн Центральної та Східної Європи детерміновані насамперед процесами розширення ЄС і вступу до нього деяких з цих країн. А основним завданням імплементації інвестиційно-виробничих міжрегіональних зв'язків на транскордонному рівні є попередження негативних наслідків розширення ЄС на Схід, вирішенню якого сприятиме перетворення прикордонних територій у зону найбільш активної взаємодії України та ЄС (а також усіх пострадянських країн та ЄС), що узгоджується із спільною стратегією ЄС щодо України в питаннях підтримки її співробітництва з сусідами.

Гарантом оптимізації процесів міжрегіонального співробітництва є системне, цілісне бачення ситуації в цілому, що забезпечує запропонована нами модель залучення Західного регіону України до мезорегіональної інтеграції (рис.3.5).

В основу моделі закладено підхід до міжрегіонального співробітництва, як до етапу, що передує розвитку мезорегіональної інтеграції.

Визначальна роль в даній моделі відводиться організаційно-економічному механізму регулювання міжрегіонального співробітництва, який методами правового регулювання, адміністративного регулювання, фінансового забезпечення та економічного і фінансового стимулювання сприяє залученню Західного регіону України до процесів мезорегіональної інтеграції. Залучення регіону реалізується суб'єктами його господарської системи через міжрегіональні економічні зв'язки, що можуть здійснюватись в різних організаційних формах. Окрім цього, механізм визначає організаційно-економічні та політико-правові умови, в яких ведуть міжрегіональне

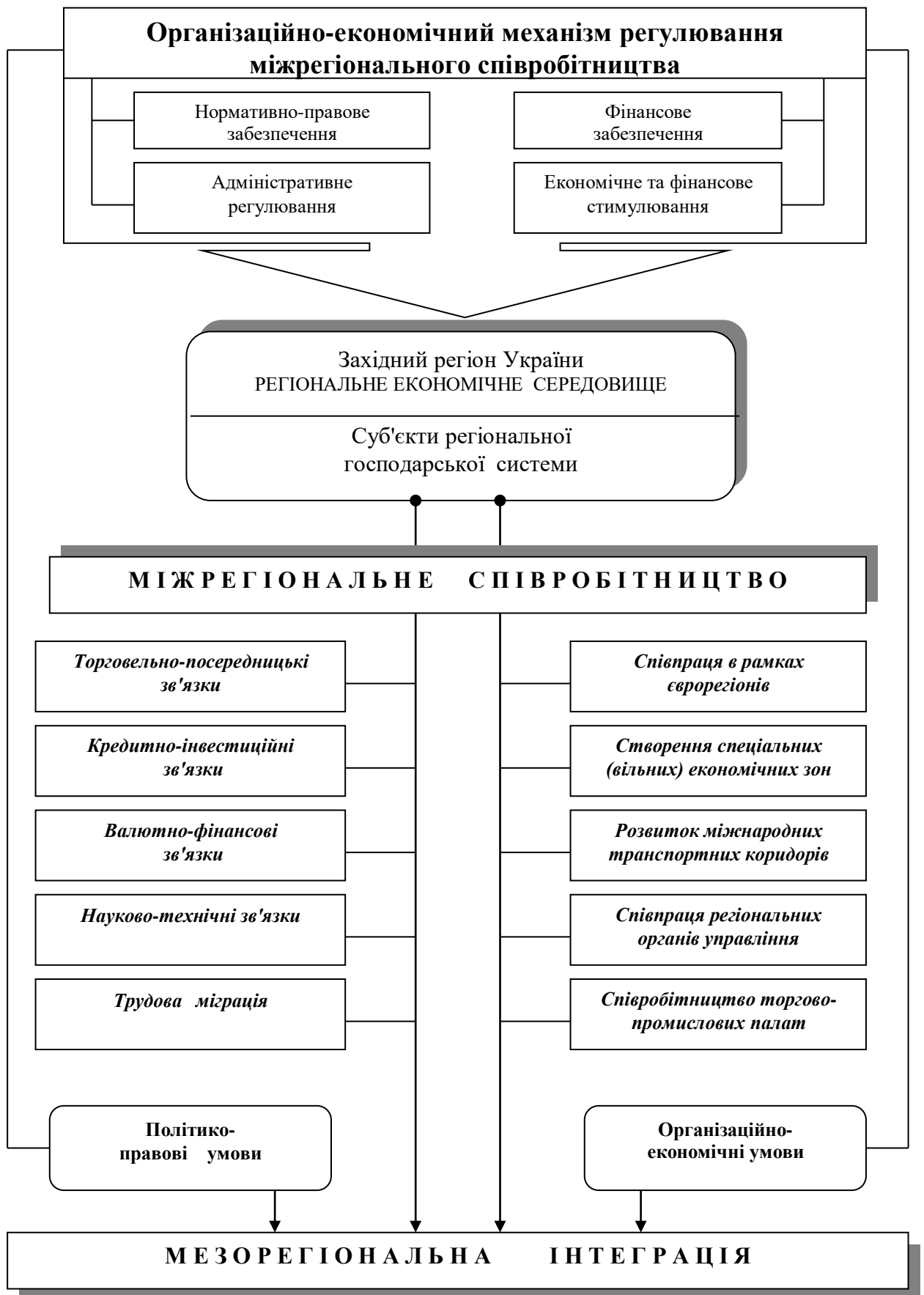

Рис. 3.5. Модель регулювання процесів залучення прикордонного регіону до мезорегіональної інтеграції

співробітництво суб'єкти регіональної господарської системи.

Додамо, що загальними принципами, на які повинна спиратись модель залучення прикордонного регіону до мезоінтеграційних процесів є:

- принцип субсидіарності (право вищих суспільних одиниць вирішувати лише ті проблеми, які не здатні вирішити нижчі структури);
- принцип паритету інтересів (міжрегіональне співробітництво може бути ефективним лише за умови погодження державних, регіональних та особистих економічних інтересів з одного боку, і за умови поєднання інтересів регіонів усіх держав, які беруть участь і міжрегіональному співробітництві – з іншого);
- принцип децентралізації (перерозподіл владних повноважень, ресурсів, бюджету з центрів в регіони).

Слід зазначити, що стратегічною метою залучення Західного регіону до процесів мезорегіональної інтеграції є необхідність ефективного використання Західними регіоном та Україною в цілому міжнародного руху факторів виробництва, насамперед капіталу, та реалізація його геополітичного та гео економічного потенціалу. Ключовими механізмами досягнення даної мети є міжнародне та міжрегіональне кооперування та кооперацію, які можуть знайти застосування в реальному, фінансовому та бюджетному секторах національної економіки. Міжрегіональне та міжнародне кооперування та кооперація розглядаються як механізм, що сприятиме скороченню економічного розриву між прикордонними регіонами суміжних країн та країнами в цілому. У виробничому секторі актуальними є: кооперування і кооперація в сфері НДЕКР, що дозволить співпрацюючим підприємствам використати наявний науковий потенціал, відірватися від конкурентів завдяки використанню переваг технологічного розриву;

Таблиця 3.1.

**Заходи спрямовані на інтенсифікацію кооперування
та кооперації у міжрегіональних зв'язках**

Назва заходів	Очікувані результати	Термін виконання	Джерела фінансування	Виконавці
1	2	3	4	5
Використання різних форм контактів, промислових виставок для розвитку зовнішньоекономічної діяльності господарських суб'єктів областей Західного регіону з юридичними та фізичними особами прикордонних регіонів Угорщини, Словаччини, Румунії, Польщі	Створення передумов для реалізації торгівлі в Центральній та Східній Європі	Постійно	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків, торгово-промислові палати
Запровадити механізм регулярного надання експортерами області інформації про наявні до реалізації обсяги експортоспроможної продукції для її поширення через Торгово-економічні місії в складі Посольств України за кордоном серед потенційних іноземних партнерів	Вихід товаровиробників Західного регіону на міжнародний ринок	Постійно	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління статистики, галузеві управління облдержадміністрацій, обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків
Для підвищення рівня використання експортного потенціалу Західного регіону створити банк даних про експортоспроможну продукцію підприємств області з коментарями виробника щодо реального та потенційних зарубіжних ринків збуту, перспектив їх використання чи освоєння	Вихід товаровиробників регіону на міжнародний ринок, усунення іногородніх фірм-посередників з інших регіонів України	2002р.	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків, торгово-промислові палати
Забезпечувати суб'єкти господарювання Західного регіону інформацією щодо пропозицій іноземних фірм шляхом підготовки та видавництва щоквартального довідника "Пропозиції іноземних фірм по співробітництву"	Активізація зовнішньоекономічної міжрегіональної діяльності	Щоквартально	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків, торгово-промислові палати

1	2	3	4	5
Створення інтернет-сторінки у всесвітній інформаційній мережі, де б висвітлювалась участь госпсуб'єктів Західного регіону у економічних та організаційних формах міжрегіонального співробітництва, пропозиції вітчизняних та зарубіжних фірм щодо співпраці тощо	Активізація зовнішньоекономічної міжрегіональної діяльності, вихід товаровиробників регіону на міжнародний ринок	2002р.	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків, торгово-промислові палати
Створити при обласних державних адміністраціях Західного регіону науково-консультаційні експертні ради з питань зовнішньоекономічної політики областей. Радою розглядати бізнес-плани, інвестиційні проекти, потреби в кредитуванні та інвестуванні, в т.ч. іноземних джерел, необхідних для забезпечення техніко-технологічних, фінансових, організаційно-маркетингових, інших умов з метою налагодження і розширення виробництва конкурентноспроможної продукції.	Залучення іноземних інвестицій, просування інвестиційних проектів суб'єктів госп. діяльності регіону серед потенційних іноземних інвесторів, спрямування діяльності підприємств регіону на виробництво експортоспроможної продукції	Постійно	Кошти обласних управлінь зовнішньоекономічних зв'язків	Обласні управління зовнішньоекономічних зв'язків

зміцнення коопераційних зв'язків малих і середніх підприємств, яке визначатиме його інноваційну орієнтацію на виробничу діяльність у незайнятих нішах вітчизняного і зарубіжного ринків; розбудова транспортних комунікацій і зв'язку, насамперед транс'європейських транспортних коридорів і логістичних центрів, що забезпечить реалізацію транзитного потенціалу Західного регіону та України; формування кластерних об'єднань, орієнтованих на західні відтворювальні структури; створення бірж кооперації, які б сприяли налагодженню бізнесових контактів.

Реалізацій цих напрямків можлива лише за умови функціонування інституцій, сформованих в результаті кооперування у фінансовому секторі (спільних банків, інвестиційних фондів, бірж, страхових компаній, фінансово-промислових груп, розрахунково-клірингових палат).

Теоретично існує широке поле можливостей кооперування у бюджетному секторі, однак практично така співпраця обмежена законодавчими нормами.

Важливим інструментом регулювання міжрегіонального співробітництва є розробка та проведення спільних із органами управління прикордонних регіонів сусідніх держав програм. Вони дають змогу узгоджувати інтереси ряду країн, чиї регіони залучаються до процесів мезоінтеграції.

Однак, слід визначити сфери, в яких формування та виконання спільних програм є найбільш доцільним, адже видатки, необхідні для реалізації даних програм повинні бути включені до державного бюджету. Критеріями відбору пріоритетних напрямків фінансування і конкретних спільних програм можна визначити:

- можливість використання геополітичного ресурсу регіону (особливо його “прикордонного” характеру);
- рівень мультиплікативного ефекту проектів;
- можливість вирішення найбільш актуальних регіональних, вирішення яких має не лише загальнодержавне, а й міжнародне значення;
- оптимізація використання експортного потенціалу регіону та забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіону.

В межах міжрегіонального співробітництва Західного регіону України із прикордонними регіонами країн Центральної та Східної Європи прикладами таких спільних програм можуть бути:

- розвиток транспортних коридорів, що проходять через вказані території;

- розвиток інфраструктури прикордонних територій;
- вирішення проблеми взаєморозрахунків між суб'єктами міжрегіонального співробітництва;
- спільні програми природокористування і охорони довкілля;
- спільні програми оптимізації використання трудових ресурсів;
- спільні програми проведення науково-дослідних робіт.

Вказані сфери міжрегіонального співробітництва забезпечують подвійний ефект – з одного боку, вони спрямовані на вирішення проблем міжнародного обміну товарами, послугами, технологіями, інвестиціями, людськими ресурсами, розширення “вузьких” місць міжрегіональної співпраці, а з іншого, дають змогу використовувати потенціал прикордонних регіонів.

Кожен з перерахованих напрямів відповідає вказаним вище критеріям і тому може бути охарактеризований як пріоритетний.

Додамо, що фінансування спільних програм повинно здійснюватись не лише із державних бюджетів сторін міжрегіонального співробітництва, а й через залучення приватного капіталу, внесків приватних осіб. При належних гарантіях і мотивації такі кошти можуть бути акумульовані в належних обсягах. При реалізації спільних програм необхідно дотримуватись таких принципів:

- завдання спільних програм в переважній своїй більшості повинні мати індикативний характер: відхилення в той чи інший бік відповідно викликають ті чи інші економічні санкції чи заохочення через економічні важелі;
- учасники програм повинні визначатись на конкурсній основі (із залученням закордонних учасників);
- повинна бути повна фінансова (кошти для реалізації програм є специфічним кредитом, який підлягає поверненню) та юридична відповідальність сторін (учасників) за результати своєї діяльності, а

також розподіл отриманих доходів у відповідності до внеску кожного учасника спільної програми.

Механізм виконання спільних програм включає декілька етапів. На першому етапі погоджують із закордонними учасниками міжрегіонального співробітництва та розробляють спільні програм. Ініціаторами розробки можуть бути Верховна Рада України, Президент, Кабінет Міністрів, центральні та місцеві органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування з української сторони, або органи виконавчої чи законодавчої влади будь-якого рівня іншої країни – учасника міжрегіонального співробітництва. На другому етапі спільна програма проходить експертизу вченими та спеціалістами всіх сторін, залучених до даної програми, погоджуються заходи, вносяться доповнення. Третій етап – це затвердження програм виконавчими органами влади співпрацюючих сторін. Четвертий етап передбачає створення організаційних структур та економічних механізмів, контроль і саме виконання даної спільної програми.

З огляду на європейські інтеграційні процеси та ступінь в них участі України та країн Центральної та Східної Європи одним із найважливіших та найефективніших механізмів залучення Західного регіону України до мезоінтеграції є транскордонне співробітництво як одна з форм міжрегіонального співробітництва. Проаналізувавши основні аспекти транскордонного співробітництва (транскордонний рух, міграція, економічна співпраця, спільні сфери інтересів, організаційні форми транскордонної співпраці, перспективи і проблеми впливу європейських інтеграційних процесів на розвиток транскордонного співробітництва), можна визначити наступні пріоритети інвестиційно-виробничої співпраці на транскордонному рівні:

- впровадження проектів з удосконалення прикордонної і транспортної інфраструктури;
- створення дієвої регіональної інноваційної системи;

- розв'язання екологічних та соціальних проблем;
- розбудова туристичної інфраструктури;
- розвиток інвестиційних відносин в сфері малого та середнього бізнесу.

Реалізація вказаних пріоритетів інвестиційно-виробничої співпраці потребує розробки стратегії трансрегіонального маркетингу і на її основі оптимізації важелів стимулювання інвестиційного механізму в межах транскордонного регіону (фіскальних, інфраструктурних, організаційних, інструментів диверсифікації ринкового середовища).

Як вже зазначалось, найефективніше співпрацюють суб'єкти міжрегіонального співробітництва, якщо воно здійснюється в таких організаційних формах як єврорегіони, СЕЗ чи залучаються до розвитку МТК. Тому, для регулювання міжрегіонального співробітництва важливо врахувати проблеми, які не дозволяють ефективно реалізуватись даним формам міжрегіонального співробітництва.

Співставлення потенціалу та результатів міжрегіональної співпраці в рамках Карпатського Єврорегіону та Єврорегіону “Буг”, від участі яких значною мірою залежить успішність інтраекції України у Балто-Чорноморську вісь транскордонного співробітництва та перспективи інтеграції до ЄС, показує недостатню її ефективність. Визначимо моменти, які повинні враховуватись при розробці державної системи регулювання міжрегіональним співробітництвом, і які б спонукали прикордонні регіони України якнайактивніше залучатись до співпраці через функціонування субрегіональних об'єднань:

1. Ефективність співробітництва в рамках єврорегіонів забезпечується при умові надання пріоритету регіональним інтересам на рівні держави. При цьому, інтереси держави реалізуються не прямо, а опосередковано, через реалізацію інтересів регіону. Саме таким чином

можна досягнути реалізації мети інтеграції держави в Європейський Союз через інтеграцію регіонів.

2. Успіх реалізації програм єврорегіонів багато в чому залежить від того, чи буде адміністративна одиниця, яка включена до складу єврорегіону, реальним суб'єктом зовнішньоекономічних відносин. Йдеться про перерозподіл влади між центром та регіонами.
3. Слід розробити механізми передачі частини функцій центральних органів влади у регіони при створенні ними міжнародних об'єднань – єврорегіонів. Без такого перерозподілу функцій не можна очікувати ефективної діяльності не лише єврорегіонів, а й реалізації угод, що підписують області. Фактично, підписання міжрегіональних угод не створює ніяких більш сприятливих можливостей для розширення співпраці сторін.
4. Міжрегіональне міжнародне співробітництво може бути ефективним лише в тому випадку, коли буде сформовано соціально-економічну інфраструктуру для активного включення в цей процес ринкових структур. В значній мірі саме з даної причини діяльність єврорегіонів за участю областей Західного регіону України не приносить поки що вагомих результатів.
5. Як показує світова практика, визначальним і надзвичайно важливим фактором при формуванні і подальшому ефективному функціонуванні єврорегіону є вибір території з точки зору оптимальних його розмірів та географічного розташування. Карпатський Єврорегіон і Єврорегіон “Буг” характеризуються центральністю в Європі (хоча регіони-члени об'єднань є периферійними в свої державах) та контактністю положення. Територій досліджуваних єврорегіонів можна назвати з'єднувальними мостами, через які проходять найкоротші шляхи з СНД

та України до країн Західної Європи, а також між країнами Балтійського і Чорноморського регіонів.

В цілому досвід роботи в рамках Карпатського Єврорегіону і Єврорегіону “Буг” говорить про те, що такі міждержавні об'єднання при налагодженні в них дійсно ефективною багатосторонньою діяльністю в найближчому майбутньому (при включенні ряду країн Центральної та Східної Європи до ЄС) можуть стати чи не основною формою організації зовнішньоекономічних зв'язків з країнами-сусідами, особливо щодо налагодження інвестиційно-виробничого співробітництва.

Аналіз функціонування СЕЗ та ТПР, котрі знаходяться на території Західного регіону України, показує, що на сьогоднішньому етапі важливим є питання реформування діючої законодавчої і нормативної бази з питань СЕЗ та ТПР. Основними напрямками повинні бути:

1. Впорядкування законодавства про СЕЗ, вдосконалення базового закону, конституювання зон, територій пріоритетного розвитку у встановленому порядку.
2. Узгодження законодавства про СЕЗ з іншими законами, зокрема про оподаткування та митне регулювання.
3. Узгодження окремих законів про СЕЗ з базовим законом, вдосконалення діючої нормативної бази шляхом уніфікації податкових, митних та інших пільг, зняття надмірних адміністративних обмежень, створення сприятливих умов для інвесторів в СЕЗ,
4. Узгодження законодавчої та нормативної бази з питань СЕЗ з програмами соціально-економічного розвитку регіонів України.

СЕЗ та ТПР є доволі ефективною формою економічної політики. На жаль, частина діючих в Україні зональних утворень поки що не приносить бажаних результатів. Але рішення про закриття таких СЕЗ повинно прийматись на основі науково та економічно обґрунтованої оцінки, а не під тиском зовнішніх

чинників. Разом з цим вважаємо за доцільне продовжити на два наступні роки дію мораторію на заснування нових зон та територій.

На нашу думку, рівень ризику чи непевності досягнення позитивних соціально-економічних результатів функціонування СЕЗ в Україні значно нижчий, ніж інших проектів регіонального розвитку. Однак проблеми створення та функціонування СЕЗ та ТПР вимагають якнайшвидшого вирішення, причому на вищих щаблях державної влади. Тому на даному етапі треба зосередити зусилля на таких моментах:

- створення необхідної інфраструктури вже заснованих зовнішньоторговельних зон;
- сприяння необхідній реалізації на територіях СЕЗ виробничого типу експортно-орієнтованих інвестиційних проектів;
- забезпечення розвитку науково-технічних зон, зокрема у формі технопарків.

Щодо виробничих зон, то їх виробництва повинні бути технологічно й економічно пов'язаними із підприємствами, що знаходяться в даному регіоні чи інших регіонах нашої країни. Лише в цьому випадку вони зможуть стимулювати регіональний розвиток і сприяти вирішенню всього комплексу існуючих проблем.

Окрім цього, слід оптимізувати перелік пріоритетних видів економічної діяльності у СЕЗ та на ТПР відповідно до завдань регіональної економічної політики. Необхідно нормативно підтвердити пріоритетні напрямки та сфери створення СЕЗ: головними напрямками тут повинно бути визнано розвиток депресивних та прикордонних територій.

Низький рівень концентрації інвестиційних ресурсів у прикордонних регіонах України значно стримує реалізацію транскордонних ініціатив. Саме СЕЗ можуть реально сприяти залученню фінансових ресурсів, як для вирішення соціально-економічних проблем прикордонних територій, так і реалізації інтересів держави в цілому.

СЕЗ та ТПР повинні стати унікальним засобом реалізації на локальному рівні важелів економічного впливу загальнодержавної компетенції, серед яких тарифне та нетарифне регулювання зовнішньоторговельних операцій, вирішення питань пов'язаних з формуванням особливого валютного, податкового та інвестиційного режиму.

Для залучення Західного регіону зокрема та України в цілому до загальноєвропейської транспортної системи необхідно вирішити питання залучення до будівництва МТК, котрі пролягають через її територію, та в цілому модернізації транспортної системи держави. Тому на державному рівні обов'язково звернути увагу на такі проблеми:

- модернізація транспортної системи України в цілому (будівництво шляхів сполучення, розвиток відповідної інфраструктури, забезпечення рухомим складом);
- створення транспортно-складських комплексів для переробки контейнерних та інших типів вантажів. Перспективними для цього є міста Ковель, Жовква, Мостиська, Чоп, Львів, Івано-Франківськ;
- формування інфраструктури прикордонних і митних пунктів пропуску відповідно до міжнародних стандартів;
- Україні слід приєднатися до багатьох міжнародних конвенцій вимог і стандартів (нині узгоджено лише 20 із 50 найважливіших документів) [187, с.11];
- постійне пристосування транспортної галузі до змін у міжнародній тарифній політиці, системі зборів та платежів за міжнародні перевезення.

До числа пріоритетних напрямів вирішення проблем модернізації транспортної системи України слід віднести:

- технічне переоснащення всіх галузей транспортної інфраструктури відповідно до вимог міжнародних стандартів;
- оснащення високоефективними транспортними засобами та іншим обладнанням;

- забезпечення узгодженого розвитку видів транспорту, що взаємодіють між собою, для організації ефективних змішаних перевезень;
- удосконалення системи управління як окремими видами транспорту, так і транспортною системою України в цілому.

Реалізація окреслених заходів дозволить Україні скористатись своїм коефіцієнтом транзитності і не залишитись осторонь розбудови мережі МТК. А це, в свою чергу, може мати позитивний вплив на економічну ситуацію в Україні за рахунок здійснення транзитних перевезень, та прискорить процес інтеграції нашої держави в європейську транспортну систему та в світову економіку в цілому.

Отже, активізація міжрегіонального та транскордонного співробітництва областей Західного регіону України із країнами Центральної та Східної Європи дасть змогу інтенсифікувати економічні відносини з рядом майбутніх членів ЄС, набути досвід регіональної співпраці, звести до мінімуму наслідки розширення ЄС на Схід завдяки формуванню зони посиленої взаємодії України і ЄС, реалізувати проекти транснаціонального значення.

Висновки до розділу 3

Систематизація проблем дозволила визначити на їх основі основні цілі та пріоритети міжрегіонального співробітництва Західного регіону України. Для досягнення поставлених цілей по залученню прикордонного регіону до зовнішньоекономічної діяльності та одержання ефектів міжрегіонального співробітництва потрібен цілеспрямований вплив на розвиток взаємодії прикордонних регіонів. Вирішенню цієї задачі підпорядкована розробка організаційно-економічних аспектів управління процесами міжрегіонального співробітництва.

Встановлено, що забезпечити швидке та найбільш результативне залучення прикордонного регіону до міжрегіональної та транскордонної співпраці зможе лише вдосконалений організаційно-економічний механізм регулювання міжрегіонального співробітництва.

Вдосконалений організаційно-економічний механізм міжрегіонального співробітництва повинен сприяти трансформації міжрегіональних зв'язків Західного регіону України із країнами Центральної та Східної Європи від неефективних економічних відносин із домінуванням зовнішньої торгівлі як найпростішої форми зовнішньоекономічних зв'язків, що має місце на сучасному етапі, до інвестиційно-виробничого співробітництва, що найбільше відповідатиме ідеї стратегічного партнерства.

Основними напрямками раціоналізації організаційної системи механізму є: вдосконалення нормативно-правового забезпечення, структури управління (створення органу для координації міжрегіонального співробітництва та транскордонної співпраці на загальнодержавному рівні та напівдержавної структури за участю представників суб'єктів міжнародного регіонального співробітництва України), покращення обліку і контролю через впровадження системи моніторингу міжрегіонального співробітництва, впровадження стратегічного планування та прогнозування, підвищення значення інституцій

ринкової інфраструктури (створення спільних комерційних банків, аудиторських, консалтингових, маркетингових компаній).

Вдосконалення економічної складової механізму регулювання міжрегіонального співробітництва повинно відбуватись через підвищення реалізації функцій, які покладені на нього: фінансове забезпечення розвитку міжрегіонального співробітництва; заохочення суб'єктів господарської системи регіону до участі у організаційних та економічних формах міжрегіонального співробітництва.

Вдосконалення системи фінансового забезпечення міжрегіонального співробітництва відбувається завдяки: 1) залученню недержавних джерел формування фінансових ресурсів (коштів підприємців та населення, іноземного капіталу, коштів міжнародних фінансових організацій); 2) переходу від державного фінансування до кредитування проектів та програм міжрегіонального співробітництва (тобто повинна передбачатись повна фінансова відповідальність за результати своєї діяльності, оскільки при кредитуванні надані фінансові ресурси підлягають обов'язковому поверненню); 3) дотриманню принципу адресності фінансування (фінансуванню підлягають лише деякі соціальні, екологічні та інші програми міжрегіонального співробітництва, які належать до державних цільових програм).

Особлива увага повинна приділятися методам та інструментам, дія яких спрямована на заохочення експортної діяльності суб'єктів господарської системи Західного регіону. Дослідження вказує на доцільність стимулювання і експорту капіталу в країни Центральної та Східної Європи. Однак стимулюванню підлягає лише експорт капіталу реально направлений на створення об'єктів виробництва, торгівлі, сервісу тощо, контролю та гальмування вимагає витік капіталу на невиробничі цілі.

Запропоновано модель залучення Західного регіону України до процесів мезорегіональної інтеграції, в основу якої закладено підхід до

міжрегіонального співробітництва, як до етапу, що передує мезоінтеграції. Визначальна роль в даній моделі відводиться організаційно-економічному механізму регулювання міжрегіонального співробітництва, який методами правового регулювання, адміністративного регулювання, фінансового забезпечення та економічного і фінансового стимулювання сприяє залученню Західного регіону України до процесів мезорегіональної інтеграції. Залучення регіону реалізується суб'єктами його господарської системи через міжрегіональні економічні зв'язки, що можуть здійснюватись в різних організаційних формах.

Основними механізмами, здатними забезпечити формування ефективних міжрегіональних інвестиційно-виробничих зв'язків, визначено міжрегіональне кооперування та кооперацію, які можуть знайти застосування у виробничому, фінансовому та бюджетному секторах національної економіки. Міжрегіональне кооперування та кооперація, з одного боку, розглядаються як самостійний механізм, що сприятиме скороченню економічного розриву між Україною і країнами ЦСЄ, а, з іншого – як такий, що створить передумови інтеграції України в європейську і світову економіку. У дисертації доведено, що пріоритети міжрегіонального інвестиційно-виробничого співробітництва Західного регіону України та регіонів країн ЦСЄ обумовлені насамперед процесами розширення ЄС і вступу до нього деяких з цих країн. З огляду на це, стратегічними цілями інвестиційно-виробничої співпраці на транскордонному рівні визначено наступні: впровадження проектів з удосконалення прикордонної і транспортної інфраструктури; створення дієвої регіональної інноваційної системи; розв'язання екологічних та соціальних проблем; розбудова туристичної інфраструктури; розвиток інвестиційних відносин в сфері малого та середнього бізнесу.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми теоретичних підходів до дослідження міжрегіонального співробітництва прикордонного регіону в сучасних геополітичних та гео економічних умовах, що має певне значення для соціально-економічного розвитку регіону, для раціонального формування та ефективною реалізації регіонального зовнішньоекономічного потенціалу, зокрема у співпраці із регіонами суміжних країн. В результаті проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Становлення України як незалежної держави здійснюється за умов посилення економічної глобалізації та регіоналізації, зумовлює специфіку геополітичної та гео економічної спрямованості її зовнішньоекономічних відносин в цілому та міжнародного регіонального співробітництва зокрема. Збільшення ефективності сучасних міжрегіональних зв'язків та орієнтація на формування інвестиційно-виробничих взаємовідносин Західного регіону України з регіонами країн ЦСЄ (стратегічними партнерами України) забезпечить прискорення входження України у європейський економічний простір і ефективне функціонування економіки її регіонів у міжнародному поділі праці.
2. Мезорегіональна інтеграція може отримати розвиток лише в середовищі, що володіє ознаками системної цілісності. Істоично-географічні, політичні, господарські, соціально-економічні передумови залучення прикордонних регіонів до міжрегіонального співробітництва визначають єдність регіонів та економічну доцільність підтримки контактів у нових геополітичних умовах.
3. Аналіз геополітичного, природно-ресурсного, соціально-економічного чинників потенціалу Західного регіону України дозволив визначити його експортний потенціал як основу залучення регіону до процесів міжрегіонального співробітництва. Галузями експортної орієнтації, які

володіють потенціалом конкурентоспроможності на ринку країн ЦСЄ є сільськогосподарське машинобудування, автомобільна промисловість, електронна та електротехнічна промисловість, хімічна промисловість, рекреаційно-туристичні та лікувально-оздоровчі комплекси, легка промисловість, харчова промисловість.

4. Взаємна зацікавленість Західного регіону України та регіонів країн ЦСЄ у розвитку торговельної співпраці детермінувала стабільне зростання зовнішньоторговельного обороту, що, однак, супроводжується такими негативними явищами як неефективна структура експорту-імпорту, висока частка нелегальних торговельних операцій. Базисними вимогами оптимізації міжрегіональних торговельних зв'язків визначено трансформацію неефективних торговельних у інвестиційно-виробничі взаємозв'язки, вдосконалення галузевої та відтворювальної структури економіки та експорту, синхронізація напрямів розвитку експорту та торговельного режиму з політикою та вимогами ЄС. Підвищенню ефективності міжрегіональної торговельної співпраці сприятиме оптимізація структури експорту-імпорту на основі ранжування товарів та товарних груп за рівнем відносної / абсолютної ефективності.
5. Незважаючи на високу зацікавленість у залученні іноземного капіталу в області Західного регіону України, інвестиційна складова міжрегіонального співробітництва із регіонами країн ЦСЄ не відповідає вимогам стратегічного партнерства. Чинниками, що заважають ефективному міжрегіональному інвестиційному співробітництву є недосконалий режим іноземного інвестування в Україні, високі трансакційні витрати, пов'язані з невирішеністю інституційних проблем ринкової трансформації, високий рівень економічних ризиків в Україні, брак ресурсів підприємств Західного регіону України для інвестування в зарубіжну економіку, обмеження на трансферт капіталу з України, недооцінка економічного потенціалу країн ЦСЄ.

6. Доведено, що недосконалість системи фінансового забезпечення міжрегіонального співробітництва є причиною його недостатньої ефективності. Тому автором запропоновано методичний підхід до оцінки ефективності системи фінансового забезпечення міжрегіонального співробітництва, який враховує результативність дії окремих складових цієї системи, а саме: залучення недержавних джерел формування фінансових ресурсів, акумуляцію коштів і цільовий розподіл фінансових ресурсів.
7. Удосконалення економічних форм міжрегіонального співробітництва, перехід до інвестиційно-виробничих зв'язків як найбільш зрілої за економічним змістом форми міжрегіонального співробітництва повинні здійснюватись завдяки використанню вдосконаленого організаційно-економічного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва, дія якого спрямовуватиметься на якнайширше залучення суб'єктів економічної системи регіону до міжрегіонального співробітництва та реалізація ними потенціалу міжрегіонального співробітництва регіону.
8. Основними напрямками раціоналізації організаційно-економічного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва визначено: вдосконалення нормативно-правового забезпечення, адміністративного регулювання, покращення системи обліку та контролю, підвищення значення інституцій ринкової інфраструктури, впровадження стратегічного планування, покращення фінансового забезпечення, фінансового регулювання та активізацію економічного стимулювання. Дієвість даного механізму забезпечується за умов поєднання двох аспектів: наявність чіткої системи управлінських структурних підрозділів, які впливають на визначення умов функціонування суб'єктів міжрегіонального співробітництва, узгодженість економічної взаємодії держави і регіону для забезпечення інтересів розвитку міжрегіонального співробітництва.

9. Оптимізація міжрегіональної співпраці Західного регіону України забезпечуватиметься через такі механізми, як: розвиток міжнародного кооперування та кооперації; стимулювання інвестиційних потоків через застосування відповідних інструментів організаційно-економічного механізму регулювання міжрегіонального співробітництва; підвищення ефективності функціонування організаційних форм міжрегіонального співробітництва, в тому числі єврорегіональних структур. Реалізація даних механізмів забезпечить ущільнення міжрегіональних інвестиційно-виробничих зв'язків країн-партнерів, скорочення економічного розриву між ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В., Антонюк Я., Мокій А. Стратегія економічної безпеки у контексті регіоналізації зовнішньоекономічної політики України // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект/ Сборник научных трудов. – Ч.І. – Донецк: ДонНУ, 2001. – С.64- 66.
2. Андрійчук В., Дацків Р., Петрова Ю. Регіональні проблеми зовнішньоекономічної діяльності в умовах ринкової трансформації економіки України // Збірник матеріалів науково-практичного семінару “Проблеми формування зовнішньоекономічної стратегії в умовах трансформаційних процесів в Україні”. – К.: УАЗТ, 1998. – с.42-45.
3. Андрусь М.І. Трансформація системи господарювання адміністративного району в умовах функціонування спеціальної економічної зони (СЕЗ) (на прикладі Ужгородського району): Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01./ Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 1997. – 29с.
4. Балацкий Е. Эффективность внешнеторговых операций: тарифы и валютное равновесие // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – №6.
5. Барановський О. “Воля” і “зона”. Спробуємо поєднати ? // Віче. – 1993. - №5.
6. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Підходи до формування концепції транскордонного співробітництва області // Проблеми транскордонного співробітництва - Львів: ІРД НАНУ, 1995. - С. 4-13.
7. Беленький П.Ю., Мікула Н.А. Формування та розвиток системи міжрегіонального та транскордонного співробітництва в Україні // Регіональна економіка. – 2001. - №3. – С.61-74.

8. Беленький П.Ю., Мікула Н.А., Герич В.П. Транскордонне співробітництво: проблеми та перспективи / Редкол.: Беленький П.Ю. відп.ред. – Львів, 1996. – 75с. (Препр. / НАН України. Інститут регіональних досліджень).
9. Биренберг Б., Адамов Б. Основные направления развития регионов Украины. – К., 1998. – 28с.
10. Бобрович І. Автомобільний транспорт в Україні в контексті європейської інтеграції // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.325-329.
11. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н.Азриеляна. – М.: Фонд Правовая культура, 1994. – 528с.
12. Босс Г. Перші вісімнадцять місяців економічної державності України: висока плата за інвестування Держплану // Економічна реформа: Антологія / Під заг.ред. О.Буценка. – Т.ІІ. – К.:ПЕРУ, 1996.
13. Будкін В. Прикордонне співробітництво в системі адаптації економіки України до Європейського господарського простору // Праці міжнародної наукової конференції “Проблеми співробітництва прикордонних областей України та Польщі”. – Київ, Варшава. – 1993. – С.169-179.
14. Бураковський І., Білецький В. Шлях України до Європейського Союзу: погляд з України. – К.: Центр миру, конверсії та зовнішньої політики України, 1999. – Квітень. – 78с.
15. Бураковський І. Зовнішня торгівля України в умовах світової кризи: проблеми диверсифікації // Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України в умовах ринкової трансформації національної економіки. – К.: УАЗТ, 1999. –С.35-38.

16. Бураковський І. Теорія міжнародної торгівлі. – К.: Основи, 1996. – 240с.
17. Бутенко А., Кучеренко В. Державне регулювання економіки в перехідний період. – Одеса, 1999. – 116с.
18. Вільні економічні зони / Пер. з англ. Войтка Я., Білкуна О.; Передмова Кравченка Б.. Наук. ред. Розпутенка І. - К.: Дніпро, Основи, 1993. – 447с.
19. Власюк О., Пирожков С. Індекс людського розвитку: досвід України. – К., 1995. – 84с.
20. Гонта О. Організаційно-економічні аспекти інтеграції прикордонних регіонів: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01. - К., 2000. – 20с..
21. Гоффманн Л., Зінденберг А. Зрушення до ринкової економіки. Реформи в Україні: погляд зсередини. – К.: Фенікс. – 435с.
22. Гребенюк Т Спеціальні економічні зони нам допоможуть // Голос України. – 1999. - №18(2020). – С.12.
23. Губський Б. Міжнародна інвестиційна діяльність в умовах глобалізації. – К.: Основи, 1997.
24. Губський Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі. – К.: Наукова думка, 1988. – 390с.
25. Гудак В. Прикордонне співробітництво в Центральній Європі // Будівництво нової Європи: прикордонне співробітництво у Центральній Європі. – Ужгород, 1997. – С.10-24.
26. Дацків Р. Транскордонні ініціативи як основа зовнішньоекономічної політики // Зовнішньоекономічний кур'єр. – 2000. – №1-2. – www.lviv.net/zek/
27. Дацків Р.М. Транскордонне співробітництво та гео економічні інтереси України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура та зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Щорічник

- наукових праць. Випуск V. /Редкол.: відпов. ред. акад. М.І.Долішній. – Львів: ІРД НАНУ, 1998. – С.147-162.
28. Джон Д. Дэниэлс, Ли Х. Родэба. Международный бизнес: внешняя среда и деловые операции / Пер. с англ., 6-е изд. – М.: Дело ЛТД, 1994. – 784с.
29. Дзісь Г. Роль регіонів у становленні національної економіки України // Економіка України. – 1999. – №10. – С.19-28.
30. Долішній М. Регіональні проблеми економічного і соціального розвитку України. – К., 1991. – 60с. (Препр. / НАН України. Інститут регіональних досліджень).
31. Долішній М. Фінансова політика і стабілізація економіки України // Регіональна економіка. – 2000. - №1. – С.7-12.
32. Долішній М., Беленький П. Міжрегіональна інтеграція і зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект / Сборник научных трудов. – Донецк: Дон НУ, 1999. – С.84-87.
33. Долішній М., Беленький П. Регіональні основи транскордонного співробітництва // Регіональна економіка. – 1996. - №1-2. – С.50-59.
34. Долішній М., Беленький П. Транскордонне співробітництво регіонів в контексті інтеграції України в ЄС // Праці учасників міжнародної конференції “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: теорія та стратегія”. Вип.2. – Львів: Діло ЛТД, 1996.
35. Долішній М., Беленький П., Мікула Н. Транскордонне співробітництво та спеціальні економічні зони // Матеріали міжнародної конференції “Проблеми створення та управління в ВЕЗ”. – Чернівці, 1996, квітень.

36. Долішній М., Вовканич С. Глобалізація і регіональні детермінанти ренаціоналізації // Регіональна економіка. – 2001. - №3. – С.7-16.
37. Долішній М., Ємець Г., Передрій О. Вигоди геополітичного і географічного розташування території. – Ужгород, 1995.
38. Долішній М., Злупко С. Концептуальні засади регіональної соціально-економічної політики та її компоненти // Регіональна економіка. – 1997. - №3. – С.32-39.
39. Долішній М., Козоріз М. Головні напрямки стратегії виходу економіки України з кризи // Економіка України. – 1995. - №4. – С.30-35.
40. Долішній М., Писаренко С. Регіональні проблеми розвитку транскордонного співробітництва // Матеріали міжнародної наукової конференції “Проблеми співробітництва прикордонних областей України та Польщі”. – Київ, Варшава. – 1993. – С.180-187.
41. Дудченко М. Необхідність та напрями інтегрування України в світове господарство // Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України в умовах ринкової трансформації національної економіки. – К.: УАЗТ, 1999. – С.13-15.
42. Ерёмєнко А. Украинские инвестиции в России: Легче найти чёрную кошку в тёмной комнате // Зеркало недели. – 28 марта. – 1998. – С.9.
43. Ермошенко Н., Барсученко Э. Формы предпринимательства за рубежом. – К.: УкрНИИИИТИ Госкомэкономки Украины, 1991. – 80с.
44. Європегіон “Буг”: Волинська область / Під ред. Б.Клімчука. – Луцьк: Волинський університет ім. Лесі Українки, Волинська облдержадміністрація, 1997. – 448с.
45. Європейська хартія прикордонних та транскордонних регіонів. - Гронау. – Варшава, 1995

46. Єврорегіон “Буг”: зовнішньоекономічна діяльність Волинського суспільно-територіального комплексу / За ред. Луцишина П., Клімчука Б. – Луцьк, 1999. – 216с.
47. Жан Гімлет. Нова парадигма міжнародного співробітництва // Зовнішня торгівля. – 1999. - №1-2. – С.117-128.
48. Железняк О. Концепція економічної регіоналізації та інтеграційних процесів в Україні // Тези міжнародної наукової конференції “Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз : теорія та стратегія”. – Ялта – Форос, 25-27 вересня 1996 р. – Донецьк, 1996.
49. Жулканич О. Регіон в системі зовнішньоекономічних відносин: На прикладі Закарпатської області. – Ужгород: Видавництво Мистецька лінія, 2001. – 200с.
50. Закарпаття: Довідник / Під заг ред. Поповича. – Ужгород: ІВА, 1998. – 92с.
51. Закон України “ Про дію на території України міжнародних договорів” від 10 грудня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №46. – С.617.
52. Закон України “Про міжнародні договори” від 22 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – №10. – С.45.
53. Закон України “Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон” від 13 жовтня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1992. - №50. – С.676.
54. Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 року // Відомості Верховної Ради України. – 1991. - №29. – С.377.
55. Закон України “Про іноземні інвестиції” від 13 березня 1992 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №26. – С.357.

56. Закон України “Про приєднання до статуту Ради Європи” від 31 жовтня 1995 року // Урядовий кур'єр. – 1995. – №167. – 4 листопада.
57. Закон України “Про ратифікацію Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими співтовариствами та їх державами-членами” від 10 листопада 1994 року // Голос України. – 1994. – №222. – 23 листопада.
58. Закон України “Про режим іноземного інвестування” від 19 березня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - №19. – С.80.
59. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України з питань оподаткування у зв'язку із створенням спеціальної економічної зони «Яворів» від 15 січня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №15. – С.83.
60. Закон України «Про спеціальну економічну зону «Яворів» від 15 січня 1999 року // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №15. – С.82.
61. Зарубежные инвесторы предпочитают вкладывать во внутреннюю торговлю Украины // Одесские деловые новости. – №16. – Май. – 1996. – С.12.
62. Заставний Ф. Економічна та соціальна географія України. – К.: Вища школа, 1999. – 216с.
63. Захаров С.Н. Эффективность внешнеэкономического комплекса. Методы обоснования и стимулирования. – М.: Экономика, 1988. – 247с.
64. Зовнішньоекономічна діяльність підприємств та організацій Львівської області у 1999 році / Львівське обласне управління статистики, відділ статистики зовнішньоекономічних зв'язків. – Львів, 2000.
65. Инвестиции в Украине / Под ред. С.И.Вакарина. – К.: Конкорд, 1996.

66. Інформаційний бюллетень Карпатського єврорегіону. – 1992. - №1, листопад.
67. Інфраструктурне забезпечення ефективної життєдіяльності спеціальних економічних зон у прикордонних регіонах: Звіт по НДР / Інститут регіональних досліджень НАН України; Г/Д№7 від 10.02.97. – Львів, 1998. – 245с.
68. Іщук С. Розміщення продуктивних сил: Теоретико-методологічні основи. – К., 1997. – 88с.
69. Камински Б. Внешняя торговля и прямые иностранные инвестиции в экономике Венгрии и Словении: разные подходы – различные результаты // Трансформация. – №6. - Декабрь. – 1999. – С.25.
70. Караванський О., Дуцяк І. Територіальна модель соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів (на прикладі Закарпаття) // Регіональна економіка. – 1999. – №4(14). – С.38-56.
71. Квартальні передбачення. – К.: Міжнародний центр переспективних досліджень. – Квітень. – 1999.- 93с.
72. Квартальні передбачення. – К.: Міжнародний центр переспективних досліджень. – Липень. – 1999.- 98с.
73. Кифяк В. Вільна економічна зона на Буковині: реалії та перспективи // Регіональна економіка. – 2000. - №1. – С.200-203.
74. Колінько Н. Організаційно-економічне забезпечення транскордонного співробітництва в регіоні: Дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01. – Львів, 1999. – 207с.
75. Коломойцев В. Економічний потенціал регіонів України. – Луганськ: Видавництво Східноукраїнського державного університету, 1997. – 28с.

76. Коссаk В.М. Проблеми правового регулювання транскордонного співробітництва // Проблеми транскордонного співробітництва. – Львів : ІРД НАНУ. – 1995. – С.14-18.
77. Коцан І. Участь регіонів України у зовнішньоекономічній політиці / Праці міжнародної науково-практичної конференції “Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми”, Львів, 21-23 травня 1998 р. – Львів, 1998. – С.308-311.
78. Коцан І. Залучення зарубіжних фінансових ресурсів в економіку України / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура і зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Щорічник наукових праць. Випуск V. – Львів: ІРД НАН України, 1998. – С.181-187.
79. Коцан І. Особливості регіональної інвестиційної політики країн Заходу / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Інвестиції і реструктуризація економіки регіону. Щорічник наукових праць. Випуск XI. – Львів: ІРД НАН України, 2000. – С.46-54.
80. Крилова В. Регіональні інтереси іноземних інвесторів // Моніторинг інвестиційної діяльності. – 1998. – Вип.3. – С.36-39.
81. Куриляк В. Вільні економічні зони Болгарії та деякі уроки для України // Діло. – 1996. – Вересень.- №75(493).
82. Кучма Л. Україна: поступ у ХХІ століття. Стратегія економічного і соціального розвитку на 2000-2004рр. // Урядовий кур'єр. – №34. – 2000. – 23 лютого. – С.6-12.
83. Куценко В. Приграничне економічне співробітництво зарубіжних держав: досвід для нас // Зовнішня торгівля. - 1998. - №1-3. – С.41-44.
84. Ладивір О. Плацдарм для входження в Європу // Політика і час. – 1993. - №11. – С.24-27.

85. Лажнік В. Значення суспільно-географічного положення території для розвитку транскордонного співробітництва в Західному прикордонному макрореґіоні України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.267-273.
86. Лендел М., Жулканич О. Досвід функціонування субреґіональних об'єднань та можливості його трансформації в Україні // Реґіональна економіка. – 2000. - №3. – С.160-168.
87. Ломакин В. Мирова економіка: Учебник для вузов. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 1999. – 727с.
88. Лук'янов А., Хахлюк А. На землі, в небесах і на воді // Політика і час. – 1998. – №7. – С.61.
89. Луцишин Н. Економічні аспекти бар'єрного ефекту кордону – теоретичний підхід // Реґіональна економіка. – 2001. - №1. – С.194-199.
90. Луцишин П., Клімонт Д., Луцишин Н. Європейський вибір України та розвиток транскордонного співробітництва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.25-30.
91. Лысюк В., Исаченко Д., Захарченко В. Регулирование экономики переходного периода. – Одесса, 2000. – 264с.
92. Мазур А. Методологічні аспекти становлення та розвитку реґіональної економіки // Економіка України. – 2000. - №4. – С.43-48.
93. Максимчук М. Особливості соціально-економічного розвитку прикордонних територій (на прикладі Львівсько-Жешувського

транскордонного регіону: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01./ Інститут регіональних досліджень НАН України – Львів, 1998. – 16с.

94. Максимчук М. Типологічна характеристика прикордонних територій України // Проблеми транскордонного співробітництва. - Львів: ІРД НАНУ, 1995. - С. 48-53.
95. Мальський М.З. Зовнішня політика України у нових геополітичних реаліях / Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія міжнародні відносини. Випуск 2. – Львів, 2000. – С.8-11.
96. Мальський М.З. Територіальні господарські системи (еколого-економічні аспекти розвитку). – Львів: Світ, 1994.
97. Мандибура В. Вільні економічні зони в Україні // Політика та час. – 1997. - №8. – С.29-35.
98. Медведев А. Внешнеэкономическая система региона. – СПб-б.: Изд-во СПБИЭИ,1999. – 334с.
99. Медведев А. Техничко-экономическое обоснование внешнеэкономических операций и международных проектов: Учебно-методическое пособие по дисциплине внешнеэкономической специализации. - В 2 ч. – СП -б: Изд-во СПБИЭИ, 1992. – 203с.
100. Михасюк І.Р., Мальський М.З. Регіональна економічна політика : Навчальний посібник / Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів: Українські технології, 2001. – 208с.
101. Міжнародні економічні відносини: сучасні міжнародні економічні відносини: Підручник для студентів економічних вузів та факультетів / А.С.Філіпенко, С.Я.Боринець, В.А.Вергун та ін. – К.:Либідь, 1992. – 255с.
102. Міжнародні угоди та звичаї: Збірник нормативних актів. – Львів: Каменярь, 1992. – 191 с.

103. Мікула Н. Організаційно-економічне забезпечення транскордонної співпраці // Матеріали міжнародного конгресу українських економістів “Україна в ХХІ столітті: концепції та моделі економічного розвитку”. - Ч.2. – Львів, 2000. – С.546-549.
104. Мокій А. Основні напрямки політики формування інвестиційного клімату в регіоні // Регіональна економіка. – 1999. - №3(13). – С.31-39.
105. Мокій А. Регіонально-секторальна модель зовнішньоекономічної інтеграції: передумови та стратегія реалізації. – Львів: КООПОСВІТА, 1999. – 345с.
106. Мокій А. Спеціальні (вільні) економічні зони як форма регіонально-секторальної моделі зовнішньоекономічної інтеграції // Регіональна економіка. – 1999. - №4(14). – С.106-112.
107. Мьоллерс Ф. Прямі іноземні інвестиції в Україну – реальний життєвий досвід // Україна на роздоріжжі. Уроки з міжнародного досвіду економічних реформ / За ред. Зінденберга А. і Хоффманна Л. – К.: Фенікс, 1998.
108. Некрасов Н. Региональная экономика (теория, проблемы, методы). – М.: Экономика, 1975. – 317с.
109. Новак І. Проблеми становлення та розвитку вільних економічних зон в Україні // Україна-Business. – 2000. –№6-8. – www.adm.visti.net.
110. Носаченко І. Зовнішньоекономічні аспекти ринкової економіки. – Львів: СВІТ, 2000. – 112с.
111. Овчинников Г. Международная экономика: Учебное пособие. – СПб: Изд-во Михайлова В.А., 1998. – 620с. – 621с.
112. Оперативні дані Державного комітету статистики України: 1999. – К., 1999.

113. Основи економічної теорії / За ред.проф. Мочерного С.В. – Тернопіль: АТ Тарнекс, 1993. – 680с..
114. Основы внешнеэкономических знаний: Учебное пособие. – М.: Высшая школа, 1990. – 125с.
115. Осоченко В. Транскордонне співробітництво як ефективний засіб регулювання зовнішньоекономічної діяльності в регіоні // Регіональні перспективи. – 2000. - №1(8) березень. – С.64-66.
116. Оценка регионов Украины по инвестиционной привлекательности /Розен В., Нечипоренко Н., Катенев И.; Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт». – К., 1998.
117. Паламарчук М., Паламарчук О. Економічна та соціальна географія України з основами теорії / Міжнародний фонд “Відродження”. – К.: Знання, 1999. – 416с.
118. Пахомов Ю. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.,1997.- 420с.
119. Пахомов Ю. Проблемы инвестирования в Украине: не выученные уроки и ненаказанные преступления // Зеркало недели. – 1999. – 14 марта. – С.10.
120. Пейро М. Международные валютные и финансовые отношения / Пер. с франц. Под общ. ред. Бабинцевой Н.С. – М.: Прогресс, 1994. – 496с.
121. Петренко З. Прикордонні регіони як нова форма міжнародної інтеграції // Економіка України. – 1999. – №12. – С.66-72.
122. Пила В., Чмир О. Підсумки та перспективи створення СЕЗ в Україні // Економіка України. – 1999. - №8. – С.26-34.
123. Пинда Р. Стратегічні рішення в експортній діяльності молокопереробних підприємств: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.10.01. /Інститут регіональних досліджень НАН України. – Львів, 2001. – 20с.

124. Пирожков С. Україне пора бы воспользоваться своим коэффициентом транзитности // Зеркало недели. - 1998. - №9.
125. Підгрушний Г., Качаєв Ю. Розвиток прикордонних регіонів України в контексті транскордонного співробітництва // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XIII./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.215-216.
126. Пістун М., Іщук С. Спеціальні (вільні) зони Закарпатської області / Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С. 247 –249
127. Послання Президента України до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2000 році. – К.: Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України, 2001. – 404с.
128. Постанова Верховної Ради України “Про приєднання України до Європейської конвенції про основні принципи транскордонного співробітництва між територіальними общинами або органами влади 1980 року” від 14 липня 1993 року // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №36. – С.370.
129. Програма інтеграції и до Європейського Союзу / Затверджена указом Президента України 14 вересня 2000р. №1072/2000. – 338с.
130. Пукальський Ю. Польський досвід створення СЕЗ дозволяє Україні зробити корективи щодо власних економічних зон // Діло. – 1996. - №72(490).

131. Регіональна політика в країнах Європи: уроки для України / Київ, центр Інституту Схід-Захід. За ред. С.Максименка. – К.:Логос, 2000. – 171с.
132. Роговий В. Актуальні питання розвитку територій з особливим статусом в Україні // Економіка України. – 2000. - №11. – С.5-14.
133. Розвиток зовнішньої торгівлі України та її національна безпека / За ред. Андрійчука В. – К.,1996. – 148с.
134. Романов С. Российские регионы в трансграничном сотрудничестве. (www.diplomat.ru).
135. Романюк С. Підсумки діяльності та проблеми підвищення ефективності функціонування СЕЗ та ТПР // Регіональна економіка. – 2001. - №3. – С.56-61.
136. Рут Ф., Філіпенко А. Міжнародна торгівля та інвестиції / Пер з англ. А.Філіпенка. – К.: Основи, 1998. – 743с.
137. Сакс Д., Пивоварський О. Економіка перехідного періоду: Уроки для України / Пер. з англ. О.Пивоварський. – К.: Основи, 1996. – 345с.
138. Свистун В. Вільні економічні зони – засіб реалізації інтересів держави, підприємців, населення // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура та зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Щорічник наукових праць. Випуск V. – Львів, ІРД НАНУ. – 1998. – С.162-172.
139. Свободные экономические зоны стран с переходной экономикой / Сборник научных трудов под ред. Савельева Е., Дамянова А., Гладия И. – Тернополь: Экономична думка. – Львов: Дило ЛТД, 1997. – 167 с.
140. Ситник А. Бартер или бизнес? // Зеркало недели. – №18 (217). – 12 апреля 1998.

141. Сич Є., Романенко Є. Механізм концесії в будівництві автомобільних доріг прикордонних регіонів // Економіка України. – 2000. - №3. – С.51-55.
142. Сич Є., Савенко В., Сумін О., Гонта О. Проблеми розвитку інтеграційних процесів в прикордонних регіонах // Економіка України. – 1998. – №10. – С.33-41.
143. Сищук А. Спеціальна економічна зона в механізмі європейської економічної інтеграції // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Проблеми та перспективи транскордонного співробітництва в аспекті процесів європейської інтеграції. Щорічник наукових праць. Випуск XV./ Під ред. Долішнього М. – Луцьк: Вежа, 2000. – С.350-353.
144. Сіденко В. Концептуальні засади стратегії інтеграції України в структури Європейського Союзу//Економіка і прогнозування. – 2001. - №2. – С. 26-41.
145. Скибінський С., Мокій А. Транскордонне співробітництво: необхідність, переваги та можливі проблеми // Проблеми транскордонного співробітництва. - Львів: ІРД НАНУ, 1995. – С. 34-37.
146. Скоморохова О. Інвестиційний процес в регіонах України // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 1997. – Вип.3. – С.17-22.
147. Современные и буржуазные теории международных отношений. / Под ред. Афанасьева С., Бабака К., Вареса П. – М.: Наука, 1976. – 486с.
148. Соколенко С. Словенское чудо // Діловий вісник. – 1996. - №4. – С.24.
149. Соколов Э. Еврорегионы – одна из форм приграничного сотрудничества // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура та зовнішньоекономічна діяльність регіонів. Випуск V. – Львів, 1998. – С.124-135.
150. Сологуб О. Формування капіталу та його використання порегіонах // Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 1998. – Вип.3. – С.30-33.

151. Сологуб О. Продуктивність економіки: регіональні аспекти. – К., 1998. – 351с.
152. Сологуб О. Регіональна економіка: потенціал і продуктивність. – К., 1999. – 127с.
153. Спільна стратегія Європейського Союзу щодо України – нові перспективи співробітництва (Підготовлено експертами МЗС України) // Політика і час. – 2000. - №3-4. – С.30-35.
154. Статистика зовнішньої торгівлі / Михайлов В., Жаворонкова Л. та інші. – К.: НДІ статистики, 1997.
155. Статистичний щорічник Львівської області за 2000 рік. – Львів: Обласне управління статистики, 2001. – 320с.
156. Статистичний щорічник України за 1996 рік / Державний комітет статистики України. – К., 1997. – 527с.
157. Статистичний щорічник України за 1997 рік / Державний комітет статистики України.– К.: Українська інциклопедія, 1998. – 543с.
158. Статистичний щорічник України за 1998 рік/ Державний комітет статистики України.– К.: Техніка, 1999. – 576с.
159. Статистичний щорічник України за 1999 рік/ Державний комітет статистики України.– К., 2000. – 560с.
160. Статистичний щорічник України за 2000 рік/ Державний комітет статистики України.– К.:Фенікс, 2001. – 600с.
161. Сторонянська І. Сучасні тенденції розвитку інвестиційного співробітництва Західного регіону України з країнами Центральної та Східної Європи / Праці міжнародної науково-практичної конференції “Clovek v suradniciach multidimenzialnej spolnocnosti”, Прешув, Словаччина, 2000 р. – Presov: Mona Con, 2000. – С.195-201.

162. Сторонянська І. Зовнішньоекономічна співпраця Західного регіону України з країнами Центральної та Східної Європи // Регіональна економіка. – 2001. - №1.
163. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженої Указом Президента України №615/98 від 11.06.98р. та змінами № 587/2000 від 12.04.2000р. // Політика і час. – 2000. - №3-4. - С.40-52.
164. Тврдонь Й. Потенційні можливості транскордонного співробітництва між країнами Центральної та Східної Європи // Український географічний журнал. – 1996. – №4. – С.37-42.
165. Тенденції Української економіки. – К.: Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства. – Березень. – 1999.
166. Тенденції Української економіки. – К.: Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства. –Вересень. – 1998. – 36с.
167. Тенденції Української економіки. – К.: Українсько-Європейський консультативний центр з питань законодавства. – Травень. – 1999.
168. Угода про організаційні та соціально-економічні засади розвитку співпраці Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської, Тернопільської та Чернівецької областей в галузях господарського комплексу Західного регіону України на основі використання сучасних досягнень науки і техніки, взаємовигідної кооперації. – Від 26 жовтня 2001 року.
169. Уроки с точки зрения новой глобальной ситуации // Мировая экономика и международные отношения. - №12. - 1996. – С.93
170. Федан Р. Економіка прикордонного регіону Польщі і транскордонне співробітництво у сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2000. - №1(15). – С.121-127.

171. Філіпенко А. Глобальні виміри диверсифікації зовнішньоекономічних зв'язків України // Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України в умовах ринкової трансформації національної економіки. – К.: УАЗТ, 1999. –С.3-5.
172. Хахлюк А. Транспортна складова в диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності України // Диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків України в умовах ринкової трансформації національної економіки. – К.: УАЗТ, 1999. –С.62-66.
173. Хахлюк А. Транспортно-транзитні проблеми пострадянських держав // Економіка України. – 1999. – №9. – С.81-86.
174. Хахлюк А. Україна – транзитна держава // Економіка України. – 2000. - №1. – С.25-29.
175. Хефлігер К. “Регіо Базелієніс” та його регіони Верхнього Рейну // Будівництво нової Європи: Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. – Ужгород,1997. – С.85-96.
176. Черкаський І. Україна та Центральноєвропейська ініціатива // Економіка України. – 2000. - №5. –С. 87-90.
177. Чмир О., Пила В. Особливі територіально-господарські утворення СЕЗ і ТПР / навчальний посібник/. – К.: Київський державний торгово-економічний університет, Хмельницький: ХІУП, 2000. – 312с.
178. Чмир О. Спеціальні (вільні) економічні зони і території пріоритетного розвитку науково-методичні аспекти). – К.: НДЕІ Мінекономіки України, Східний видавничий дім, 2001. – 276с.
179. Шагалов Г. Эффективность экономического сотрудничества стран СЭВ. – М.: Экономика, 1983. – 232с.

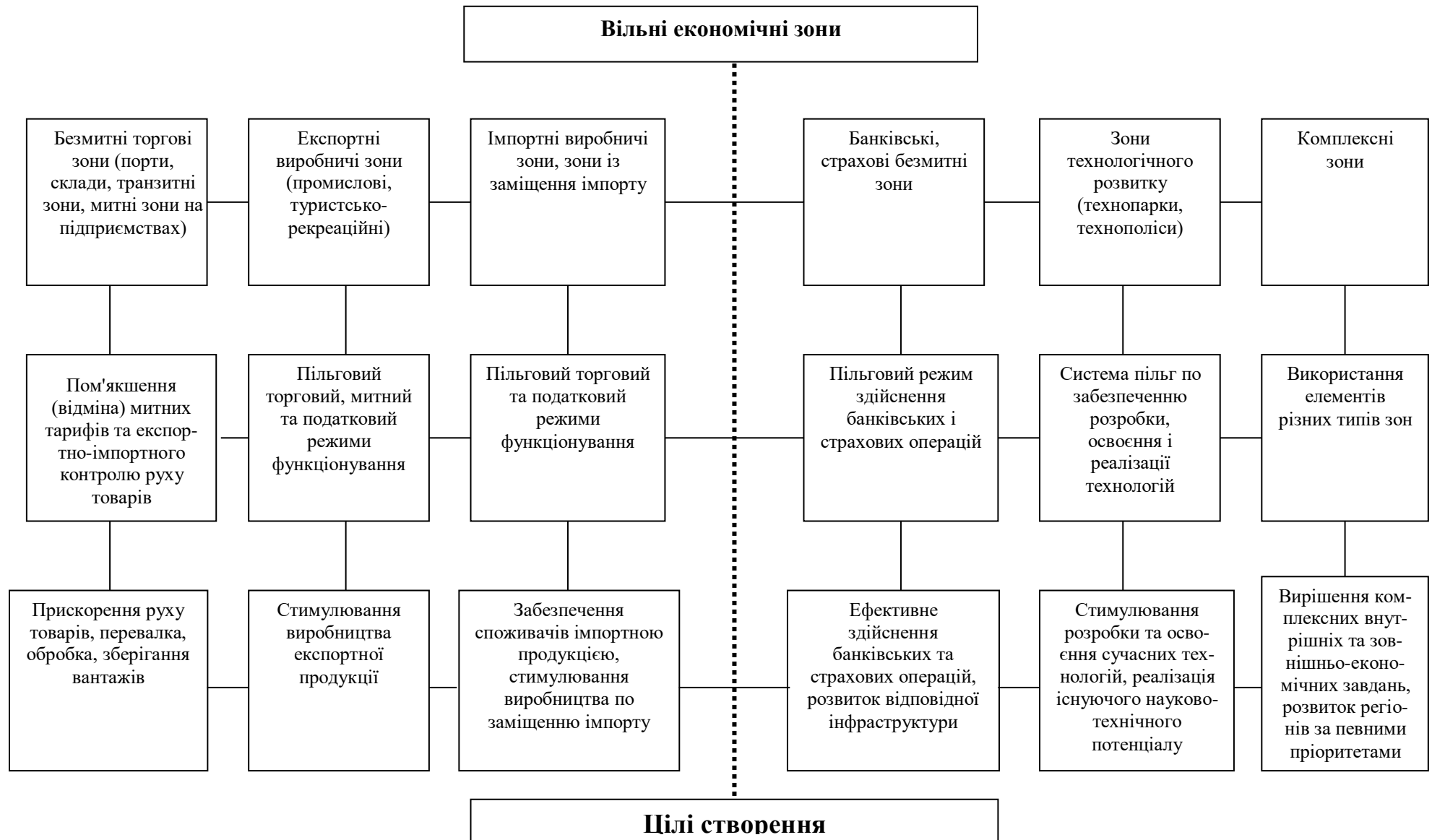
180. Шагалов Г.Л. Внешнеэкономическое сотрудничество СССР в условиях перестройки: механизм, прогнозирование, эффективность. – М.: Экономика, 1990. – 254с.
181. Шайда Ю. Кредити МВФ – проти інвестицій // День. –2000. – 28 вересня.
182. Шарп У., Александер Г., Байли Дж. Инвестиции / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 988с.
183. Шишков Ю. Европа и процессы глобализации экономики // Современная Европа. – 2000. - №1. – С. 32-47.
184. Шнирков О. Економічне співробітництво України з Європейським Союзом // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект / Сборник научных трудов. – Ч.І. – Донецк: ДонНУ, 2001. – С.32-38.
185. Шніцер М. Порівняння економічних систем / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 519с.
186. Шпек Р. Інвестиційна привабливість України // Український інвестиційний журнал WELCOME. – 1998. - №1. – С.4-8.
187. Эффективность внешнеэкономических связей: актуальные проблемы / Под ред. Брыкина В.И., Тучкина Г. – М.: Международные отношения, 1983. – 216с.
188. Against the grain // The Economist. – Feb 20th-26th, 1999.
189. Balassa B. Trade Creation and Trade Diversion in the European Common Market: An Appraisal of the Evidence, The Manchester School, 1974.
190. Carpathian Euroregion Newsletter. – Institute for East West Studies, №3, February / March 1993.
191. Chocholiades M. International Economics. – NY.: McGraw-Hill Inc., 1990. – 595pp.

192. Dackiw R., Szurgot B. Szanse i rzeczywistosc ukraińsko-polskiej współpracy regionalnej. // Problemy regionalnej współpracy transgranicznej. / Rozprawy i monografie Widzialu Economicznego Filii Uniwersytetu Marii Curie-Sklodowskiej w Rzesowie. – Rzesow,1996. – 567pp.
193. Data Sheets on Local and Regional Transfrontier Co-operation Bodies in Europe: Council of Europe, 1992. – 130pp.
194. Dicken P. Economic Reforms in the Other Europe and the Role of Aid. – New York: Guilford Press, 1997, pp.203-208.
195. EAGGE Regulation (EEC) No.2084/93, sob. Community Structural Funds 1994-1999. – Office for The Official Publications at The European Commission.
196. Engholm C. The Other Europe. – NY.: McGraw-Hill Inc., 1993. – 361pp.
197. Euroregion Karpatcky. – Sekretariat Euroregionu Karpatckiego. – 1997. – Pazdzernik. – Numer 91/1.
198. Eurostatistics: Data for Short-term Economic Analysis. Monthly 1/ 2000. – Brussels: European Communities, 2000. – pp. 108, 110.
199. Gross R., Kuyawa D. International Business. Theory and Managerial Applications. – Homewood, Illinois: IRWIN, 1988. – 720pp.
200. Ingram J.C., Dunn R.M. International Economics, Third Edition. – NY.: John Wiley & Sons Inc., 1993. – 533pp.
201. International Financial Statistics. International Monetary Fund. Yearbook 1998. – pp.60-88.
202. International Monetary Fund. World Economic Outlook. October 2000. – Washington, D.C., 2000. – 282p.
203. King F. International Economics and International Economic Policy: A Reader. – NY.: McGraw-Hill Inc., 1990. – 443pp.

204. Kösling T. Direktvermarktung – Voraussetzungen und Wirtschaftlichkeit. – 1995. – 286p.
205. Kurier Karpacki. – Polsko – Slowacko – Ukrainsko –Wegierski Informator. – 1993. – Sierpien. – Nr.11.Mals'kyj M. Ukrainsko-polski obszar transgraniczny (pro'ba delimitacji). Integracja Polski z una, europejska,. – Samos'c, 1998.
206. Norman E. Cameron. Money Financial Markets and Economic Activity. – Addison-Wesley Publishers, 1992.
207. Official Journal of The European Communities. – 1994. – No.C180. – 60pp.
208. Pichen P. Global Shift, The Internationalization of Economic Activity, Second Edition. – NY.: The Guilford Press, 1992. – 491pp.
209. Polish Tourism 1995. State sports and tourism administration. – Warsaw: Institute of Tourism, 1996. – 35pp.
210. Praktyczny Pzewodnik Wspolpracy Transgranicnej. – wydanie drugie, 1997, European Union, Regional Policy and Cohesion, PHARE, A-D. – pp.2-4.
211. Problemy regionalnej wspolpracy transgranicznej // Rozprawy i monografie Wdzialu Economicznego Filii Uniwersytetu Marii Curie- Sklodowskiej w Rzesowie. – Rzesow,1996. – 567pp.
212. Ratti R. The Study of Spatial Effects of the Border: an Overview of Different Approaches. – NETCOM. –pp.42-50.
213. Ratti R., Reichman S., (Eds.) Theory and Strategy of Border Areas Development. – IRE, Bellinzona.
214. Salvatore D. International Economics, 2nd ed., New York, Macmillan Publishing Company, 1987, Ch. 10, pp.247-265.
215. Salvatore D. Theory and Problems of International Economics, 2nd ed. (New York: McGraw Hill, 1984), Ch.6.

216. Sources for Historical Statistics. – WIIW, EBRD, Reuters, national statistics (Веб-сторінка журналу “Business Central Europe Magazine”: <http://www.bcemag.com>).
217. Spoleczne koszty migracji transgranicznych // Rozprawy i monografie Wydziału Ekonomicznego Filii Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej w Rzesowie. – Rzesow,1997. – 582pp.
218. The Challenge of Free Economic Zones in Central and Earsten Europe: International Perspectives. – New York: UN, 1991. – 441pp.
219. The World Bank. World Development Indicators 2000. – Washington, D.C., 2000. – 389p.
220. The World Competitiveness Yearbook – 2000. – <http://www.imd.ch/wcy/wcy.cfm>
221. Todorovic M. Theoretic and Practical Aspect of Foreign Investment in Eastern Europe // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сборник научных трудов. – Донецк, 1999. – С.521-528.
222. Treaty of Nice Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts (2001/ C 80/ 01) // Official Journal of the European Communities. – 10.03.2001. – 87p.
223. UNDP. Human Development Report 2000. – <http://www.undp.org/hdro>
224. Welford R., Prescott C. European Business.–NY.:Pitman Publishing, 1994.–310p
225. World Investment Report 1999: Transnational Corporations as Engines of Growth/ - New York, 2000. – P.27.
226. Zonis M., Sempler D. The East European Opportunity // The Complete Business Guide and Sourcebook. – NY.: John Wiley & Sons Inc., 1989. – 438pp.

Додаток А. Види спеціальних економічних зон

Додаток Б.

**Програми ЄС, що здійснюють підтримку
міжрегіонального та транскордонного співробітництва***

Назва програми	Цілі та характеристика	Критерії підтримки
ECOS-Ouverture	Міжнародна співпраця регіонів ЄС та регіонів к Центральної та Східної Європи у різних напрямках	Проекти ініційовані локальними та регіональними органами влади (не менш як 2 регіони ЄС та 1 регіон Центральної та Східної Європи). Головні напрями співпраці – розвиток демократичних процесів, економічного розвитку, сфери послуг, енергетики, охорони природи.
PHARE-CBC	Транскордонна співпраця регіонів ЄС з регіонами держав, що межують з ЄС	Проекти, що охоплюють регіони Центральної та Східної Європи, що межують з ЄС. Основні напрями співпраці – розвиток технічної інфраструктури на кордонах ЄС.
CENTURIO	Навчальна програма для регіонів Центральної та Східної Європи	Проводиться Асоціацією європейських регіонів. Охоплює цикл теоретичних та практичних занять.
CREDO	Транскордонна співпраця регіонів країн підтримки PHARE та TACIS	Регіони підтримки PHARE, що мають кордони з регіонами країн підтримки TACIS. Основні напрями підтримки в галузі розробки спільних планів розвитку регіонів, туризму, транспортної мережі, телекомунікацій, охорони природи, створення робочих місць.

*Джерело: EAGGE Regulation (EEC) No.2084/93, zob. Community Structural Funds 1994-1999. – Office for The Official Publications at The European Commission.

Додаток В.
Товарна структура експортно-імпортних операцій
Львівської області із Республікою Польща за 2000 рік*

К о д	Найменування групи товарів за ТН ЗЕД	Вартість товару, тис.дол.США		Питома вага групи товару, %	
		Експорт (умови поставки ФОБ)	Імпорт (умови поставки СІФ)	Експорт	Імпорт
4.	Молоко та молочні продукти, яйця птиць, мед натуральний	313,87		1,52	
12.	Лікарські рослини та рослини для технічних цілей	125,58	874,80	0,61	1,83
18.	Какао та продукти з нього		541,00		1,13
25.	Сіль, сірка, оздоблювальні матеріали, вапно та цемент	1438,05	1253,58	6,98	2,62
27.	Паливо мінеральне, нафта та продукти їх переробки	1158,51	10396,80	5,63	21,70
32.	Дубильні екстракти, барвники, пігменти та інші фарбуючі речовини, фарби та лаки	31,95	1872,10	0,16	3,91
35.	Білкові речовини, модифіковані крохмали, клеї, ферменти	1396,75	203,96	6,78	0,43
39.	Пластмаси та вироби з них	125,27	3321,23	0,61	6,93
41.	Щкірсировина та шкіри	530,02	577,94	2,57	1,21
44.	Деревина та вироби з неї	5505,27	2345,79	26,74	4,90
48.	Папір, картон та вироби з паперової маси	118,47	3905,76	0,58	8,15
61.	Одяг та аксесуари трикотажний	1746,24	1630,02	8,48	3,40
62.	Одяг та аксесуари текстильний (за вийнятком трикотажних)	1436,84	21,60	6,98	0,05
68.	Вироби з каміння гіпсу, цементу та подібних матеріалів	12,22	1842,92	0,06	3,85
69.	Керамічні вироби	41,89	703,38	0,20	1,47
72.	Чорні метали	3989,40	975,04	19,37	2,03
73.	Вироби з чорних металів	312,14	734,52	1,52	1,53
76.	Алюміній та вироби з нього	375,65	1035,56	1,82	2,16
84.	Реактори, котли, обладнання та їх частини	883,82	4769,50	4,29	9,95
86.	Локомотиви залізнодорожні, трамваї, їх частини, пристрої для їх сітки	24,68	1840,99	0,12	3,84
87.	Засоби наземного транспорту (окрім залізнодорожного та трамвайного), їх частини	224,77	844,09	1,09	1,76
94.	Меблі	20,13	1768,99	0,1	3,69
	Інші товари	844,23	6229,15	4,09	12,67
	Всього	20591,35	47916,54	100	100

* Розраховано за даними Львівського обласного управління статистики.

Додаток Г.

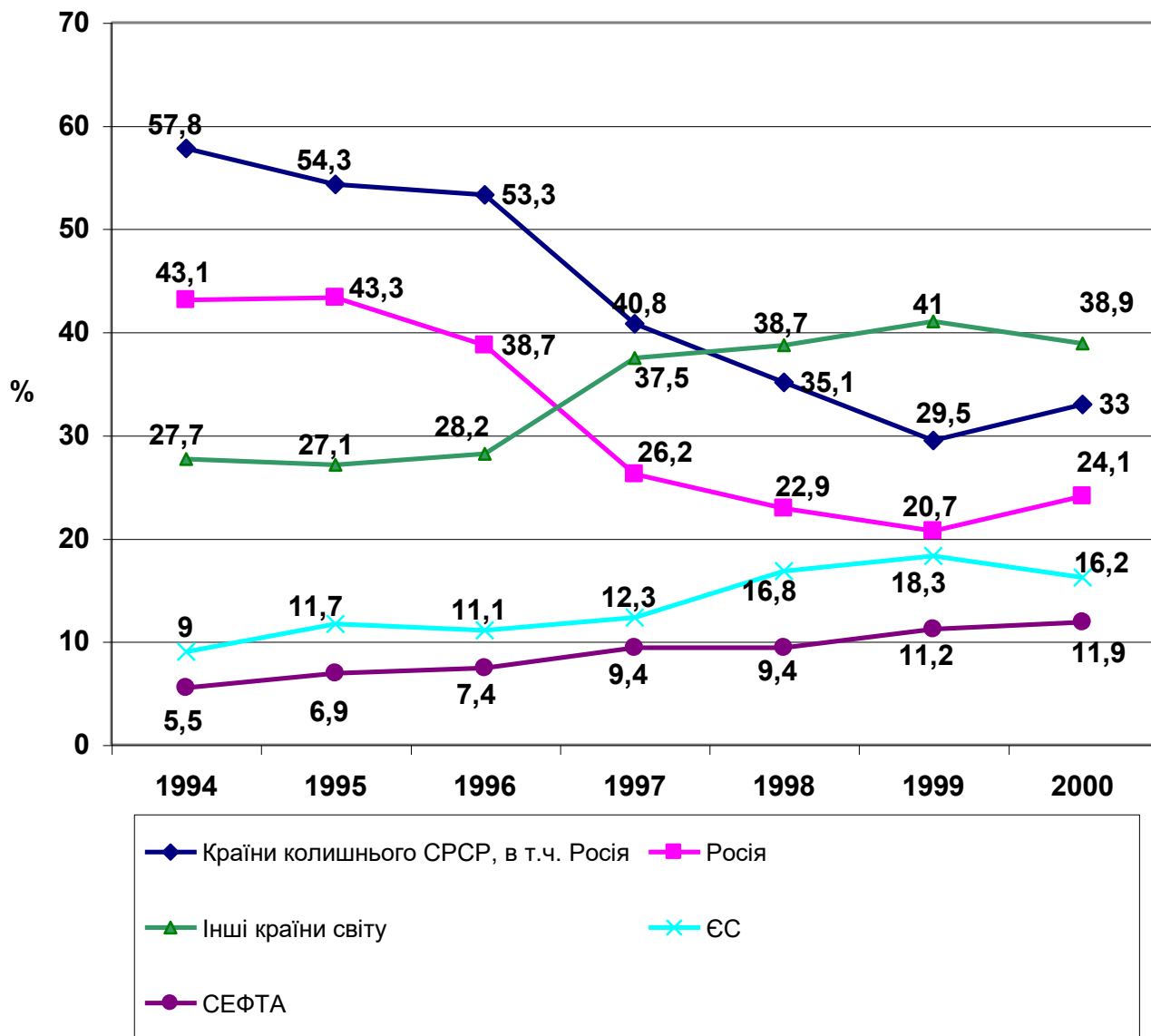

Рис. 1. Динаміка експорту товарів України в різні регіони світу

Додаток Д.

Деякі показники інтернаціоналізації економіки в Україні,

країнах-членах ЄС та країнах претендентах на членство в ЄС (1998р.)

Країна	Обсяг експорту на душу населення		Обсяг експорту по відношенню до ВВП, %	Обсяг прямих іноземних інвестицій (ПІІ) на душу населення		Річний обсяг ПІІ відносно валового утворення постійного капіталу, %	Накопичений обсяг ПІІ відносно ВВП, %
	дол. США	рівень України відносно ін-ших країн, %		дол. США	Рівень України відносно ін-ших країн, %		
Австрія	11750	3,0	42	564	2,7	9,6	11,3
Бельгія + Люксембург	18625	1,9	73	2225	0,7	40,6	61,7
Греція	1416	24,7	16	67	22,4	2,6	18,3
Велика Британія	6283	5,6	29	1077	1,4	25,7	23,3
Данія	11823	3,0	36	1267	1,2	18,5	17,4
Іспанія	4033	8,7	28	301	5,0	9,0	21,5
Ірландія	19392	1,8	80	2319	0,6	45,0	32,7
Італія	5384	6,5	27	53	28,3	1,4	8,8
Нідерланди	14273	2,5	56	2655	0,6	55,2	48,0
Німеччина	7603	4,6	27	258	5,8	5,1	9,3
Португалія	3462	10,1	31	280	5,4	10,1	20,8
Фінляндія	9733	3,6	40	2335	0,6	51,3	13,1
Франція	6584	5,3	27	502	3,0	11,0	11,7
Швеція	11588	3,0	44	2198	0,7	59,8	22,5
Болгарія	669	52,3	45	65	23,1	37,9	12,3
Естонія	2979	11,7	80	415	3,6	38,3	35,6
Кіпр				70	21,4	3,5	18,6
Латвія	1272	27,5	48	149	10,1	27,8	25,2
Литва	1371	25,5	47	250	6,0	35,4	15,2
Мальта				683	2,2	32,5	43,5
Польща	1121	31,2	28	164	9,1	15,8	15,1
Румунія	423	82,7	26	90	16,7	25,3	10,4
Словацька Республіка	2410	14,5	64	117	12,8	7,6	12,1
Словенія	5572	6,3	57	83	18,1	3,5	14,5
Туреччина	859	40,7	25	15	100,0	1,9	3,8
Угорщина	2540	13,8	50	202	7,4	18,3	33,2
Чеська Республіка	3292	10,6	60	264	5,7	17,5	26,1
Україна	350	-	40	15	-	8,8	6,6
Для порівняння Російська Федерація	597	58,6	32	19	78,9	5,6	5,0

Джерело: [144, с.26-41; 219, с.214-216; 220].

Додаток Е.

Загальна характеристика інституційних потреб

Програми інтеграції України до ЄС

Розділ програми	Вид потреб						
	організаційно-методичне забезпечення	нові органи	кадри	інформаційне забезпечення	удосконалення розподілу компетенції	технічна/технологічна база	інфраструктура
3.Судова система	+	+	+	+		+	
4.1.2. Виконання зобов'язань перед Радою Європи					+		
4.2. Економічні, соціальні та культурні права		+*					
4.3. Захист інформації про особу		+			+		
4.4. Суспільна інформованість	+	+	+	+	+	+	+
6.1.1. Державні закупівлі		+	+	+		+	
6.1.2. Державна допомога		+	+		+		
6.1.3. Захист прав інтелек-туальної власності			+				
6.1.4. Бухгалтерський облік та аудит	+						
6.2. Вільний рух товарів			+				
6.2.2. Стандартизація та оцінка відповідності	+	+	+	+			
6.3. Вільний рух капіталу							+
6.4. Вільний рух послуг	+				+	+	
6.5. Вільне пересування осіб	+						
6.6. Конкуренція		+	+	+	+		
6.7. Приватизація		+					
7.2. Статистика	+		+	+	+	+	
7.3. Оподаткування		+		+			
8. Секторальна економіка							
8.1. Промисловість					+		+
8.2. Сільське господарство			+	+		+	
8.3. Енергетика					+	+	

Розділ програми	Вид потреб						
	організаційно-методичне забезпечення	нові органи	кадри	інформаційне забезпечення	удосконалення розподілу компетенції	технічна/технологічна база	інфраструктура
9. Соціальне наближення							
9.1.1. Зайнятість	+	+					
9.1.2. Соціальні гарантії	+		+		+		
9.1.3. Соціальний захист	+	+	+	+	+		
10.1. Регіональна політика та наближення	+	+			+		
10.2. Регіональне співробітництво	+	+**			+	+	+
11.1. Охорона довкілля	+	+	+	+	+	+	+
11.2. Захист прав споживачів			+	+			
11.3. Охорона здоров'я	+	+	+	+	+	+	
12. Інновації	+	+*		+		+	
13. Інформаційне суспільство	+	+		+		+	
14. Освіта, навчання та молодь			+				
15. Правосуддя та внутрішні справи	+	+	+	+	+	+	+

* Недержавні органи

** Включаючи недержавні органи

Джерело: [144].